مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
دفتر مطالعات اقتصادی
مسلسل: ۲۰۰۱۷ فروردین ۱۴۰۳

تحولات نظام پولی و بانکی در سال ۱۴۰۱

شماره مسلسل: ۲۰۰۱۷ کد موضوعی: ۲۲۰	مرکز پژوهش‌ها مجلس شورای اسلامی	شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: تحولات نظام پولی و بانکی در سال ۱۴۰۱

نوع گزارش: طرح / لایحه ☐، نظارتی ■، راهبردی ☐

نام دفتر: دفتر مطالعات اقتصادی (گروه پولی و بانکی)
تهیه و تدوین‌کنندگان: مصطفی حبیب‌اله پورزرشکی (گروه پولی و بانکی)، محمدحسین عبادی
مدیر مطالعه: مهدی دارابی
ناظر علمی: میثم خسروی
اظهارنظرکننده خارج از مرکز: عباس دادجوی توکلی (کارشناس حوزه پولی و بانکی)
ویراستار ادبی: شیوا امین اسکندری
صفحه‌آرا: نرجس امیراحمدی، زهرا نجار

واژه‌های کلیدی:
۱. پایه پولی و نقدینگی
۲. ثبات و سلامت بانکی
۳. اصلاح نظام بانکی

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱/۳۰

به نام خدا

فهرست مطالب

چکیده ۱
خلاصه مدیریتی ۱
۱. مقدمه ۴
۲. تحولات پایه پولی ۴
۳. تحولات نقدینگی و اجزای آن ۹
۴. نرخ سود بانکی و بین‌بانکی ۱۳
۵. عملیات بازار باز و فروش اوراق بدهی ۱۸
۵-۱. مقایسه نرخ‌های سود اوراق دولتی اخزا، کوپن‌دار، اوراق بهادار شرکتی گام و صکوک با نرخ بهره بین‌بانکی ۲۱
۶. وضعیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی ۲۲
۶-۱. شفافیت و افشای اطلاعات ۲۳
۶-۲. قوام بانک‌ها ۲۵
۶-۳. ریسک اعتباری و کیفیت دارایی‌ها ۲۹
۶-۴. مطالبات از دولت ۳۶
۶-۵. وضعیت سرمایه‌گذاری‌ها ۳۹
۶-۶. وضعیت باز ارزی ۴۰
۶-۷. سودآوری ۴۳
۷. عملکرد بانک‌ها در تأمین مالی اقتصاد ۴۸
۸. مهم‌ترین وقایع مؤثر بر نظام بانکی در سال ۱۴۰۱ ..... ۵۳
۹. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۶۸
منابع و مآخذ ۶۸

فهرست شکل‌ها

شکل ۱. نمودار روند فصلی نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه پایه پولی ۵
شکل ۲. نمودار روند فصلی سهم ذخایر اضافی (سپرده دیداری) بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی از پایه پولی ۸
شکل ۳. نمودار روند فصلی نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه نقدینگی ۹
شکل ۴. نمودار روند ماهیانه نسبت پول به نقدینگی ۱۱
شکل ۵. نمودار روند سالیانه سرعت گردش نقدینگی ۱۲
شکل ۶. نمودار روند فصلی نسبت سپرده‌های ناپایدار به نقدینگی ۱۳
شکل ۷. نمودار روند ماهیانه نرخ سود موزون بین‌بانکی در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۹ ۱۴
شکل ۸. نمودار سپرده‌پذیری و سپرده‌گذاری در بازار بین‌بانکی به تفکیک گروه‌های بانکی در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ ۱۷
شکل ۹. نمودار حداقل نرخ توافق بازخرید و ارزش سفارش‌های پذیرفته شده در عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱ ۲۰
شکل ۱۰. نمودار تعداد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی شرکت‌کننده در حراج‌های عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱ ۲۰
شکل ۱۱. نمودار مقایسه نرخ سود اسمی اخزا، اوراق دولتی کوپن‌دار، اوراق گواهی اعتبار مولد (گام) و نرخ بهره بین‌بانکی ۲۱
شکل ۱۲. نمودار مقایسه نرخ سود حقیقی اخزا، اوراق دولتی کوپن‌دار، اوراق گواهی اعتبار مولد (گام) و نرخ بهره بین‌بانکی ۲۲
شکل ۱۳. نمودار حساب سرمایه بانک‌ها و شبکه بانکی ۲۶
شکل ۱۴. نمودار سود (زیان) انباشته و حساب سرمایه بانک‌های دولتی و غیردولتی در اسفند سال ۱۴۰۱ ۲۶
شکل ۱۵. نمودار نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱ ۲۸
شکل ۱۶. نمودار نسبت سرمایه به دارایی در کشورهای منتخب در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ ۲۹
شکل ۱۷. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی ۳۰
شکل ۱۸. نمودار سهم مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های غیردولتی، تخصصی دولتی و تجاری دولتی در کل شبکه بانکی ۳۱
شکل ۱۹. نمودار رشد مانده تسهیلات اعطایی ۳۲
شکل ۲۰. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ ۳۳
شکل ۲۱. نمودار سهم سرفصل‌های مختلف مطالبات غیرجاری در اسفند سال ۱۴۰۱ ۳۴
شکل ۲۲. نمودار نسبت ذخیره مطالبات به مانده در اسفند سال ۱۴۰۱ ۳۵
شکل ۲۳. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری ایران و کشورهای منتخب در سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۲۰ ۳۶
شکل ۲۴. نمودار سهم بانک‌ها در مطالبات از دولت ۳۷
شکل ۲۵. نمودار نسبت مطالبات از دولت به دارایی‌های شبکه بانکی ۳۹
شکل ۲۶. نمودار وضعیت سرمایه‌گذاری بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ ۴۰
شکل ۲۷. نمودار خالص دارایی‌های خارجی شبکه بانکی ۴۲
شکل ۲۸. نمودار دارایی‌های خارجی شبکه بانکی ۴۲
شکل ۲۹. نمودار نسبت دارایی‌های خارجی شبکه بانکی به کل دارایی‌ها ۴۳
شکل ۳۰. نمودار ترکیب هزینه‌های بانک‌ها (غیر از هزینه سود سپرده) در اسفند سال ۱۴۰۱ ۴۵
شکل ۳۱. نمودار خالص درآمد حاصل از تأمین مالی و سپرده‌گذاری به تفکیک بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ ۴۷
شکل ۳۲. نمودار سهم مجموع هزینه مالی و مشکوک‌الوصول از جمع هزینه‌ها تا پایان اسفند سال ۱۴۰۱ ۴۷
شکل ۳۳. نمودار مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی ۴۸
شکل ۳۴. نمودار نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی ۴۹
شکل ۳۵. نمودار نسبت مانده تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط به مانده کل تسهیلات در اسفند سال ۱۴۰۱ ۵۰
شکل ۳۶. نمودار نسبت مانده تسهیلات کلان به مانده کل تسهیلات (تسهیلات اعطایی و مطالبات) در اسفند سال ۱۴۰۱ ۵۱

فهرست جداول

جدول ۱. پایه پولی و اجزای آن از سمت منابع ۶
جدول ۲. پایه پولی و اجزای آن از سمت مصارف ۷
جدول ۳. مقایسه پایه پولی در سال‌های گذشته ۹
جدول ۴. نقدینگی برحسب عوامل مؤثر بر عرضه ۱۰
جدول ۵. نقدینگی برحسب اجزای تشکیل‌دهنده ۱۱
جدول ۶. نرخ سود موزون معاملات بازار بین‌بانکی به تفکیک گروه‌های بانکی سپرده‌گذار و سپرده‌پذیر در سال ۱۴۰۱ ..... ۱۵
جدول ۷. نرخ سود موزون ماهیانه معاملات بازار بین‌بانکی در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۹ ..... ۱۶
جدول ۸. عملکرد عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱ ..... ۱۹
جدول ۹. وضعیت انتشار صورت‌های مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیرشفاف ۲۴
جدول ۱۰. نسبت تسهیلات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی ۳۳
جدول ۱۱. مانده بدهی بخش دولتی بانک‌های خصوصی شده ۳۸
جدول ۱۲. سودآوری خطوط کسب‌وکاری بانک‌های دولتی و غیردولتی در سال ۱۴۰۱ ..... ۴۴
جدول ۱۳. ترکیب هزینه‌های بانک‌های دولتی و غیردولتی در سال ۱۴۰۱ ..... ۴۵
جدول ۱۴. عملکرد تسهیلات تکلیفی ۵۱
جدول ۱۵. اقدام‌های بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱ ..... ۵۳

تحولات نظام پولی و بانکی در سال ۱۴۰۱

چکیده

واکاوی وضعیت شبکه بانکی در محورهای مختلف نشان می‌دهد اهم چالش کشور در حوزه بانکی عبارت است از وجود برخی بانک‌های شدیداً ناسالم و ناتراز، تأمین مالی نامتوازن و ناعادلانه بانک‌ها، تجمیع منابع مالی در اشخاص وابسته به بانک‌ها و انباشت بدهی دولت به بانک‌های خصوصی شده و دولتی. وجود بانک‌های ناتراز عملاً ماندگاری رشد نقدینگی در سطحی بالاتر از میزان متوسط را به اقتصاد کشور تحمیل می‌کند. نتیجه این امر، ماندگاری تورم در سطوح بالاتر از متوسط بلندمدت آن (۲۵ درصد) و بی‌ثباتی اقتصاد کلان کشور خواهد بود که مهم‌ترین مسئله اقتصاد کلان در سال‌های آتی کشور است. بنابراین بخشی از راهکار حل مسئله کنترل تورم، کنترل رشد نقدینگی از طریق حل‌وفصل بانک‌های شدیداً ناسالم و چاره‌اندیشی درخصوص ناترازی بانک‌هاست.

خلاصه مدیریتی

بیان / شرح مسئله

مطالعه تحولات نظام پولی و بانکی و آخرین تغییرات شاخص‌های کلان این حوزه اهمیت بسیاری دارد؛ نظام پولی و بانکی به‌عنوان شاهرگ حیاتی هر اقتصاد، نقشی اساسی در ثبات و توسعه آن ایفا می‌کند. مطالعه تحولات نظام پولی و بانکی به سیاستگذار کمک می‌کند تا اقدام‌های متناسب به‌منظور تحقق اهدافی از قبیل ثبات مالی و اقتصادی، ثبات و سلامت بانکی، عدالت اجتماعی و شفافیت و انضباط مالی را در دستور کار خود قرار دهد.

نقطه‌نظرات / یافته‌های کلیدی

پایه پولی در سال ۱۴۰۱ رشد ۴۲.۳۹ درصدی را تجربه کرده که این سطح از رشد در دهه گذشته بی‌سابقه بوده است. در میان اجزای آن، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی با ۱۶۷.۴ درصد و خالص سایر اقلام با ۳۲.۴ درصد به‌ترتیب بیشترین رشد و ازسوی‌دیگر خالص بدهی بخش دولتی با ۱۲۵- درصد کاهش، بیشترین کاهش نرخ رشد را در مقایسه با اسفند سال ۱۴۰۰ داشته است. سهم سپرده دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی از پایه پولی به ۱.۱۴ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است؛ این در حالی است که سهم سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی از پایه پولی به ۸۲.۳۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده که این امر ریشه در اعمال سیاست انقباضی و اعمال جریمه‌های ناشی از تخطی بانک‌ها از دستورالعمل کنترل مقداری ترازنامه دارد.

نرخ رشد نقدینگی در اسفند سال ۱۴۰۱ ضمن حفظ روند نزولی آغاز شده از پاییز ۱۴۰۰، با ۷.۹ واحد درصد کاهش

نسبت به اسفند همین سال، به ۳۱.۱۵ درصد رسیده است؛ بخش غیردولتی با نرخ رشد ۳۹.۶ درصد بیشترین سهم را در رشد نقدینگی داشته و نرخ رشد خالص دارایی‌های خارجی به‌دلیل تسعیر ارز، به ۲۰ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. خالص بدهی بخش دولتی در این زمان نیز با افزایش ۵۹.۹ درصدی نسبت به اسفند ۱۴۰۰ مواجه بوده است که ریشه در افزایش خالص مطالبات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از دولت و افزایش مطالبات بانک مرکزی و بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی است. البته باید اشاره داشت که خالص مطالبات بانک مرکزی از دولت کاهش یافته که دلیل اصلی آن انتقال سپرده‌های دولتی از بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به بانک مرکزی است. بررسی ترکیب نقدینگی برحسب اجزای تشکیل‌دهنده نشان می‌دهد سهم پول در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به بیش از ۲۵ درصد و نسبت سپرده‌های ناپایدار به نقدینگی نیز به ۶۰ درصد رسیده است؛ درمجموع باید اشاره داشت که شاخص‌های مذکور بیانگر افزایش نااطمینانی و حفظ شرایط تورمی در اقتصاد است.

نرخ سود بین‌بانکی در سال ۱۴۰۱ در بازه بین ۲۰ الی ۲۱ درصد نوسان داشته است؛ اما در انتهای سال ۱۴۰۱ و در ماه‌های بهمن و اسفند این روند حرکت تغییر کرده و با افزایش نرخ سود بین‌بانکی به ۲۳.۱ درصد در اسفند ۱۴۰۱، شاهد شکستن سقف تاریخی آن در سال‌های اخیر بوده‌ایم.

منفی بودن حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی از آذر سال ۱۴۰۰ تا آذر سال ۱۴۰۱ به‌رغم بهبود حساب سرمایه بانک‌های دولتی و افزایش قابل‌توجه حساب سرمایه بانک‌های تخصصی دولتی در این دوره، موجب شده تا حساب سرمایه شبکه بانکی روندی یکنواخت و منفی را طی کند. اما در اسفند سال ۱۴۰۱ با بهبود قابل‌توجه حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی و خروج آن از وضعیت منفی و همچنین افزایش چشمگیر حساب سرمایه بانک‌های غیردولتی، حساب سرمایه شبکه بانکی افزایش شدیدی را تجربه کرده و درمجموع شبکه بانکی از وضعیت منفی و بحرانی خارج شده است. ضمناً باید اشاره کرد کماکان بانک‌های آینده، سرمایه، ایران‌زمین و شهر در اسفند سال ۱۴۰۱ حساب سرمایه منفی داشتند. خاطرنشان می‌شود که مواردی همچون سود ناشی از تسعیر ارز یا تجدید ارزیابی دارایی‌ها، انتقال سهام دولت در شرکت‌های دولتی و در برخی موارد نیز سود انباشته ناشی از رشد بالای درآمد تعهدی تسهیلات، نقش زیادی در بهبود حساب سرمایه بانک‌های غیردولتی و بانک‌های تجاری دولتی داشته‌اند. **بنابراین در بسیاری از مواردی که بانک‌ها بهبود حساب سرمایه خود را به ثبت رسانده‌اند، سرمایه پایدار یا نقدینگی بالا بدان‌ها تزریق نشده است.**

از میان بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی صرفاً هشت بانک شامل بانک‌های خاورمیانه، توسعه صادرات، کارآفرین، مسکن، پاسارگاد، قرض‌الحسنه مهر ایران، ملت و سینا **نسبت کفایت سرمایه بالای ۸ درصد** دارند. ازسوی‌دیگر ۹ بانک سرمایه، آینده، ایران‌زمین، دی، شهر، ملی، مؤسسه اعتباری ملل، پارسیان و صادرات دارای **نسبت کفایت سرمایه منفی** بوده‌اند که از میان آنها بانک‌های سرمایه، آینده، ایران‌زمین و دی وضعیت به‌شدت بحرانی را در نسبت کفایت سرمایه به ثبت رسانده‌اند.

مانده مطالبات غیرجاری شبکه بانکی در اسفند ۱۴۰۱، به ۴۲۳۱.۶ هزار میلیارد ریال رسیده که شاهد رشد ۳۰ درصدی این رقم در مقایسه با اسفند سال ۱۴۰۰ هستیم. بانک‌های غیردولتی با سهم ۶۶ درصدی بیشترین سهم را در مانده

تسهیلات به خود اختصاص داده‌اند. ازسوی‌دیگر سهم بانک‌های تجاری دولتی از ۲۱ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۱۹ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ کاهش یافته و سهم ۱۴ درصدی بانک‌های تخصصی دولتی نیز در اسفند سال ۱۴۰۱ همانند سال گذشته تکرار شده است. بانک‌های سرمایه، دی، صنعت و معدن، پارسیان و ایران‌زمین بالاترین نسبت مطالبات غیرجاری را در میان بانک‌های بررسی شده دارند به‌نحوی‌که بالاتر از میانگین قرار می‌گیرند. همچنین سبد مطالبات غیرجاری بانک‌های سرمایه، صنعت و معدن، اقتصاد نوین، آینده و ایران‌زمین به‌ترتیب پرریسک‌تر از سایر بانک‌هاست. نسبت سرمایه‌گذاری در سهام به تسهیلات برای بانک‌های **دی و رفاه** با اختلاف قابل‌توجهی بیش از سایر بانک‌ها و به‌ترتیب ۱۹۹ و ۱۲۴ درصد بوده و تأثیر چشمگیری در مدل کسب‌وکاری این بانک‌ها دارد. گفتنی است در بسیاری از سرمایه‌گذاری‌ها بانک رفاه به‌صورت غیرارادی و با تکالیف دولتی و به دلایل مختلف در سبد دارایی‌های این بانک قرار گرفته است. وثایق تملیکی در برخی از بانک‌ها بیش از ۱ درصد دارایی‌های آنها را تشکیل می‌دهد؛ نسبت مذکور در بانک‌های **سرمایه و گردشگری** بالاتر از سایر بانک‌ها است. ذکر این نکته نیز ضروری است که ارزش‌گذاری دارایی‌های ثابت ازجمله وثایق تملیکی یکی از کانال‌های تشکیل دارایی‌های موهومی است و بانک‌ها با بیش ارزش‌گذاری آن سعی در پنهان کردن ناترازی خود دارند. برخی از بانک‌های دیگر همچون پاسارگاد، به‌صورت اعطای تسهیلات به اشخاص وابسته و ایجاد روابط چندلایه و سهام‌داری غیرمستقیم بانک‌ها و سپس پرداخت تسهیلات بانک به آن شرکت‌ها، مشغول بنگاه‌داری به‌صورت گسترده هستند که بررسی جزئیات آن، نیازمند داده‌های بیشتری نسبت به صورت‌های مالی منتشر شده در کدال است.

در اسفند سال ۱۴۰۱ سرفصل درآمد تسهیلات اعطایی و سپرده‌گذاری و اوراق بدهی بیشترین درآمد را با نرخ رشد ۴۱.۹ درصدی نسبت به اسفند سال ۱۴۰۰ داشته است. همچنین، سرفصل سود پرداختی به سپرده‌گذاران نیز بیشترین هزینه را با نرخ رشد ۳۱.۷۷ درصدی نسبت به اسفند سال ۱۴۰۰ به ثبت رسانده که افزایش چشمگیری در هزینه‌های بانک‌ها به‌حساب می‌آید. بانک‌های آینده، ایران‌زمین، پارسیان، دی، رفاه، سرمایه، گردشگری و مؤسسه اعتباری ملل از محل تأمین مالی و سپرده‌گذاری متحمل زیان شده‌اند و مابقی از اعطای تسهیلات و سپرده‌گذاری و اوراق بدهی درآمد مثبتی داشته‌اند. نکته قابل توجه اینکه بانک‌های ملت و آینده به‌ترتیب بیشترین سود و زیان را با اختلاف از سایر بانک‌ها محقق کرده‌اند.

نرخ رشد مانده تسهیلات شبکه بانکی در سه ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۱ روندی نزولی داشته و به ۴۵.۵۸ درصد رسیده است. در سال ۱۴۰۱ این نرخ روند کاهشی خود را ادامه داده و در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به ۴۲.۱۵ درصد کاهش یافته است. نکته قابل توجه اینکه نرخ رشد مانده تسهیلات در بانک‌های تجاری دولتی در سال ۱۴۰۱ در یک روند کاهشی به ۳۱.۶۹ درصد، بانک‌های تخصصی دولتی نیز طی روند افزایشی به ۴۵.۲۲ درصد، و نرخ رشد مانده تسهیلات بانک‌های غیردولتی به ۴۴.۸۷ درصد در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. میانگین رشد مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی در چهار فصل سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که از ۵۰ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۲ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. گفتنی است مؤسسه اعتباری ملل و بانک آینده بیش از ۶۰ درصد از مانده تسهیلات‌شان به تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط خود است درحالی‌که میانگین این نسبت در شبکه بانکی حدوداً ۴.۶ درصد است.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

وجود بانک‌های ناتراز، عملاً ماندگاری رشد نقدینگی در سطحی بالاتر از میزان متوسط را به اقتصاد کشور تحمیل می‌کنند و روشن است که رشد نقدینگی بالاتر در بلندمدت به تورم بالاتری منتهی خواهد شد. بنابراین بخشی از راهکار و حل مسئله کنترل تورم، حل‌وفصل بانک‌های شدیداً ناسالم و چاره‌اندیشی ناترازی بانک‌هاست.

۱. مقدمه

یکی از مهم‌ترین زیرسیستم‌های هر نظام اقتصادی، نظام پولی و بانکی است که تأثیرات شدیدی بر کل نظام اقتصادی دارد و همچنین از سایر اجزای نظام اقتصادی نیز تأثیر می‌پذیرد؛ به همین دلیل بررسی تحولات این زیرسیستم به‌صورت دوره‌ای ضروری به‌نظر می‌رسد. لذا در بخش‌های یک تا چهار این گزارش به‌مرور تحولات پایه پولی، نقدینگی و اجزای آنها پرداخته شده است و در ادامه تحولات نرخ سود و موضوع‌های مرتبط با آن اعم از عملیات بین‌بانکی و عملیات بازار بانک مرکزی مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش پنجم گزارش سعی شده است تا براساس داده‌ها و اطلاعات موجود از شبکه بانکی و محدودیت‌های این حوزه، شاخص‌های مناسبی انتخاب شود به‌گونه‌ای که زمینه تحلیل متغیرهای کلان پولی کشور و روند تغییرات آنها، آخرین وضعیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در حوزه‌های شفافیت، قوام بانک‌ها، ریسک اعتباری و کیفیت دارایی‌ها، مطالبات از دولت، وضعیت سرمایه‌گذاری، وضعیت باز ارزی و سودآوری بانک‌ها فراهم شود. در بخش ششم گزارش نیز با وجود همه محدودیت‌های اطلاعاتی، به تحلیل عملکرد بانک‌ها نسبت به انجام مهم‌ترین رسالت اقتصادی آنها یعنی تأمین مالی خانوار و بنگاه پرداخته شده است. و درنهایت در آخرین بخش گزارش مهم‌ترین وقایع مؤثر بر نظام پولی و بانکی در سال مورد بحث مرور شده است.

۲. تحولات پایه پولی

این بخش تحولات پایه پولی و اجزای تشکیل‌دهنده آن را از سمت مصارف و همچنین منابع در سال ۱۴۰۱ بررسی کرده و به مقایسه روند تحولات آن به نسبت سال‌های گذشته می‌پردازد. نرخ رشد پایه پولی در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت فصل مشابه سال قبل به ۴۲.۳۹ درصد رسیده است که نسبت به آمار ۱۰ سال گذشته بی‌سابقه است. پیش از این، بیشترین نرخ رشد پایه پولی مربوط به بهار سال ۱۳۹۹ با نرخ ۳۹.۶۹ درصد و پس از آن نیز تابستان سال ۱۴۰۰ با نرخ ۳۹.۴۷ درصد بوده است. همان‌گونه که در شکل ۱ ملاحظه می‌شود از میانه سال ۱۳۹۷ نرخ رشد پایه پولی با شتاب بیشتری نسبت به دوره زمانی بین سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ افزایش یافته و نوسان‌های آن از کریدور ۱۵٪-۲۵٪ در بازه زمانی ۱۳۹۷-۱۳۹۴ وارد کریدور ۲۵٪-۴۰٪ در بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۹۸ شده است. این تغییر کریدور نوسان‌های نرخ رشد پایه پولی، به‌نحوی بوده است که دو بازه زمانی، یکی در فصل اول سال ۱۳۹۹ و دیگری در فصل دوم سال ۱۴۰۰، شاهد رسیدن این نرخ به سقف تاریخی ۱۰ سال اخیر خود بوده‌ایم و در فصل چهارم سال ۱۴۰۱ نیز سقف ۴۰

درصد شکسته شده و مقدار رشد بی‌سابقه‌ای به ثبت رسیده است. در فصل چهارم سال ۱۴۰۱، نرخ رشد پایه پولی ۵.۷۶ واحد درصد بیشتر از این مقدار در فصل سوم این سال و ۱۰.۷۷ واحد درصد بیشتر از فصل چهارم سال ۱۴۰۰ است. نکته قابل توجه اینکه در هر چهار فصل سال ۱۴۰۱ برخلاف سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۳۹۹، پایه پولی روند افزایشی را ثبت کرده است. همان‌گونه که در شکل ۱ نیز ملاحظه می‌شود در فصول ابتدایی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ پایه پولی با افزایش شدیدی مواجه شده اما در فصول بعدی این سال‌ها روندی نزولی را تجربه می‌کند. این در حالی است که در سال ۱۴۰۱ پایه پولی روندی کاملاً صعودی و مشابه سال‌های ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ را به ثبت رسانده است.

شکل ۱. نمودار روند فصلی نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه پایه پولی (درصد)

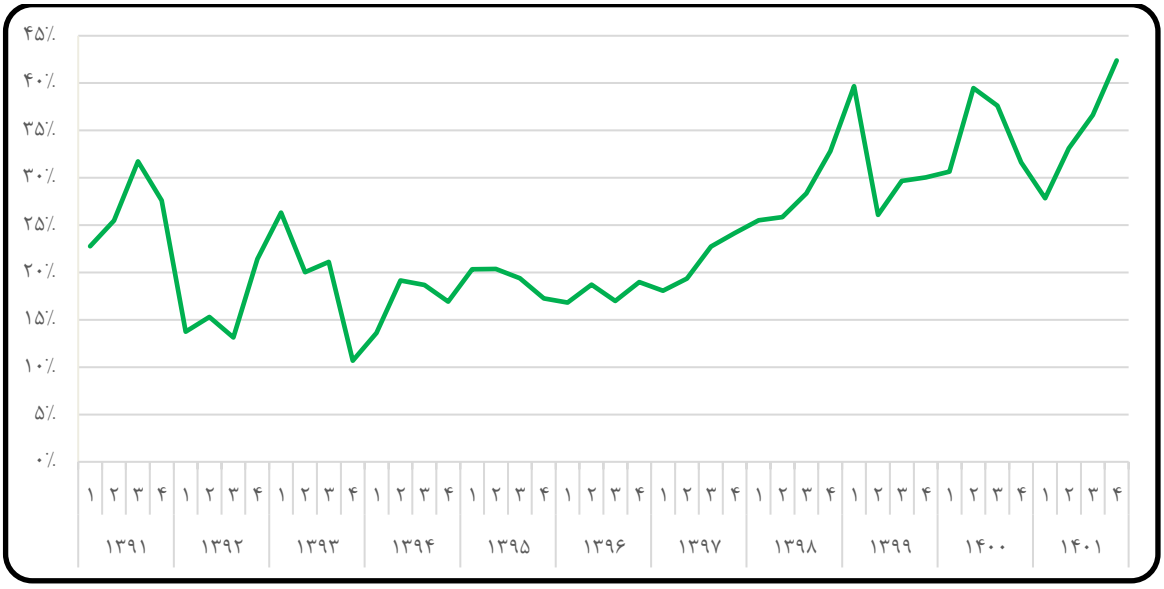

مأخذ: نماگرهای اقتصادی، بخش پولی و اعتباری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

رشد پایه پولی در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به میزان ۴۲.۴ درصد بوده است که در میان اجزای آن، بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی با ۱۶۷.۴ درصد و خالص سایر اقلام با ۳۲.۴ درصد به‌ترتیب بیشترین رشد در بین اجزای پایه پولی را به خود اختصاص داده است. ازسوی‌دیگر نیز خالص بدهی بخش دولتی با ۱۲۵- درصد کاهش، در بین اجزای پایه پولی بیشترین کاهش نرخ رشد را به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ داشته است. بنابراین با مقایسه ارقام نرخ رشد اجزای پایه پولی می‌توان گفت که در اسفند سال ۱۴۰۰ عمده تمرکز نرخ رشد پایه پولی روی رشد خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی (با سهم ۲۱.۳ درصد از رشد در پایه پولی) بوده است درحالی‌که در اسفند ۱۴۰۱ شاهد کاهش سهم رشد خالص دارایی‌های خارجی به ۱۸.۹ درصد در رشد پایه پولی و افزایش بسیار شدید سهم رشد بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی به ۴۰.۵ درصد در رشد پایه پولی می‌باشیم. همچنین سهم رشد خالص سایر اقلام در رشد پایه پولی از ۱۸.۲٪ در سال ۱۴۰۰ با کاهش بسیار شدید به ۱.۲ درصد در سال ۱۴۰۱ رسیده است. این امر به‌دلیل افزایش کمتر خالص دارایی‌های خارجی در اسفند سال ۱۴۰۱ (به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ که ۱۱۴۲.۳ هزار میلیارد ریال

افزایش داشته است) در مقابل اسفند سال ۱۴۰۰ (به نسبت سال ۱۳۹۹ که ۹۷۸.۳ هزار میلیارد ریال افزایش داشته) است. ازسوی‌دیگر، تغییرات بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در اسفند سال ۱۴۰۱ (به نسبت سال ۱۴۰۰ که ۲۴۴۹ هزار میلیارد ریال افزایش داشته است) در مقابل اسفند سال ۱۴۰۰ (به نسبت سال ۱۳۹۹ که ۲۹۲ هزار میلیارد ریال افزایش داشته است) افزایش داشته و محور افزایش پایه پولی در سال ۱۴۰۱ بوده است.

خالص سایر اقلام در اسفند سال ۱۴۰۱ به مقدار ۷۲.۳ هزار میلیارد ریال به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ افزایش داشته است. خالص بدهی بخش دولتی به بانک مرکزی در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به مقدار ۱۱۰۳.۴ هزار میلیارد ریال کاهش یافته است که شامل کاهش ۱۴۸۷.۳ هزار میلیارد ریال در خالص بدهی دولت (یا افزایش سپرده دولت نزد بانک مرکزی) و افزایش ۳۸۳.۹ هزار میلیارد ریال در خالص بدهی شرکت‌ها و مؤسسه‌های دولتی است.

جدول ۱. پایه پولی و اجزای آن از سمت منابع

موضوع	مانده (هزار میلیارد ریال)					نرخ رشد نسبت به (درصد)				
	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱
خالص دارایی‌های خارجی	۵۶۸۲.۰	۵۴۵۰.۶	۵۷۷۰	۵۵۹۱.۵	۶۸۲۴.۳	۲۰.۸	۱۳.۸	۱۶.۴	۱۳.۳	۲۰.۱
خالص بدهی بخش دولتی	-۸۸۲.۴	۱۴۰.۱	-۲۲۷.۷	-۵۵۰.۵	-۱۹۸۵.۸	-۲۹۲.۵	-۶۵.۷	-۸۳۹	-۳۹.۹	-۱۲۵
بدهی بانک‌ها	۱۴۶۳.۴	۱۴۵۰.۲	۱۶۶۰.۲	۲۷۲۳.۶	۳۹۱۲.۴	۲۴.۹	۲۷.۸	۳۰.۴	۷۷.۱	۱۶۷.۴
خالص سایر اقلام	-۲۲۳.۳	-۶۳۷.۲	-۲۵۰.۲	-۱۰۱.۵	-۱۵۱	۷۹.۰	۵۱.۹	۷۶.۸	۷۸.۵	۳۲.۴
پایه پولی	۶۰۳۹.۷	۶۴۰۳.۷	۶۹۰۷.۳	۷۶۶۳.۱	۸۵۹۹.۹	۳۱.۶	۲۷.۸	۳۳.۱	۳۶.۶	۴۲.۴

مأخذ: نماگرهای اقتصادی، بخش پولی و اعتباری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

بررسی مقادیر و تغییرات پایه پولی از سمت مصارف آن در جدول ۲ نشان داده شده است. رشد پایه پولی در سال ۱۴۰۱ با کاهش سهم سپرده دیداری بانک‌ها نزد بانک مرکزی از ۱.۷۵ درصد در پایان سال ۱۴۰۰ به ۱.۱۴ درصد در اسفند ماه ۱۴۰۱ همراه بوده است. این در حالی است که سهم سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی از پایه پولی از ۸۲.۱۰ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۸۲.۳۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده و افزایش ۰.۲۵ واحد درصد را تجربه کرده است. از دلایل این امر می‌توان به اعمال جریمه‌های ناشی از تخطی برخی بانک‌ها از دستورالعمل کنترل مقداری ترازنامه از مسیر اضافه‌برداشت ازسوی بانک مرکزی دانست.

جدول ۲. پایه پولی و اجزای آن از سمت مصارف

موضوع	مانده اسفند ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)	نرخ رشد (درصد)		
		۱۴۰۰	۱۴۰۱	متوسط ۱۴۰۰-۱۳۹۶
پایه پولی	۸۵۹۹.۹	۳۱.۶	۴۲.۴	۳۰
اسکناس و مسکوک در جریان	۱۴۱۹.۹	۲۱.۵	۴۵.۶	۲۰.۱۷
سپرده قانونی	۷۰۸۲.۳	۳۹.۶۹	۴۲.۸	۳۳.۶۴
سپرده دیداری	۹۷.۷	-۵۵.۳۱	-۷.۵۷	۲۸.۳۸

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شکل ۲ روند سالیانه سهم ذخیره اضافی از پایه پولی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود پس از تجربه مقدار بیشینه در سال ۱۳۹۸، این مقدار در اسفند سال ۱۴۰۱ به کمترین میزان خود در پنج سال منتهی به ۱۴۰۱ رسیده است. افزایش سهم ذخیره اضافی از پایه پولی در سال ۱۳۹۸ به‌دلیل شرایط ناشی از شیوع ویروس کرونا اتفاق افتاده است که با اعمال برنامه‌های حمایتی موجب تبدیل ذخایر دولت نزد بانک مرکزی به ذخایر بانک‌ها نزد بانک مرکزی شده است. در سال ۱۳۹۹ با توجه به ادامه برنامه‌های حمایتی دوره کرونا همچنان سهم ذخیره اضافی از پایه پولی در سطح بالایی قرار داشته است. در سال ۱۴۰۰ این نسبت کاهش یافته است. در سال ۱۴۰۱ نیز با اعمال سیاست انقباضی و جریمه تخطی از دستورالعمل کنترل مقداری ترازنامه بانک مرکزی، شاهد کاهش نسبت ذخیره اضافی بوده‌ایم.

شکل ۲. نمودار روند فصلی سهم ذخایر اضافی (سپرده دیداری) بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی از پایه پولی (درصد)

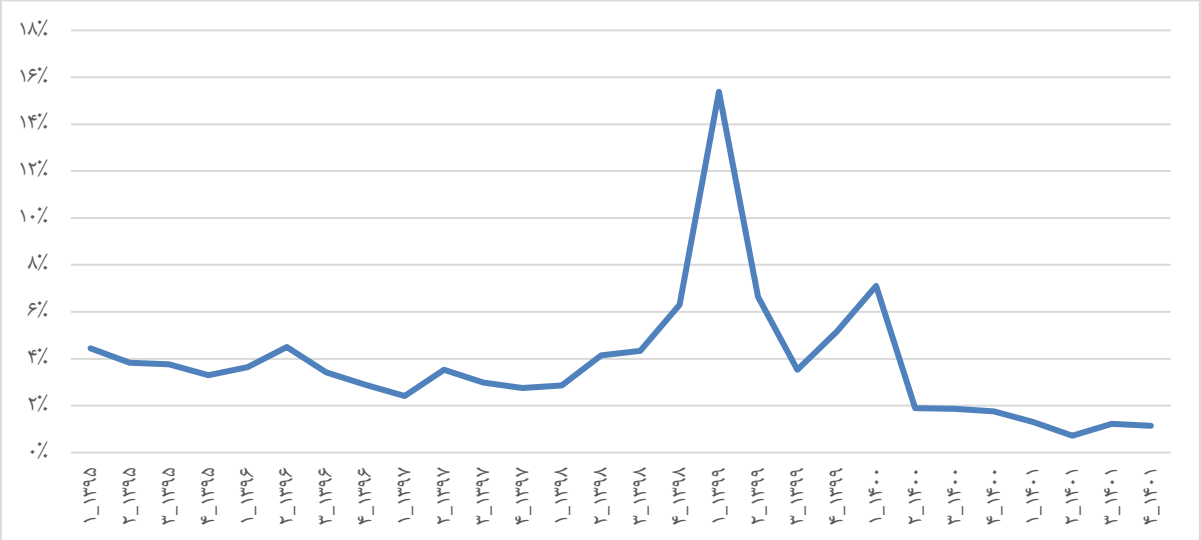

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۳ اجزای پایه پولی در سال‌های گذشته را نشان می‌دهد. افزایش پایه پولی در سال‌های اخیر و به‌ویژه در سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ عمدتاً به‌دلیل افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی بوده است. در این سال‌ها افزایش خالص دارایی‌های خارجی بانک مرکزی عموماً از کانال خرید ارزهای غیرقابل‌دسترس (مانند ارزهای مسدودی در کره جنوبی) متعلق به دولت یا مابه‌التفاوت ارز نیمایی و ۴۲۰۰ تومانی صورت گرفته است. در سال ۱۴۰۱ افزایش پایه پولی عمدتاً از محل افزایش بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی است. شبکه بانکی در قبال افزایش میزان سپرده بانکی نیازمند افزایش ذخایر قانونی نزد بانک مرکزی است. ازطرفی این نیاز به‌دلیل کسری ذخایر و افزایش حدود یک واحد درصدی متوسط نرخ ذخیره قانونی (که عمدتاً ناشی از اعمال جریمه تخطی از دستورالعمل کنترل مقداری ترازنامه توسط بانک مرکزی بوده است) افزایش یافته است. به‌دلیل کاهش رشد خالص ذخایر خارجی و خالص بدهی‌های دولت، به کاهش رشد تزریق ذخایر منجر شده و درنتیجه ذخایر مورد نیاز بانک‌ها از محل بدهی به بانک مرکزی تأمین شده است. مطابق گزارش «تحلیل رشد پایه پولی در هفت ماهه سال ۱۴۰۱: افزایش سهم ذخایر استقراضی به شماره مسلسل: ۱۸۹۰۸» در هفت ماهه ابتدای سال ۱۴۰۱، نقدینگی در کشور رشد بالایی را تجربه کرده است (سیاست کنترل رشد ترازنامه شبکه بانکی، در این دوره نتوانسته به رشد نقدینگی هدف‌گذاری شده دست یابد) و با توجه به وجود ضرورت تودیع سپرده قانونی، بانک‌ها پس از ایجاد نقدینگی، به تأمین ذخایر قانونی نیاز دارند که به‌نظر می‌رسد با توجه به روند کاهشی حجم ذخایر مازاد و روند افزایشی رشد پایه پولی (در هفت ماهه ابتدای سال ۱۴۰۱)، حجم ذخایر قانونی مورد نیاز متناسب با نقدینگی خلق شده ابتدا از طریق انتقال یا تبدیل سپرده‌های مازاد بانک‌ها به سپرده‌های قانونی و سپس از طریق استقراض از بانک مرکزی تأمین شده است. این امر موجب افزایش قابل‌توجه سهم بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی در پایه پولی شده است.

طبق بند «ب» ماده (۱۷) برنامه ششم توسعه، بند «الف» ماده (۲۰) قانون احکام دائمی توسعه، بند «الف» تبصره «۷» قانون بودجه سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ و بند «و» تبصره «۱۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ و جز «۵» بند «الف» تبصره «۱۴» قانون بودجه سال ۱۴۰۱، همه وزارتخانه‌ها، دانشگاه‌های دولتی، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی غیردولتی (بخش اعتبارات دولتی) مکلف شدند تا حساب‌های بانکی خود را اعم از ریالی و ارزی صرفاً از طریق خزانه‌داری کل کشور و نزد بانک مرکزی افتتاح کرده و حساب‌های فرعی خود را مسدود کنند؛ **به‌طوری‌که هرگونه نگهداری حساب این دستگاه‌ها در بانک‌های دولتی و غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی، ممنوع است.** هم‌زمان با انتقال این حساب‌ها در سال ۱۴۰۱ خالص بدهی بخش دولتی کاهش پیدا کرده و به سطح منفی ۱۹۸ همت رسیده و معادل همین مقدار ذخایر شبکه بانکی کاهش یافته است.

جدول ۳. مقایسه پایه پولی در سال‌های گذشته

موضوع	مانده (هزار میلیارد ریال)				نرخ رشد نسبت به (درصد)		
	اسفند ۱۳۹۸	اسفند ۱۳۹۹	اسفند ۱۴۰۰	اسفند ۱۴۰۱	اسفند ۱۳۹۹	اسفند ۱۴۰۰	اسفند ۱۴۰۱
خالص دارایی‌های خارجی	۳۴۷۵.۷	۴۷۰۳.۷	۵۶۸۲.۰	۶۸۲۴.۳	۳۵.۳	۲۰.۸	۲۰.۱
خالص بدهی بخش دولتی	۱۵۶.۳	-۲۲۴.۸	-۸۸۲.۴	-۱۹۸۵.۸	-۲۴۳.۸	-۲۹۲.۵	-۱۲۵
بدهی بانک‌ها	۱۱۰۶.۹	۱۱۷۱.۴	۱۴۶۳.۴	۳۹۱۲.۴	۵.۸	۲۴.۹	۱۶۷.۴
خالص سایر اقلام	-۱۲۱۰.۴	-۱۰۶۱.۴	-۲۲۳.۳	-۱۵۱	۱۲.۳	۷۹	۳۲.۴
پایه پولی	۳۵۲۸.۵	۴۵۸۸.۹	۶۰۳۹.۷	۸۵۹۹.۹	۳۰.۱	۳۱.۶	۴۲.۴

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۳. تحولات نقدینگی و اجزای آن

تحولات نقدینگی و اجزای آن در سال ۱۴۰۱ و در مقایسه با سال‌های گذشته در این بخش مورد بررسی قرار می‌گیرد. شکل ۳، نمودار نرخ رشد فصلی نقدینگی را در ۱۰ سال اخیر نشان می‌دهد به‌نحوی‌که در دوره مورد بررسی نرخ رشد نقدینگی در بازه کریدور با کمینه ۲۰٪ و بیشینه ۴۰٪ حرکت کرده است. ملاحظه می‌شود که در دهه اخیر یک‌بار در فصل اول سال ۱۳۹۳، یک‌بار در فصل چهارم سال ۱۳۹۹ و دوبار نیز در سال ۱۴۰۰ نرخ رشد نقدینگی از سقف ۴۰ درصد عبور کرده است. این نرخ از فصل چهارم سال ۱۳۹۴ تا فصل دوم سال ۱۳۹۷ روندی نزولی را طی کرده و از فصل سوم سال ۱۳۹۷ تا فصل سوم سال ۱۴۰۰ روند حرکت آن صعودی بوده است. مجدداً از فصل چهارم سال ۱۴۰۰ نرخ رشد نقدینگی نزولی شده و در سال ۱۴۰۱ این روند کاهنده را حفظ کرده است. نرخ رشد نقدینگی از ۴۱.۴۴ درصد در فصل سوم سال ۱۴۰۰ به ۳۱.۱۵ درصد در انتهای سال ۱۴۰۱ و میانه کانال حرکت خود در دهه اخیر رسیده است.

شکل ۳. نمودار روند فصلی نرخ رشد نقطه‌به‌نقطه نقدینگی (درصد)

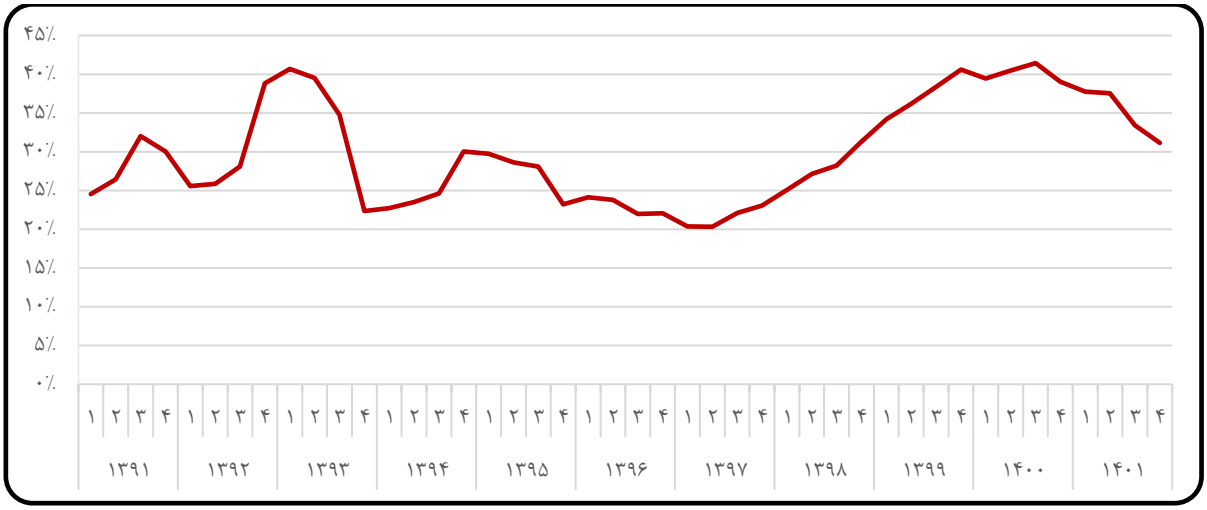

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

جدول ۴ ترکیب نقدینگی را برحسب عوامل مؤثر بر عرضه نشان می‌دهد. ملاحظه می‌شود که نرخ رشد نقدینگی در اسفند سال ۱۴۰۱ با ۷.۹ واحد درصد کاهش به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ از ۳۹ درصد به ۳۱.۱ درصد رسیده است. در میان اجزای نقدینگی، بدهی بخش غیردولتی با افزایش ۱۲۴۵۰.۸ هزار میلیارد ریال در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت ماه مشابه سال ۱۴۰۰، بیشترین سهم را در رشد نقدینگی داشته است. بدهی بخش غیردولتی در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به مقدار ۳۹.۶ درصد رشد را تجربه کرده است. همچنین نرخ رشد خالص دارایی‌های خارجی از ۴۳.۶ درصد در انتهای سال ۱۴۰۰ به ۲۰.۰ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. خالص بدهی بخش دولتی نیز در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ با افزایش ۵۹.۹ درصدی مواجه شده است که این افزایش به‌تبع افزایش خالص مطالبات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از دولت و همچنین افزایش مطالبات بانک مرکزی و بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از شرکت‌ها و مؤسسات دولتی است درحالی‌که خالص مطالبات بانک مرکزی از دولت کاهش یافته است. درواقع انتقال سپرده‌های دولتی از بانک مرکزی به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری نقش قابل‌توجهی در افزایش خالص مطالبات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از بخش دولتی و کاهش خالص مطالبات بانک مرکزی از دولت داشته است. نکته دیگر اینکه در سرفصل خالص مطالبات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری از دولت وجود مطالبات امهال شده در ترازنامه بانک‌ها نقش بسیاری در افزایش سالیانه این مطالبات داشته که لزوماً به افزایش نقدینگی منجر نشده و عدم چاره‌جویی برای اصلاح ترازنامه بانک‌ها در سال‌های گذشته، بستری برای تداوم رشد تصاعدی این نوع مطالبات را فراهم کرده است. سرفصل خالص سایر اقلام نیز در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ کاهش داشته است. بنابراین در ترکیب نقدینگی در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ بخش غیردولتی و دولتی هر دو شاهد افزایش هستند و خالص دارایی‌های خارجی رشد کمتری را به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به ثبت رسانده است.

جدول ۴. نقدینگی برحسب عوامل مؤثر بر عرضه

موضوع	مانده (هزار میلیارد ریال)				نرخ رشد نسبت به (درصد)				
	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱
خالص دارایی‌های	۸۴۳۸.۰	۸۴۵۷	۸۶۸۹.۴	۸۶۶۵.۹	۱۰۱۲۵.۲	۴۳.۶	۲۶.۸	۲۴.۲	۲۴.۱	۲۰.۰
خالص بدهی بخش	۳۴۲۴.۶	۴۷۷۰.۸	۴۹۶۶	۴۵۶۲.۸	۵۴۷۵.۵	-۳.۶۱	۹.۳	۱۹.۵	۳۰.۳	۵۹.۹
بدهی بخش غیردولتی	۳۱۴۴۶.۷	۳۳۱۰۱.۳	۳۶۱۰۷.۶	۳۹۹۶۶	۴۳۸۹۷.۵	۴۹.۶	۴۶.۵	۴۰.۹	۴۰.۶	۳۹.۶
خالص سایر اقلام	۵۰۱۵.۱	۴۷۲۰.۵	۶۱۸۶.۳	۵۸۶۱.۴	۳۸۷۸.۶	۱۶.۲	۳۷.۶	۵۸.۸	۹.۴	-۲۲.۷
نقدینگی	۴۸۳۲۴.۴	۵۱۰۴۹.۶	۵۵۹۴۹.۳	۵۹۰۵۶.۱	۶۳۳۷۶.۸	۳۹.۰	۳۷.۸	۳۷.۵	۳۳.۴	۳۱.۱

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

بررسی ترکیب نقدینگی برحسب اجزای تشکیل‌دهنده آن در جدول ۵ نشان می‌دهد که در انتهای اسفند سال ۱۴۰۰ پول با ۴۲.۸ درصد رشد سهم بیشتری را در افزایش نرخ رشد نقدینگی به نسبت شبه‌پول با ۳۸.۱ درصد رشد داشته

است. همچنین در اسفند سال ۱۴۰۱ نیز پول با ۶۵.۲ درصد رشد سهم بالاتری را در افزایش نرخ رشد نقدینگی به نسبت شبه‌پول با ۲۲.۴ درصد رشد، به خود اختصاص داده است.

جدول ۵. نقدینگی برحسب اجزای تشکیل‌دهنده

موضوع	**مانده** (هزار میلیارد ریال)					**نرخ رشد نسبت به (درصد)**				
	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱
پول	۹۸۶۵.۸	۱۱۲۶۸.۴	۱۲۷۴۲.۵	۱۳۹۰۸.۴	۱۶۲۹۶.۹	۴۲.۸	۵۵.۲	۵۶.۱	۵۸.۴	۶۵.۲
شبه‌پول	۳۸۴۵۸.۶	۳۹۷۸۱.۲	۴۳۲۰۶.۸	۴۵۱۴۷.۴	۴۷۰۷۹.۹	۳۸.۱	۳۳.۵	۳۲.۹	۲۷.۲	۲۲.۴
نقدینگی	۴۸۳۲۴.۴	۵۱۰۴۹.۶	۵۵۹۴۹.۳	۵۹۰۵۶.۱	۶۳۳۷۶.۸	۳۹.۰	۳۷.۸	۳۷.۵	۳۳.۴	۳۱.۱

مأخذ: همان.

سهم پول در ترکیب نقدینگی در سال ۱۳۹۸ سقف ۱۵ درصد را رد کرده و وارد کانال ۱۵ تا ۲۰ درصد شده است. در سال ۱۳۹۹ سهم پول در ترکیب نقدینگی به‌سرعت افزایش یافته و ۲۰ درصد رسیده و تا انتهای سال ۱۴۰۰ روی محدوده ۲۰ درصد نوسان داشته است. اما از ابتدای سال ۱۴۰۱ پول به‌سرعت سهم خود را در ترکیب نقدینگی افزایش داده به‌نحوی‌که در انتهای این سال به بیش از ۲۵ درصد می‌رسد. این امر نشانگر حفظ شرایط تورمی در اقتصاد و همچنین انتظارات تورمی است که در کنار کاهش عایدی بازار پول (نرخ سود حقیقی) در مقایسه با سایر بازارهای مالی (بازار سرمایه، ارز و ...) موجب کاهش تقاضای شبه‌پول شده و به افزایش سرعت گردش نقدینگی منجر شده است.

شکل ۴. نمودار روند ماهیانه نسبت پول به نقدینگی (درصد)

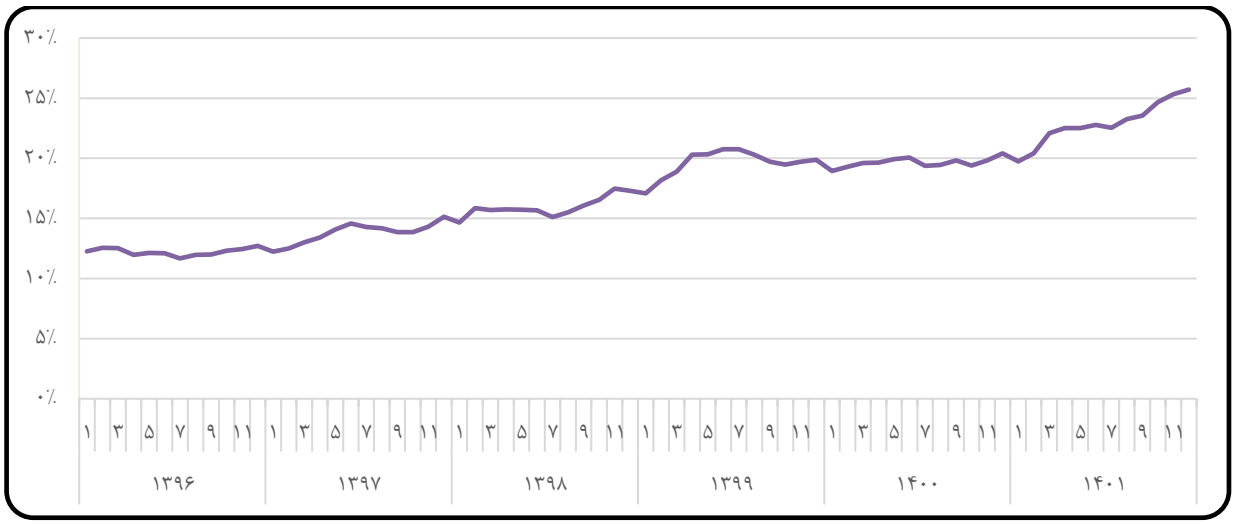

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شکل ۵ سرعت گردش نقدینگی را نشان می‌دهد. در این نمودار برای نمایش سرعت گردش نقدینگی، از نسبت تولید ناخالص داخلی براساس قیمت‌های جاری (اسمی) به حجم نقدینگی استفاده شده است. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، شاهد افزایش سرعت گردش نقدینگی در سطح اقتصاد کلان هستیم و از ۱.۰۷ در اسفند سال ۱۳۹۸ به ۱.۶۱ در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است.

شکل ۵. نمودار روند سالیانه سرعت گردش نقدینگی

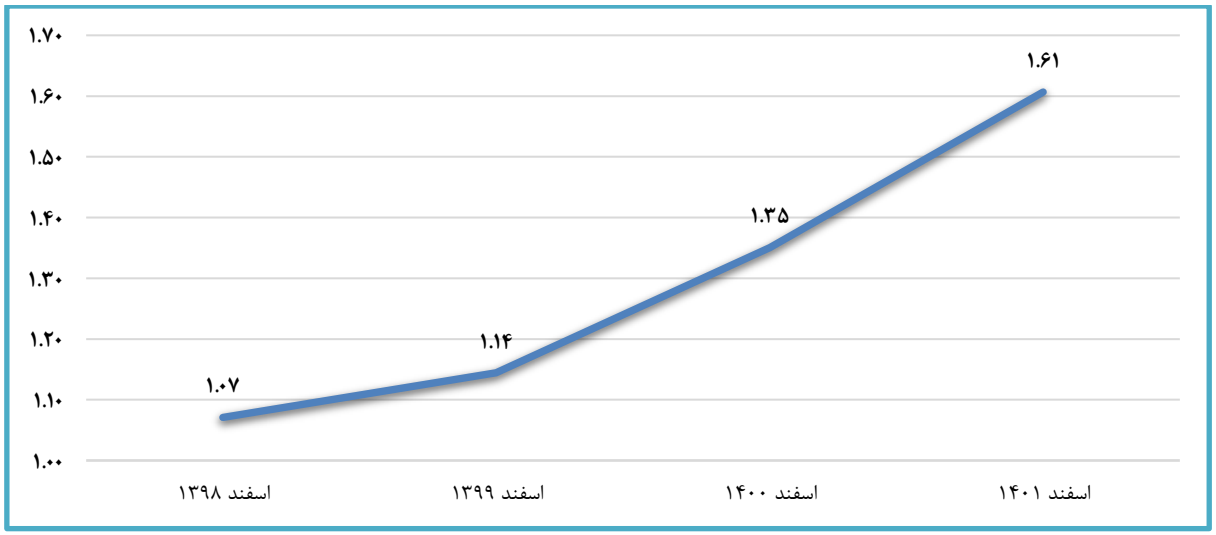

مأخذ: محاسبات پژوهش و مبتنی‌بر بانک اطلاعات سری‌های زمانی اقتصادی بانک مرکزی.

ترکیب نقدینگی از حیث درجه «نقدشوندگی» می‌تواند متغیری برای پیش‌بینی تورم باشد، ازاین‌رو در بسیاری از تحلیل‌ها، از نسبت پول به شبه‌پول یا پول به نقدینگی برای پیش‌بینی تورم استفاده می‌شود. اما به‌نظر می‌رسد این نسبت‌ها برای اندازه‌گیری میزان سیالیّت نقدینگی و به‌تبع آن پیش‌بینی تورم مناسب نیستند؛ زیرا سپرده‌های قرض‌الحسنه پس‌انداز و سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت، هرچند کاملاً نقدشونده هستند، اما در نسبت پول به نقدینگی حضور ندارند؛ شکل زیر نسبت سپرده‌های ناپایدار شامل سپرده‌های فوق‌الذکر به کل نقدینگی را گزارش کرده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود از شهریور سال ۱۳۹۹ تا خرداد ۱۴۰۰ این نسبت روندی نزولی را طی کرده است که نشانگر افزایش جذابیت سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت در خرداد سال ۱۴۰۰ به نسبت شهریور سال ۱۳۹۹ و در مقایسه با بازده بازار سایر دارایی‌ها ازجمله بازار سرمایه است. اما از شهریور سال ۱۴۰۰ مجدداً (و همگام با نوسانات بازار سایر دارایی‌ها) سیر صعودی این نسبت آغاز شده در اسفند سال ۱۴۰۱ با ۴ واحد درصد افزایش، بیشترین مقدار را از اسفند ماه ۱۳۹۸ به ثبت رسانده است. این امر نشانگر افزایش نااطمینانی در اقتصاد و افزایش چشمگیر انتظارات تورمی در انتهای سال ۱۴۰۱ است به‌نحوی‌که نسبت سپرده‌های ناپایدار به نقدینگی در اسفند سال ۱۴۰۱ به ۶۰ درصد می‌رسد. این نسبت در اسفند سال ۱۳۹۸ به مقدار ۵۰ درصد بوده است.

شکل ۶. نمودار روند فصلی نسبت سپرده‌های ناپایدار به نقدینگی (درصد)

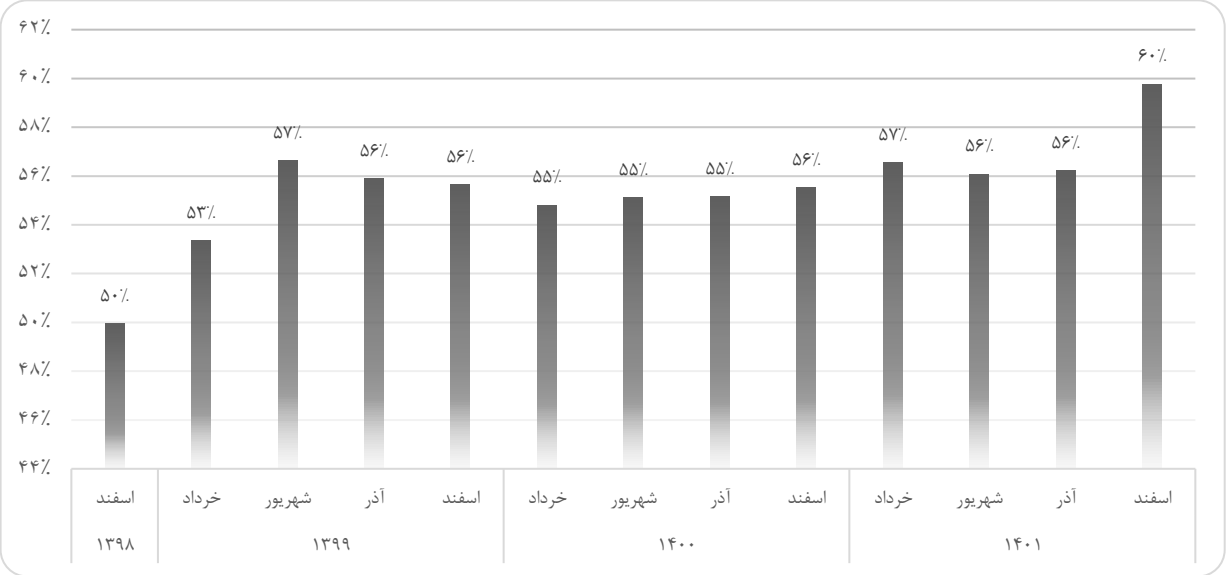

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۴. نرخ سود بانکی و بین‌بانکی

طبق مصوبه شورای پول و اعتبار مورخ ۱۳۹۹/۰۴/۲۴ که در بخشنامه‌های شماره ۰۰/۲۸۲۷۷۲ و ۰۰/۳۷۳۵۲۵ مورد تأکید قرار گرفته است، نرخ سود علی‌الحساب در سال ۱۴۰۱ برای سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار یک ساله ۱۶ درصد و برای سپرده‌های کوتاه‌مدت عادی ۱۰ درصد، سه ماهه ۱۲ درصد و شش ماهه ۱۴ درصد تعیین شده است. در بهمن سال ۱۴۰۱ با صدور بخشنامه شماره ۰۱/۲۸۰۳۷۳ نرخ سود علی‌الحساب سپرده‌های مدت‌دار یک ساله ۲۰.۵ درصد، دو ساله ۲۱.۵ درصد، سه ساله ۲۲.۵ درصد و برای سپرده‌های کوتاه‌مدت عادی ۵ درصد و کوتاه‌مدت ویژه سه ماهه ۱۲ درصد و کوتاه‌مدت ویژه شش ماهه ۱۷ درصد مشخص شده است. نرخ سود تسهیلات غیرمشارکتی و همچنین نرخ سود مورد انتظار تسهیلات مشارکتی بانک‌ها نیز براساس مصوبه مورخ ۱۳۹۵/۰۴/۰۸ به میزان ۱۸ درصد تعیین شده است. مطابق بخشنامه مورخ ۱۴۰۱/۱۱/۱۰ نرخ سود تسهیلات عقود غیرمشارکتی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی حداکثر ۲۳ درصد و نرخ سود مورد انتظار عقود مشارکتی قابل‌درج در قرارداد میان بانک / مؤسسه اعتباری غیربانکی با مشتری معادل ۲۳ درصد تعیین شده است. با توجه به بخشنامه بهمن ماه ۱۴۰۱ نرخ‌های سود سپرده‌ها تغییر چشمگیری داشته و افزایش یافته‌اند.

همان‌گونه که در شکل ۷ مشاهده می‌شود نرخ سود بین‌بانکی در سه ماه ابتدایی سال ۱۳۹۹ روند نزولی را طی کرده که ازجمله علل آن افزایش عرضه ذخایر در بازار بین‌بانکی[۱] و کاهش نرخ ذخیره قانونی است. اما از خرداد به‌بعد این نرخ روندی صعودی به خود گرفت به‌نحوی‌که در آبان ماه سال ۱۳۹۹ به سقف ۲۲.۶۳ درصد رسیده است.[۲] در طول

۱. که در پی افزایش خالص ذخایر خارجی بانک مرکزی و افزایش خالص بدهی دولت به بانک مرکزی اتفاق افتاده است.
۲. از مهم‌ترین علل این افزایش نرخ سود بین‌بانکی می‌توان به پرداخت سود به ذخایر، اعمال سیاست کف کریدور، کاهش ذخایر نزد بانک‌ها با خرید اوراق، افزایش بی‌سابقه رشد تسهیلات (در سال ۱۳۹۹ بانک‌ها به‌دلیل وفور ذخایر پشتوانه مناسب‌تری برای تسهیلات‌دهی داشته‌اند) و بازگشت نرخ ذخیره قانونی به مقدار قبل اشاره کرد.

سال ۱۴۰۰ نیز این نرخ با شدت نوسان کمتری مواجه بوده و در کریدور ۱۸ تا ۲۱ درصد تغییر کرده است. در سال ۱۴۰۱ نیز همین روند ادامه یافته و نرخ سود بین‌بانکی در بازه بین ۲۰ و ۲۱ درصد حرکت کرده است. در انتهای سال ۱۴۰۱ و در ماه‌های بهمن و اسفند این روند حرکت تغییر کرده و با افزایش نرخ سود بین‌بانکی به ۲۳.۱ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ شاهد شکستن سقف تاریخی آن در سال‌های مورد بررسی، بوده‌ایم. البته باید توجه داشت هنگامی که نرخ سود موزون بین‌بانکی را در این سال‌ها با استفاده از رابطه فیشر، از نرخ‌های اسمی به نرخ‌های حقیقی تبدیل می‌کنیم، نتایج به‌صورت معناداری نرخ سود حقیقی منفی بین‌بانکی را نشان می‌دهد. گفتنی است به‌دلیل مواجهه با نرخ‌های تورم بالا، از رابطه ساده شده فیشر $i - \pi \simeq r$ که یک تخمین خطی است استفاده نشده؛ بلکه از رابطه اصلی آن به‌منظور انجام محاسبات استفاده شده است.

$$(1 + r) = (1 + i)/(1 + \pi)$$

شکل ۷. نمودار روند ماهیانه نرخ سود موزون بین‌بانکی در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۹ (درصد)

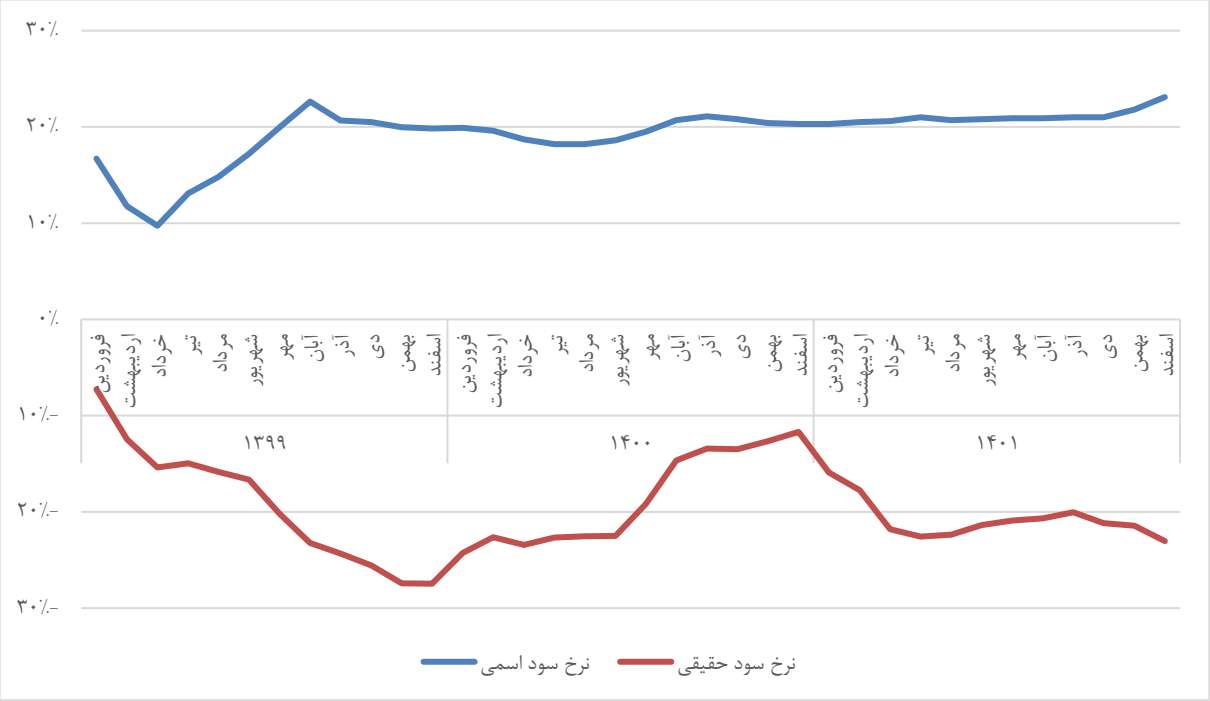

مأخذ: گزارش عملکرد بازار بین‌بانکی ریالی و عملیات اجرایی سیاست پولی در سال ۱۴۰۱ و محاسبات پژوهش.

جدول ۶ نرخ سود موزون بازار بین‌بانکی را به تفکیک گروه‌های بانکی سپرده‌گذار و سپرده‌پذیر در سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه برای بانک‌های تخصصی دولتی، بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی نرخ سود موزون سپرده‌پذیری بیش از نرخ سود موزون سپرده‌گذاری بوده است. این امر نشانگر اولویت بالاتر جذب سپرده به نسبت سوددهی سپرده‌گذاری برای این بانک‌ها برای جبران کمبود منابع است.

جدول ۶. نرخ سود موزون معاملات بازار بین‌بانکی

به تفکیک گروه‌های بانکی سپرده‌گذار و سپرده‌پذیر در سال ۱۴۰۱ (درصد)

گروه‌های بانکی	سپرده‌گذاری	سپرده‌پذیر
بانک‌های تجاری دولتی	**۲۱.۵**	۲۱.۱
بانک‌های تخصصی دولتی	۲۰.۹	**۲۱.۵**
بانک‌های مشمول اصل (۴۴)	۲۱.۲	۲۱.۰
بانک‌های غیردولتی	۲۱.۰	۲۱.۲
مؤسسات اعتباری غیربانکی	۲۱.۱	۲۱.۲
نرخ سود موزون	**۲۱.۲**	**۲۱.۲**

مأخذ: گزارش عملکرد بازار بین‌بانکی ریالی و عملیات اجرایی سیاست پولی در سال ۱۴۰۱.

نکته دیگری که از مشاهده آمارهای نرخ سود بین‌بانکی در گروه‌های مختلف بانک‌ها مشخص می‌شود این است که نرخ سود سپرده‌پذیری بین‌بانکی برای بانک‌های تخصصی دولتی به‌طور میانگین موزون شده، بیشتر از سایر بانک‌هاست. این امر نشانگر این است که بانک‌های تخصصی دولتی به‌دنبال جذب سپرده بیشتر در رقابت با سایر بانک‌ها و جبران کمبود منابع خود از این طریق بوده‌اند. به‌طورکلی بانک‌های مشمول اصل (۴۴) با نرخ ۲۱.۰ درصد کمترین نرخ سود بین‌بانکی و بانک‌های تخصصی دولتی با نرخ ۲۱.۵ درصد بیشترین نرخ سود بین‌بانکی را پرداخت کرده‌اند. این امر تمایل بیشتر بانک‌های تخصصی دولتی به جذب سپرده و جبران کمبود منابع خود را نشان می‌دهد که به تبع آن هزینه سود سپرده بیشتری نیز بر آنها تحمیل شده است. درحالی‌که بانک‌های مشمول اصل (۴۴) با توجه به دارا بودن پایین‌ترین نرخ سود سپرده‌پذیری، تمایل کمتری به جذب سپرده و جبران کمبود منابع خود از این طریق در بازار بین‌بانکی داشته‌اند. ازسوی‌دیگر بانک‌های تخصصی دولتی با ۲۰.۹ درصد کمترین نرخ سود موزون و بانک‌های تجاری دولتی با ۲۱.۵ درصد بیشترین نرخ سود موزون را در سپرده‌گذاری از آن خود کرده‌اند. این امر نشانگر این است که بانک‌های تخصصی دولتی از سایر بانک‌ها منابع ارزان‌تری برای سپرده‌گذاری در سایر بانک‌ها دارند و در مقابل بانک‌های تجاری دولتی منابع گران‌تری برای سپرده‌گذاری و کسب سود از این طریق دارند. نکته قابل توجه اینکه بانک‌های تخصصی دولتی در حالی بیشترین نرخ سپرده‌پذیری با ۲۱.۵ درصد را از آن خود کرده‌اند که کمترین نرخ سپرده‌گذاری با ۲۰.۹ درصد را دارند. درواقع بانک‌های تخصصی دولتی ازیک‌سو به‌دنبال جذب بیشتر سپرده در بازار بین‌بانکی و جبران کمبود منابع خود با هزینه بیشتر بوده و ازسوی‌دیگر منابع خود را به نرخ ارزان‌تری نسبت به سایر بانک‌ها سپرده‌گذاری کرده و سود کمتری کسب کرده‌اند.

جدول ۷. نرخ سود موزون ماهیانه معاملات بازار بین‌بانکی در سال‌های ۱۴۰۱-۱۳۹۹ (درصد)

ماه	نرخ سود موزون		
	۱۳۹۹	**۱۴۰۰**	**۱۴۰۱**
فروردین	۱۶.۷	۱۹.۹	**۳.۲۰**
اردیبهشت	۱۱.۷	۱۹.۶	۵.۲۰
خرداد	**۹.۷**	۱۸.۷	۶.۲۰
تیر	۱۳.۱	**۱۸.۲**	۰.۲۱
مرداد	۱۴.۸	**۱۸.۲**	۷.۲۰
شهریور	۱۷.۲	۱۸.۶	۸.۲۰
مهر	۲۰.۰	۱۹.۵	۹.۲۰
آبان	**۲۲.۶**	۲۰.۷	۹.۲۰
آذر	۲۰.۷	**۲۱.۱**	۰.۲۱
دی	۲۰.۵	۲۰.۸	۰.۲۱
بهمن	۲۰.۰	۲۰.۴	۸.۲۱
اسفند	۱۹.۸	۲۰.۳	**۱.۲۳**
نرخ موزون	**۱۷.۶**	**۱۹.۶**	**۲۱.۲**

مأخذ: گزارش عملکرد بازار بین‌بانکی ریالی و عملیات اجرایی سیاست پولی در سال ۱۴۰۱.

جدول ۷ نرخ سود موزون ماهیانه معاملات بازار بین‌بانکی را در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ برای شبکه بانکی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود به‌استثنای ماه آذر، نرخ سود موزون در ماه‌های مختلف سال ۱۴۰۰ کمتر از مشابه خود در سال ۱۴۰۱ بوده است. حداکثر نرخ سود موزون در سال ۱۳۹۹ در ماه آبان ۲۲.۶ درصد در سال ۱۴۰۰ با یک ماه تأخیر در آذر ۲۱.۱ درصد و در سال ۱۴۰۱ نیز در انتهای سال در اسفند ماه ۲۳.۱ درصد اتفاق افتاده است (معمولاً در انتهای سال کسری ذخایر بانک‌ها قابل‌توجه است). حداقل نرخ سود موزون نیز در سال ۱۳۹۹ در خرداد ۹.۷ درصد بوده درحالی‌که در سال ۱۴۰۰ در ماه‌های تیر و مرداد ۱۸.۲ درصد و در سال ۱۴۰۱ در ماه فروردین ۲۰.۳ درصد را تجربه کرده‌اند. درمجموع، نرخ سود موزون سالیانه برای سال ۱۴۰۰ به مقدار ۲ درصد بیش از سال ۱۳۹۹ و در سال ۱۴۰۱ به مقدار ۱.۶ درصد بیش از سال ۱۴۰۰ است. نکته قابل توجه اینکه در سال ۱۴۰۱ کریدور حداقل و حداکثر نرخ سود موزون نسبت به سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ افزایش یافته است.

شکل ۸. نمودار سپرده‌پذیری و سپرده‌گذاری در بازار بین‌بانکی

به تفکیک گروه‌های بانکی در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

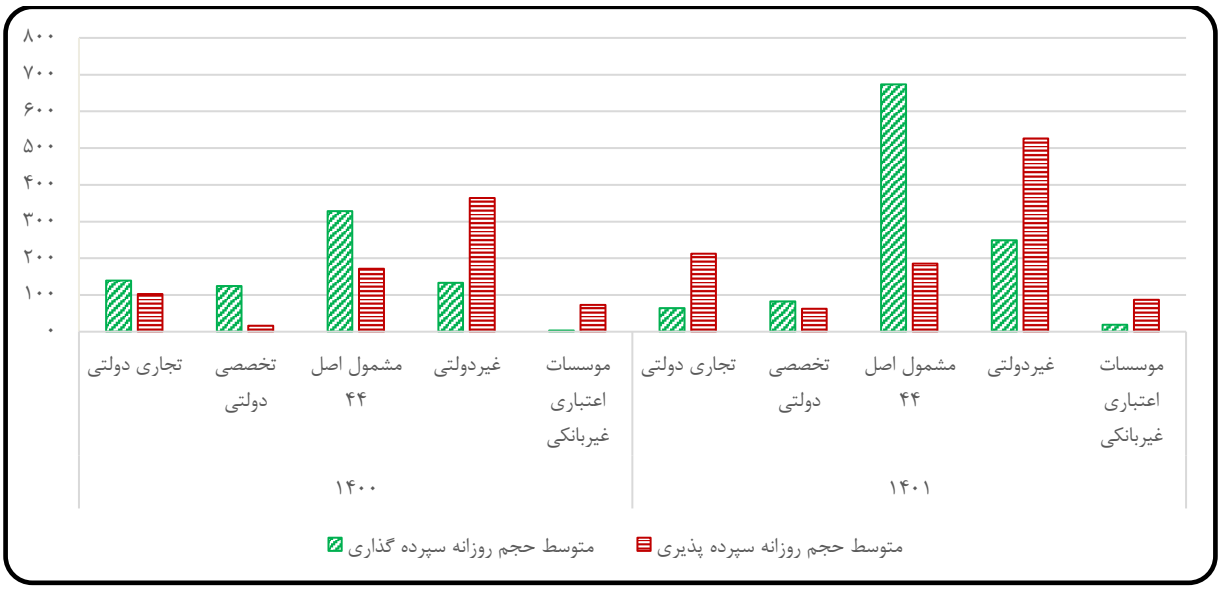

مأخذ: گزارش عملکرد بازار بین‌بانکی ریالی و عملیات اجرایی سیاست پولی در سال ۱۴۰۱.

شکل ۸ نمودار متوسط حجم روزانه سپرده‌پذیری و سپرده‌گذاری بانک‌ها را به تفکیک نشان می‌دهد. ملاحظه می‌شود که در سال ۱۴۰۱ بانک‌های غیردولتی، تجاری دولتی و بانک‌های مشمول اصل (۴۴) به‌ترتیب بیشترین حجم روزانه سپرده‌پذیری را به‌طور متوسط داشته‌اند. ازسوی‌دیگر بانک‌های مشمول اصل (۴۴) و پس از آن بانک‌های غیردولتی بیشترین حجم روزانه سپرده‌گذاری را به‌طور متوسط داشته‌اند. همچنین بانک‌های غیردولتی، تجاری دولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی، به‌طور متوسط حجم روزانه سپرده‌پذیری بیشتری را نسبت به سپرده‌گذاری داشته‌اند درحالی‌که بانک‌های تخصصی دولتی و بانک‌های مشمول اصل (۴۴) به‌طور متوسط حجم روزانه سپرده‌گذاری بیشتری را به نسبت سپرده‌پذیری دارند. در میان گروه‌های بانکی، بانک‌های تخصصی دولتی کمترین حجم سپرده‌پذیری و مؤسسات اعتباری غیربانکی نیز کمترین حجم سپرده‌گذاری را به خود اختصاص داده‌اند. درواقع، نسبت ذخیره قانونی کمتر برای بانک‌های تخصصی دولتی موجب شده است که متوسط حجم روزانه سپرده‌گذاری آنها از سپرده‌پذیری بیشتر باشد. همچنین بانک‌های غیردولتی و مؤسسات اعتباری غیربانکی به‌دلیل ناترازی و ضعف در مدیریت منابع، متوسط حجم روزانه سپرده‌پذیری در آنها با اختلاف چشمگیری بیش از سپرده‌گذاری است. به‌بیان‌دیگر، این بانک‌ها ضعف در تراز نقدینگی حساب‌های خود را به‌کمک بازار بین‌بانکی پوشش داده‌اند و نرخ استقراض برخی از آنها از بازار بین‌بانکی در مواقعی ۳ الی ۵ درصد بیشتر از نرخ میانگین موزون بوده است.

متوسط حجم روزانه سپرده‌گذاری در بانک‌های مشمول اصل (۴۴) در سال ۱۴۰۱ به نسبت سال ۱۴۰۰ به‌شدت افزایش یافته است. در بانک‌های غیردولتی نیز متوسط حجم روزانه سپرده‌گذاری و سپرده‌پذیری در سال ۱۴۰۱ به نسبت سال قبل از آن افزایش چشمگیری داشته است. در بانک‌های تجاری دولتی متوسط حجم روزانه سپرده‌پذیری در سال ۱۴۰۱ به نسبت سال ۱۴۰۰ افزایش داشته درحالی‌که متوسط حجم سپرده‌گذاری با کاهش مواجه شده است. در بانک‌های

تخصصی دولتی نیز در سال ۱۴۰۱ متوسط حجم سپرده‌پذیری به نسبت سال ۱۴۰۰ افزایش و متوسط حجم سپرده‌گذاری کاهش داشته است.

درخصوص «متوسط حجم روزانه سپرده‌پذیر در بازار بین‌بانکی» به‌عنوان نمادی از عمق بازار، می‌توان اذعان کرد که عمق بازار مذکور در سال ۱۴۰۱ نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۴۸ درصد افزایش داشته، درحالی‌که این اختلاف به‌خصوص در فصل چهارم سال ۱۴۰۱ نسبت به مدت مشابه سال قبل به‌شدت محسوس شد. این در حالی است که عمق بازار مذکور در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۹ در حدود ۷ درصد کاهش داشته است. به‌نظر می‌رسد آنچه موجب این امر در سال ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به‌رغم برابر بودن تقریبی نرخ تورم و رشد اقتصادی شده، با اختلالات بازار دارایی در زمستان سال ۱۴۰۲ و افزایش سرعت گردش پول بی‌ربط نبوده است.[۱]

۵. عملیات بازار باز و فروش اوراق بدهی

در راستای اجرای چارچوب جدید سیاستگذاری پولی با هدف مدیریت نرخ سود در بازار بین‌بانکی و نهایتاً کنترل نقدینگی و مهار تورم و فراهم کردن بستر لازم برای سیاست پولی مبتنی‌بر هدف‌گذاری تورم با استفاده از ابزارهای کوتاه‌مدت غیرمستقیم سیاست پولی و به استناد بند «م» تبصره «۵» قانون بودجه سال ۱۳۹۸، در تاریخ ۱۳۹۸/۰۱/۲۷ دستورالعمل «انجام عملیات بازار باز و اعطای اعتبار در قبال اخذ وثیقه توسط بانک مرکزی» (به‌همراه اصلاحات آن در مورخ ۱۳۹۸/۱۰/۰۳) شورای پول و اعتبار تصویب کرد. هدف بانک مرکزی از معرفی عملیات بازار باز، نوسازی چارچوب سیاستگذاری پولی با به‌کارگیری ابزارهای غیرمستقیم پولی است. عملیات بازار باز به‌همراه استفاده از دامنه نرخ سود (اعطای تسهیلات به بانک‌ها در قبال اخذ وثیقه و سپرده‌پذیری از بانک‌ها) به بانک مرکزی اجازه می‌دهد مدیریت مؤثرتری بر نرخ سود بانکی و تخصیص بهینه نقدینگی در بازار بین‌بانکی ریالی داشته باشد، تا از مسیر آن، کانال‌های سازوکار اشاعه پولی- به‌ویژه کانال نرخ سود- تقویت شود.

بانک مرکزی برای اولین بار در ۲۸ دی ماه ۱۳۹۸، معامله اوراق بدهی دولتی را در چارچوب عملیات بازار باز و در قالب خرید قطعی اوراق مزبور انجام داد. همچنین بانک مرکزی در سال ۱۳۹۹ نیز در چارچوب مدیریت نقدینگی مورد نیاز بازار بین‌بانکی ریالی، عملیات بازار باز را به‌صورت هفتگی اجرا کرد. موضع این بانک (خرید یا فروش قطعی یا اعتباری اوراق بدهی دولتی) براساس پیش‌بینی وضعیت نقدینگی در بازار بین‌بانکی و با هدف کاهش نوسانات نرخ بازار بین‌بانکی حول نرخ هدف، از طریق انتشار اطلاعیه در سامانه بازار بین‌بانکی صورت گرفت. در سال ۱۳۹۹ بانک مرکزی ۴۹ مرحله حراج عملیات بازار باز را برگزار کرده و درمجموع ۱۰۰۵ هزار میلیارد ریال اعتبار در اختیار بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی قرار داد. در سال ۱۴۰۰ نیز بانک مرکزی ۵۶ مرحله حراج عملیات بازار باز را برگزار کرده که از این تعداد ۳۶ مورد حراج توافق بازخرید و ۱۷ مورد حراج توافق بازخرید معکوس برگزار شده است که درمجموع ۵۰۶ تقاضا ازسوی

۱. تولید ناخالص داخلی ایران به قیمت پایه و به قیمت‌های ثابت سال پایه ۱۳۹۵ طی سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به‌ترتیب با رشدهای ۴٫۴ و ۴ درصدی مواجه بوده است. همچنین نرخ تورم برای هر دو سال حدود ۴۶ درصد بوده است.

بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی بوده که ۱۵۰۰۶.۶ هزار میلیارد ریال مورد پذیرش واقع شده و تزریق یا جذب نقدینگی ازسوی بانک مرکزی صورت گرفته است. بانک مرکزی در سال ۱۴۰۰ نرخ سود سقف کریدور عملیات بازار باز را ۲۲٪ و کف نرخ سود را ۱۴٪ در نظر گرفته بود. همچنین میانگین حداقل نرخ سود توافق بازخرید ۱۹.۵۲٪ و برای توافق بازخرید معکوس ۱۸٪ بوده است. در سال ۱۴۰۱ بانک مرکزی ۵۳ مرحله حراج عملیات بازار باز برگزار کرده که اطلاعات ۵۲ مورد از آنها روی سایت بانک مرکزی منتشر شده است. از این تعداد تمامی ۵۲ مورد حراج توافق بازخرید بوده و حراج توافق بازخرید معکوس برگزار نشده است. درمجموع ۱۰۲۴ تقاضا ازسوی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی بوده که ۴۰۰۱۲.۱ هزار میلیارد ریال مورد پذیرش واقع شده و تزریق نقدینگی را بانک مرکزی انجام داده است. بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱ نرخ سود سقف کریدور عملیات بازار باز از فروردین تا بهمن ۲۲ درصد و در اسفند ۲۴ درصد و برای کف نرخ سود از فروردین تا بهمن ۱۴ درصد و در اسفند ۱۷ درصد در نظر گرفته بود. میانگین حداقل نرخ سود توافق بازخرید ۲۰.۶۹ درصد بوده است.

جدول ۸. عملکرد عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱

عنوان	توافق	توافق
تعداد حراج برگزار شده	۵۳	۰
تعداد تقاضا	۱۰۲۴	۰
ارزش سفارش‌های ارسال‌شده (هزار میلیارد ریال)	۴۸۰۵۰.۸	۰.۰
ارزش سفارش‌های پذیرفته‌شده (هزار میلیارد ریال)	۴۰۰۱۲.۱	۰.۰
میزان پذیرش سفارش‌ها (درصد)	٪۸۳.۳	---
میانگین حداقل نرخ توافق بازخرید (درصد)	٪۱۹.۰	---

مأخذ: گزارش‌های عملیات بازار باز، اداره عملیات بازار باز، بانک مرکزی.

شکل ۹ حداقل نرخ بازخرید و ارزش سفارش‌های توافق بازخرید و توافق بازخرید معکوس را در سال ۱۴۰۱ نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، از فروردین تا خرداد سال ۱۴۰۱ بانک مرکزی در نرخ ۱۹ درصد اقدام به انجام عملیات بازخرید کرده است. از تیر تا بهمن ماه این نرخ به ۲۰ درصد و سپس ۲۱ درصد رسیده و در اسفند تا ۲۳.۶ درصد نیز افزایش می‌یابد. در این سال بانک مرکزی صرفاً عملیات بازخرید انجام داده و بازخرید معکوس گزارش نشده است که می‌توان این امر را در راستای تعدیل سیاست انقباضی ذکر شده در بخش یک این گزارش دانست. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، حجم ارزش سفارش‌های پذیرفته شده عملیات بازخرید در سه ماهه ابتدای سال ۱۴۰۱ روندی کاهشی داشته و در ۶ ماه بعد از آن تقریباً یکنواخت بوده اما در ماه‌های دی و بهمن به‌شدت افزایش یافته و مجدد در اسفند کاهش می‌یابد. همچنین حجم سفارش‌های عملیات بازخرید در سال ۱۴۰۱ با توجه به عدم اجرای عملیات بازخرید معکوس نشان‌گر افزایش نقدینگی در این سال توسط بانک مرکزی است.

شکل ۹. نمودار حداقل نرخ توافق بازخرید و ارزش سفارش‌های پذیرفته شده در عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱

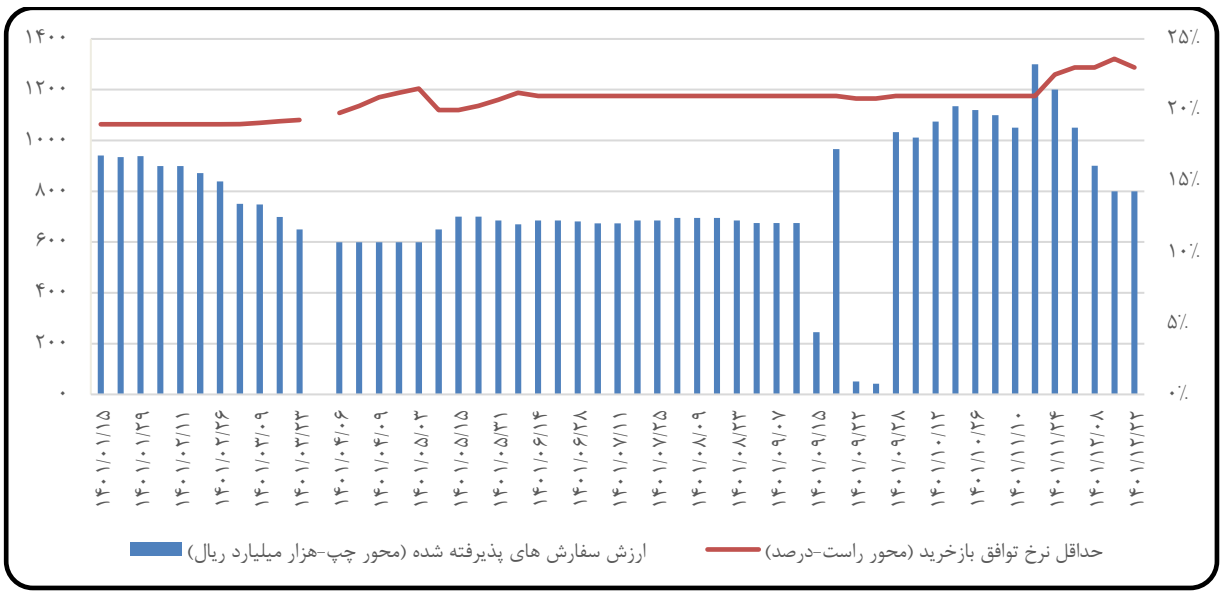

مأخذ: گزارش‌های عملیات بازار باز، اداره عملیات بازار باز، بانک مرکزی.

شکل ۱۰ نمودار تعداد بانک‌های شرکت‌کننده در حراج‌های برگزار شده عملیات بازار باز را نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، در هر حراج به‌طور متوسط ۲۰ بانک شرکت داشته است. نکته قابل توجه اینکه با افزایش نرخ توافق بازخرید در شهریور تعداد بانک‌های شرکت‌کننده در حراج ابتدا روندی کاهشی به خود می‌گیرد اما در ماه‌های دی، بهمن و اسفند به‌رغم افزایش مجدد نرخ توافق بازخرید، تعداد بانک‌های شرکت‌کننده در حراج نیز افزایش یافته است.

شکل ۱۰. نمودار تعداد بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی شرکت‌کننده در حراج‌های عملیات بازار باز در سال ۱۴۰۱

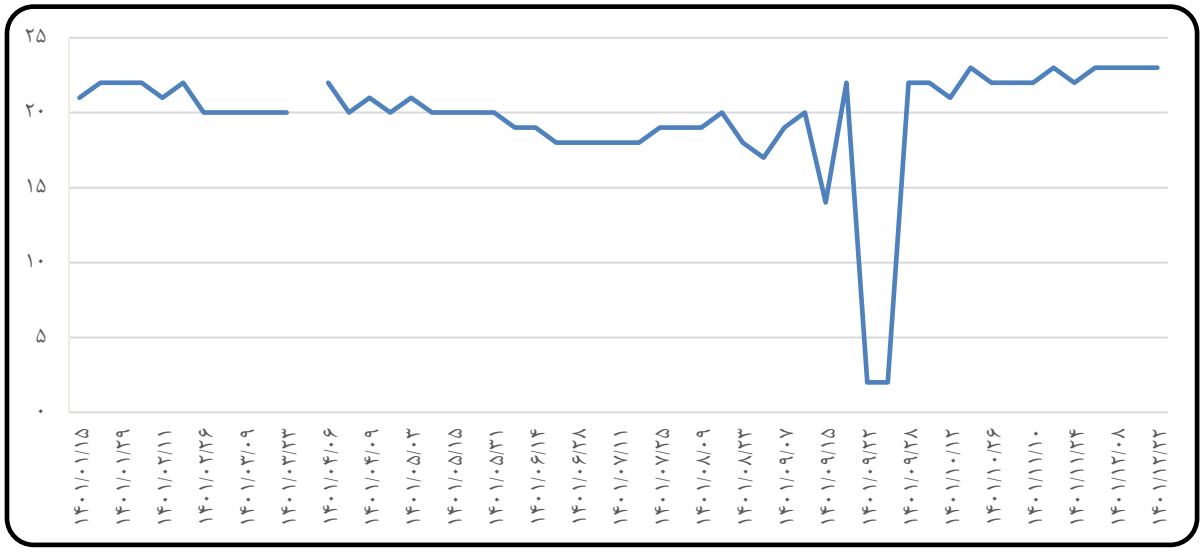

مأخذ: همان.

۱-۵. مقایسه نرخ‌های سود اوراق دولتی اخزا، کوپن‌دار، اوراق بهادار شرکتی گام و صکوک با نرخ بهره بین‌بانکی

از ابتدای سال ۱۴۰۱ و پس از اصلاح دستورالعمل گواهی اعتبار مولد (گام) در شورای پول و اعتبار و افزایش سقف انتشار اوراق گام توسط بانک مرکزی و افزایش انتشار این اوراق در شبکه بانکی، حجم درخواست‌های پذیرش این اوراق در بورس‌ها با افزایش زیادی نسبت به سال‌های گذشته مواجه شد؛ به‌طوری‌که شاهد افزایش بیش از ۱۰ برابری حجم معاملات اوراق گام در بازار سرمایه در ۹ ماهه ابتدای سال ۱۴۰۱ نسبت به مدت مشابه سال قبل بودیم. افزایش عرضه اوراق گام در بازار سرمایه حاکی از خروج اوراق گام از کارکرد اصلی آن یعنی چرخش در زنجیره تأمین مواد اولیه و کالاهای مورد نیاز تولیدکنندگان بود. درواقع نکته قابل‌توجه آن است که در اکثر موارد، دارندگان اوراق پذیرفته‌شده، برخلاف ماهیت این اوراق و بلافاصله پس از بازگشایی نماد معاملاتی اوراق در بورس مربوطه، نسبت به واگذاری این اوراق اقدام کردند و این اوراق رقیب جدی برای اوراق اخزا و صکوک دولتی شدند.

شکل ۱۱. نمودار مقایسه نرخ سود اسمی اخزا، اوراق دولتی کوپن‌دار، اوراق گواهی اعتبار مولد (گام) و نرخ بهره بین‌بانکی

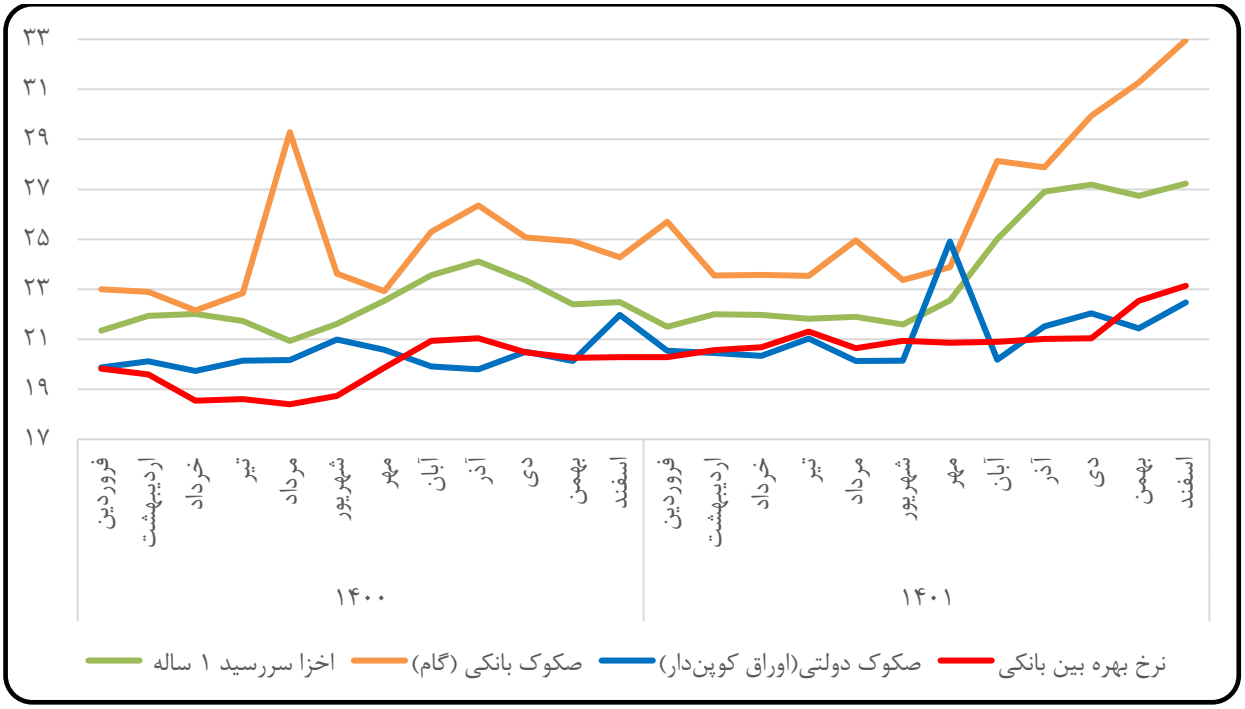

مأخذ: گزارش‌های سایت فرابورس.

شکل ۱۲. نمودار مقایسه نرخ سود حقیقی اخزا، اوراق دولتی کوپن‌دار، اوراق گواهی اعتبار مولد (گام) و نرخ بهره بین‌بانکی

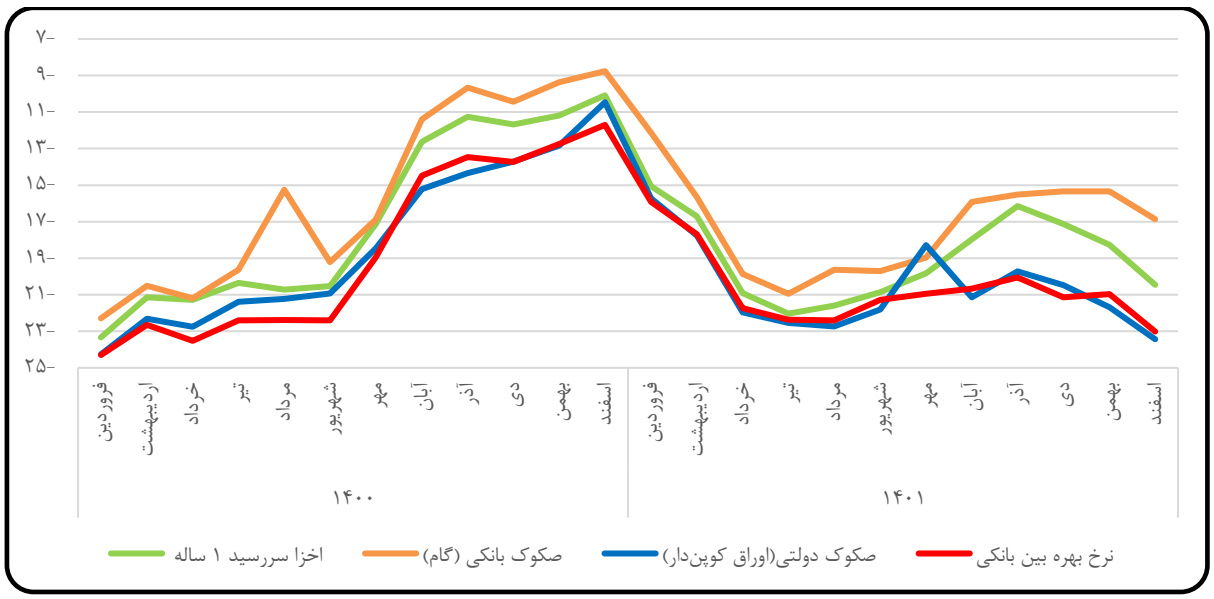

مأخذ: گزارش‌های سایت فرابورس و محاسبات پژوهش با استفاده از بسط معادله فیشر.

در دی ماه سال ۱۴۰۱ نرخ بازده تا سررسید (YTM) این اوراق به بیش از ۳۰ درصد رسید. افزایش نرخ تنزیل اوراق گام در بازار، نرخ تأمین مالی بازار بدهی را به‌شدت افزایش داد که این امر محدودیتی اساسی برای تأمین مالی بنگاه‌های اقتصادی و همچنین دولت محسوب می‌شد. با این افزایش نرخ سود در بازار بدهی، نرخ سود بین‌بانکی نیز افزایش یافت؛ زیرا بانک‌ها به‌جای عرضه ذخایر در بازار بین‌بانکی، به خرید اوراق اخزا و صکوک دولتی اقدام می‌کردند و با وثیقه کردن اوراق و انجام ریپو، سودآوری داشتند. درنتیجه با کاهش عرضه ذخایر در بازار بین‌بانکی، نرخ بهره بین‌بانکی نیز افزایش یافت. این افزایش نرخ بهره اسمی بین‌بانکی در سه ماهه پایانی ۱۴۰۱ مشهود است. این چرخه اثرگذاری متقابل میان نرخ‌های بهره در انواع اوراق در این بازارها تا پایان سال ۱۴۰۱ ادامه داشت.

۶. وضعیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی

در این بخش براساس برخی از شاخص‌ها، وضعیت سلامت شبکه بانکی و همچنین کم‌وکیف خدمات آن، مورد بررسی قرار می‌گیرد. سلامت بانک‌ها عمدتاً در گرو رعایت استانداردهای کفایت سرمایه، کیفیت دارایی‌ها، سودآوری و ... است که در این قسمت به این مباحث پرداخته می‌شود.[۱]

۱. بانک‌های مورد بررسی شامل اقتصاد نوین، ایران‌زمین، آینده، پارسیان، پاسارگاد، پست‌بانک، تجارت، توسعه تعاون، توسعه صادرات، خاورمیانه، دی، رفاه، سامان، سپه، سرمایه، سینا، شهر، صادرات، صنعت و معدن، قرض‌الحسنه رسالت، قرض‌الحسنه مهر ایران، کارآفرینی، کشاورزی، گردشگری، مسکن، ملت، ملی، موسسه اعتباری غیربانکی ملل، کاسپین و نور هستند که در آبان سال ۱۴۰۲ (تاریخ تدوین گزارش) مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۱-۶. شفافیت و افشای اطلاعات

شفافیت به‌عنوان رکن سوم بال III در انتظام‌بخشی رفتار بانک‌ها و جلوگیری از فعالیت‌های پرمخاطره آنها نقش مؤثری دارد. افشای اطلاعات، هزینه تخلف بانک‌ها از مقررات مقام ناظر را افزایش می‌دهد و عموم استفاده‌کنندگان از این اطلاعات، می‌توانند به‌عنوان مقام ناظر عمل کرده و در ارتقای سلامت بانک‌ها مشارکت کنند. ازاین‌رو سند کمیته بال، بانک‌ها را به افشای اطلاعات به‌صورت منظم و با جزئیات قابل قبول ملزم کرده است و بانک مرکزی نیز در دستورالعملی تحت عنوان «ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری» مصادیق این اطلاعات را مشخص کرده است. عملکرد بانک‌ها در این محور به‌هیچ‌وجه قابل دفاع نیست و شاهد تخلفات گسترده بانک‌ها از مقرره مذکور و حتی عدم افشای صورت‌های مالی هستیم.

مطابق اطلاعات منتشر شده بانک‌ها و مؤسسات اعتباری تا آبان سال ۱۴۰۲، ۲۴ بانک و مؤسسه اعتباری (شامل بانک‌های توسعه تعاون، توسعه صادرات، صنعت و معدن، قرض‌الحسنه مهر ایران، پست‌بانک ایران، مسکن، ملی، کشاورزی، پاسارگاد، سامان، سرمایه، شهر، دی، صادرات، ملت، پارسیان، تجارت، خاورمیانه، رفاه، قرض‌الحسنه رسالت، سینا، گردشگری، اقتصاد نوین و کارآفرین) صورت‌های مالی سالیانه منتهی به ۲۹ اسفند سال ۱۴۰۱ خود را به‌صورت حسابرسی شده بر سامانه کدال قرار داده یا در سایت خود منتشر کرده‌اند و سه بانک و مؤسسه اعتباری (شامل بانک‌های ایران‌زمین، آینده و مؤسسه اعتباری ملل) نیز صورت‌های مالی حسابرسی نشده را افشا کرده‌اند. همچنین سه بانک و مؤسسه اعتباری (شامل بانک سپه و مؤسسه‌های اعتباری کاسپین و نور) هیچ‌گونه اطلاعاتی از صورت‌های مالی سالیانه منتهی به ۲۹ اسفند سال ۱۴۰۱ منتشر نکرده‌اند. صورت‌های مالی مربوط به شهریور سال ۱۴۰۱ نیز ۲۱ بانک و مؤسسه اعتباری به‌صورت حسابرسی شده و ۶ بانک و مؤسسه اعتباری به‌صورت حسابرسی نشده در سامانه کدال قرار داده‌اند و یا در سایت منتشر کرده‌اند. آخرین صورت‌های مالی منتشر شده از برخی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی بورسی غیرشفاف به شرح زیر است:

جدول ۹. وضعیت انتشار صورت‌های مالی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیرشفاف

بانک	وضعیت پذیرش نزد سازمان بورس	نوع مؤسسه اعتباری	آخرین صورت مالی حسابرسی شده	آخرین صورت مالی	وضعیت افشای اطلاعات[1]
ملل	پذیرفته‌شده در فرابورس (بازار دوم)	غیربانکی	۱۴۰۱/۰۶/۳۱	۱۴۰۲/۰۶/۳۱	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱
آینده	ثبت شده پذیرفته نشده نزد سازمان بورس	غیردولتی تجاری	۱۳۹۹/۰۶/۳۱	۱۴۰۲/۰۶/۳۱	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده در سه سال گذشته
ایران‌زمین	ثبت شده پذیرفته نشده نزد سازمان بورس	غیردولتی تجاری	۱۳۹۷/۱۲/۲۹	۱۴۰۲/۰۶/۳۱	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده در چهار سال گذشته
سپه	ثبت نشده نزد سازمان بورس	دولتی تجاری	۱۳۹۸/۱۲/۲۹	۱۳۹۸/۱۲/۲۹	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده و نشده در سه سال گذشته
کاسپین	فرابورس – پایه (قرمز)	غیربانکی	۱۳۹۴/۱۲/۲۹	۱۳۹۸/۱۲/۲۹	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده و نشده در سه سال گذشته
نور	فرابورس – پایه (قرمز)	غیربانکی	---	۱۳۹۵/۰۶/۳۱	عدم انتشار صورت مالی حسابرسی شده و نشده در هفت سال گذشته

مأخذ: سامانه کدال و سایت فرابورس.

آخرین صورت مالی منتشر شده از بانک دولتی تجاری سپه به انتهای اسفند سال ۱۳۹۸ مربوط بوده که نشانگر وضعیت نامطلوب این بانک در رعایت دستورالعمل شفافیت است. مؤسسه اعتباری غیر بانکی نور، به‌رغم اینکه هیئت سرپرستی منصوب شده ازسوی بانک مرکزی دارد، تا آخر شهریور سال ۱۴۰۲ هیچ صورت مالی حسابرسی شده‌ای منتشر نکرده است. آخرین صورت مالی حسابرسی نشده مؤسسه اعتباری غیربانکی کاسپین نیز به انتهای سال ۱۳۹۸ مربوط است که عدم افشای اطلاعات مربوط به سه سال اخیر این مؤسسه را نیز در وضعیت نامطلوب به‌لحاظ عدم رعایت دستورالعمل شفافیت قرار می‌دهد. همچنین بانک‌های آینده و ایران‌زمین نیز به‌ترتیب در سه و چهار سال گذشته صورت مالی حسابرسی شده خود را منتشر نکرده‌اند.[2]

شایان ذکر است در بررسی وضعیت بانک‌ها که در ادامه گزارش بدان پرداخته خواهد شد، به‌طور مشخص از اطلاعاتی که بانک‌ها در سامانه کدال و سایت خود منتشر کرده‌اند استفاده شده و عدم انتشار منظم اطلاعات ازسوی برخی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری باعث شده که گستره بررسی کامل نباشد. بنابراین با توجه به اطلاعات در دسترس از مقطع زمانی اسفند سال ۱۴۰۱ برای تحلیل استفاده شده است.

۱. تخطی از دستورالعمل حداقل الزامات شفافیت (تأخیر در افشای اطلاعات): مطابق ماده (۱۶) دستورالعمل ضوابط ناظر بر حداقل استانداردهای شفافیت و انتشار عمومی اطلاعات توسط مؤسسات اعتباری، مؤسسه اعتباری موظف است اطلاعاتی که باید در مقطع زمانی پایان اسفند هر سال ارائه شود، حداکثر تا پایان تیر ماه سال بعد، اطلاعاتی که باید در مقطع زمانی پایان شهریور ماه هر سال ارائه شود، حداکثر تا پایان آبان‌ماه و اطلاعات مربوط به مقاطع زمانی خرداد و آذر را حداکثر تا آخر ماه اول فصل بعد منتشر کند.
۲. مؤسسات اعتباری غیربانکی نور و کاسپین در سال ۱۴۰۲ پس از طی فرایندها منحل شدند.

۲-۶. قوام بانک‌ها

حساب سرمایه یا حقوق صاحبان سهام بانک عبارت است از تفاوت دارایی و بدهی بانک و عمدتاً شامل سرمایه پرداخت شده، اندوخته‌ها و سود (زیان) انباشته بانک است. اهمیت سرمایه ازآنجاست که به‌عنوان یک سپر مقابل شوک کاهش ارزش دارایی بانک و درآمدزایی آن، عمل کرده و از سرایت زیان، به سپرده‌گذاران و سایر ذی‌نفعان جلوگیری می‌کند. علاوه بر آن، کارکرد اقتصادی سرمایه، ابزار کنترل کژمنشی بانک‌ها محسوب می‌شود تا منافع سهام‌دار (و به‌تبع آن هیئت‌مدیره) تابعی از عملکرد بانک باشد و او را از رفتارهای پرریسک باز دارد.

منفی بودن حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی از آذر سال ۱۴۰۰ تا آذر سال ۱۴۰۱ با وجود بهبود حساب سرمایه بانک‌های دولتی و افزایش قابل‌توجه حساب سرمایه بانک‌های تخصصی دولتی در این دوره، موجب شده است، حساب سرمایه شبکه بانکی روندی یکنواخت و منفی را در این دوره طی کند. اما در اسفند سال ۱۴۰۱ با بهبود چشمگیر حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی و خروج آن از وضعیت منفی و همچنین افزایش قابل توجه حساب سرمایه بانک‌های غیردولتی، حساب سرمایه شبکه بانکی افزایش شدیدی را تجربه کرده و درمجموع شبکه بانکی از وضعیت منفی و بحرانی خارج شده است.

درمجموع روند حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی از اسفند سال ۱۳۹۹ (با مقدار ۵۰۹.۹ هزار میلیارد ریال) تا اسفند سال ۱۴۰۰ (با مقدار ۱۱۵۲.۹- هزار میلیارد ریال) به‌شدت کاهشی بوده و از اسفند سال ۱۴۰۰ نیز تا اسفند سال ۱۴۰۱ (با مقدار ۳۴۳.۵ هزار میلیارد ریال) با بهبود بسیاری مواجه شده و روندی افزایشی داشته است. این در حالی است که شرایط بانک‌های تخصصی دولتی در حساب سرمایه افزایشی بوده و از مقدار ۳۳۷.۲ هزار میلیارد ریال در انتهای سال ۱۳۹۹ به ۹۴۶ هزار میلیارد ریال در پایان سال ۱۴۰۰ و ۹۹۸.۶ هزار میلیارد ریال در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. درواقع حساب سرمایه بانک‌های تخصصی دولتی افزایش قابل‌توجهی را در سال ۱۴۰۰ تجربه کرده و در سال ۱۴۰۱ نیز افزایش کمی داشته است. همچنین بانک‌های غیردولتی نیز در هر فصل مقادیر مختلفی را تجربه کرده و روند یکنواختی را نداشته‌اند اما درمجموع از مقدار ۹۱۶.۹- هزار میلیارد ریال در اسفند سال ۱۳۹۹ به مقدار ۴۰۹.۶ هزار میلیارد ریال در اسفند سال ۱۴۰۰ و پس از آن به مقدار ۱۰۴۲.۲ در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده‌اند که می‌تواند نشانگر بهبود قابل‌توجه عملکرد بانک‌های غیردولتی در این دوره باشد. اما باید توجه داشت که مواردی همچون سود ناشی از تسعیر ارز یا تجدید ارزیابی دارایی‌ها، انتقال سهام دولت در شرکت‌های دولتی و در برخی موارد نیز سود انباشته ناشی از رشد بالای درآمد تعهدی تسهیلات نقش زیادی در بهبود حساب سرمایه بانک‌های غیردولتی و بانک‌های تجاری دولتی داشته‌اند. بنابراین در بسیاری از موارد که بانک‌ها بهبود حساب سرمایه خود را به ثبت رسانده‌اند، سرمایه پایدار و یا نقدینگی بالا بدان‌ها تزریق نشده است.

شکل ۱۳. نمودار حساب سرمایه بانک‌ها و شبکه بانکی (هزار میلیارد ریال)

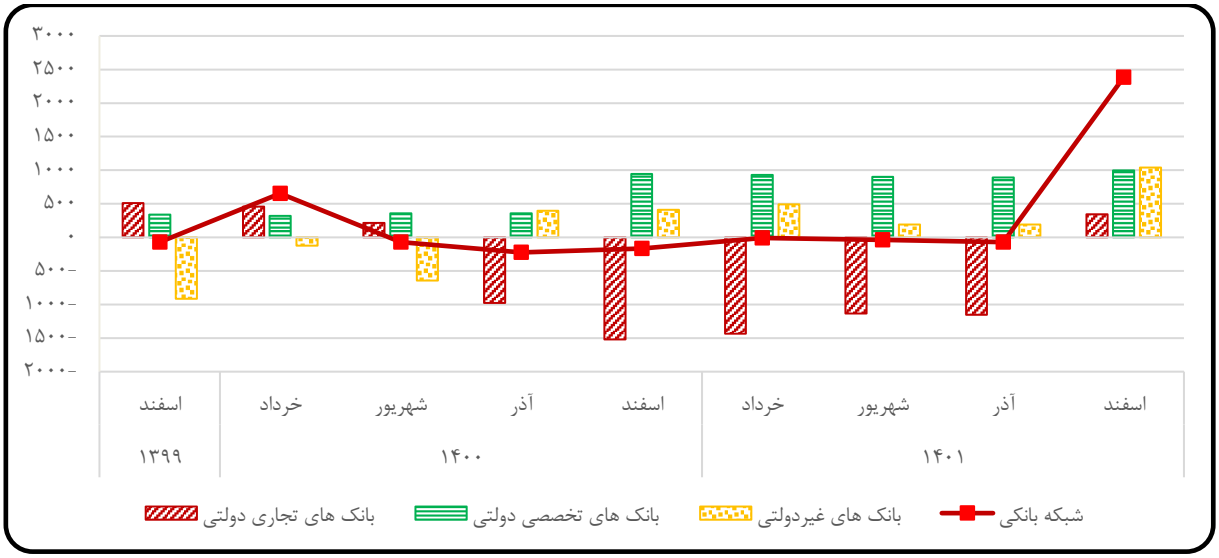

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

منفی بودن حساب سرمایه که در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۱ مشهود است، براساس قانون تجارت قابل پذیرش نیست و شاهد دیگری بر ضعف جدی نظارت بر بانک‌ها طی سالیان گذشته و ضرورت اصلاحات اساسی در ساختار بانک مرکزی به‌منظور تقویت اقتدار مقام ناظر است. شکل ۱۴، حساب سرمایه و زیان انباشته بانک‌های دولتی و غیردولتی را نمایش می‌کرد که صورت‌های مالی خود را افشا کرده‌اند.

شکل ۱۴. نمودار سود (زیان) انباشته و حساب سرمایه بانک‌های دولتی و غیردولتی در اسفند سال ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

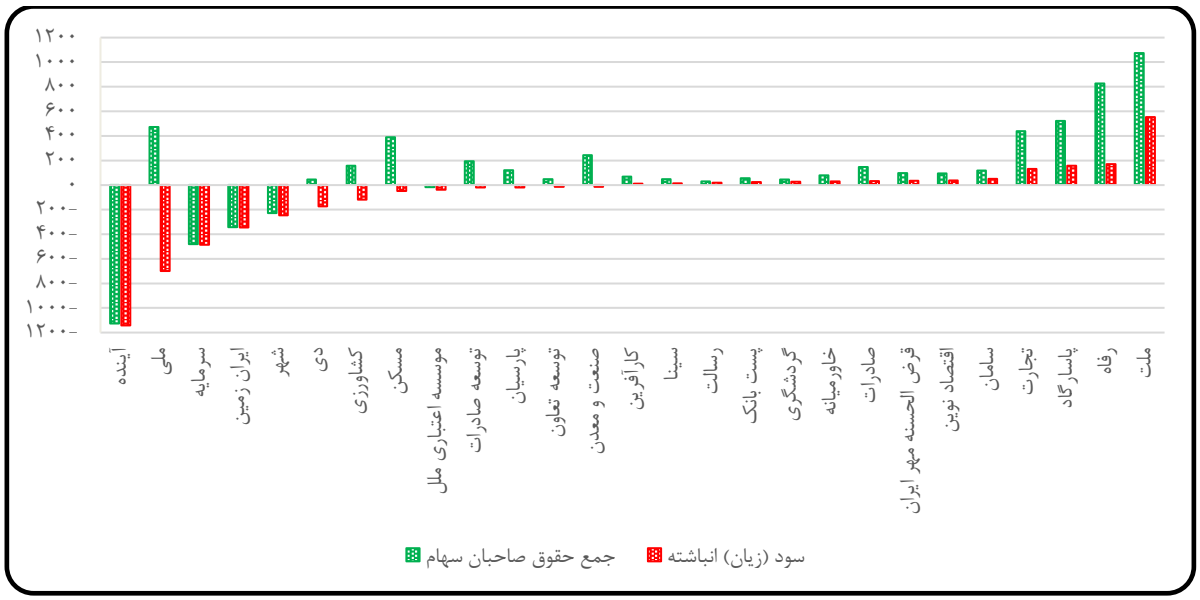

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

لذا براساس صورت‌های مالی افشا شده، بانک‌های آینده، سرمایه، ایران‌زمین و شهر در اسفند سال ۱۴۰۱ دارای حساب سرمایه (ارزش ویژه) منفی هستند و ارزش دارایی‌هایشان کمتر از بدهی‌های آنهاست. وجود بانک‌هایی با حساب سرمایه شدیداً منفی پیامدهای زیان‌باری برای کشور دارد که به برخی از آنها به‌عنوان نمونه اشاره می‌شود:

۱. افزایش تعهدات بودجه‌ای آتی دولت به‌منظور جبران ناترازی،

۲. کاهش توان تسهیلات‌دهی بانک‌ها و به‌تبع آن سرمایه‌گذاری اقتصاد،

۳. ورود بانک‌های غیردولتی به فعالیت‌های پرمخاطره (به‌دلیل اینکه سرمایه‌ای برای از دست دادن باقی نمانده است).

مشاهده وضعیت حساب سرمایه بانک‌ها نشان می‌دهد نظام بانکی نیازمند درمان است و سیاست بانک مرکزی مبنی‌بر مدارا با بانک‌های ناسالم و حتی انجام یک‌سری اقدام‌های حداقلی، کافی نیست و ناترازی و هزینه درمان را افزایش می‌دهد. براساس آمارهای بانک مرکزی در انتهای سال ۱۴۰۱، با تدابیر بانک مرکزی و وزارت اقتصاد در مواجهه با ناترازی بانک‌ها، حساب سرمایه شبکه بانکی از مقدار منفی ۶۹.۲ هزار میلیارد ریال در آذر سال ۱۴۰۱ به ۲۳۸۴.۳ هزار میلیارد ریال در اسفند ماه این سال رسیده و از عمق ناترازی شبکه بانکی کاسته است. هرچند این امر عمدتاً ناشی از سود حاصل از تسعیر ارز و تجدید ارزیابی دارایی‌ها بوده که این موارد نیز جزو اقلام باکیفیت در ترازنامه بانک‌ها به‌شمار نمی‌آیند. نکته قابل توجه اینکه در سه فصل ابتدایی سال ۱۴۰۱ صرفاً مجموعه بانک‌های تجاری دولتی دارای حساب سرمایه منفی بوده‌اند به‌نحوی‌که این بانک‌ها در ۹ ماهه این سال، به‌طور متوسط، ماهانه ۱۲۸،۱۰۰ میلیارد ریال زیان انباشته ایجاد کرده‌اند. اما در سه ماهه پایانی سال ۱۴۰۱ این مقدار منفی حساب سرمایه جبران شده و حساب سرمایه بانک‌های تجاری دولتی به ۳۴۳.۵ هزار میلیارد ریال رسیده است. ارقام فوق نشان از تغییر وضعیت تراز عملکردی بانک‌های تجاری دولتی و همچنین سایر بانک‌ها دارد که در سه ماهه انتهایی سال ۱۴۰۱ نتایج آن مشهود بوده است.

این وضعیت حساب سرمایه در حالی اتفاق می‌افتد که بانک مرکزی به‌موجب دستورالعمل‌های ابلاغی در اردیبهشت سال ۱۴۰۲، حداقل نسبت کفایت سرمایه را ۸ درصد و نسبت سرمایه لایه یک به دارایی‌های موزون به ریسک را ۴.۵ درصد عنوان کرده و بانک‌های مشمول واگذاری را ملزم کرده است تا طی یک برنامه زمانی تا پایان سال ۱۴۰۳، سرمایه لایه یک خود را به ۴.۵ درصد دارایی‌های موزون به ریسک برسانند. لازم به ذکر است که مطابق نسخه قبلی دستورالعمل ابلاغی به تاریخ اسفند سال ۱۳۹۸ بانک‌ها تا انتهای سال ۱۴۰۱ فرصت داشتند که در صورت پایین‌تر بودن نسبت کفایت سرمایه و نسبت سرمایه لایه یک به دارایی‌های موزون به ریسک از مقادیر اعلامی (که در بالا ذکر شد)، با انجام اقدام‌های اصلاحی به‌حدنصاب ذکر شده برسند. اگرچه براساس دستورالعمل ابلاغی بانک مرکزی در اسفند سال ۱۳۹۸، تا پایان سال ۱۴۰۱ هیچ مجازاتی برای تخلف از دستورالعمل کفایت سرمایه در نظر گرفته نشده اما مطابق دستورالعمل ابلاغی در اردیبهشت سال ۱۴۰۲ بانک‌های با نسبت کفایت سرمایه کمتر از ۸ درصد مشمول مجازات‌هایی خواهد شد.

نسبت کفایت سرمایه بانک‌های دولتی و غیردولتی مطابق صورت‌های مالی منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱ در شکل ۱۵ نمودار آمده است. ملاحظه می‌شود که صرفاً هشت بانک شامل بانک‌های خاورمیانه، توسعه صادرات، کارآفرین، مسکن، پاسارگاد، قرض‌الحسنه مهر ایران، ملت و سینا دارای نسبت کفایت سرمایه بالای ۸ درصد می‌باشند. ازسوی‌دیگر ۹ بانک سرمایه، آینده، ایران‌زمین، دی، شهر، ملی، مؤسسه اعتباری ملل، پارسیان و صادرات دارای نسبت کفایت سرمایه منفی

بوده‌اند که از میان آنها بانک‌های سرمایه، آینده، ایران‌زمین و دی وضعیت به‌شدت بحرانی را در نسبت کفایت سرمایه به ثبت رسانده‌اند. نکته قابل‌توجه اینکه مطابق گزارش کفایت سرمایه برای تحقق نسبت کفایت سرمایه مورد نظر بانک مرکزی در سطح حداقل ۸ درصد و بدون درنظر گرفتن دارایی‌های موهومی ترازنامه شبکه بانکی، حدود ۵۵۰۰ هزار میلیارد ریال سرمایه باکیفیت لازم است که در شرایط فعلی و در کوتاه‌مدت، تأمین این میزان سرمایه غیرممکن است.

شکل ۱۵. نمودار نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

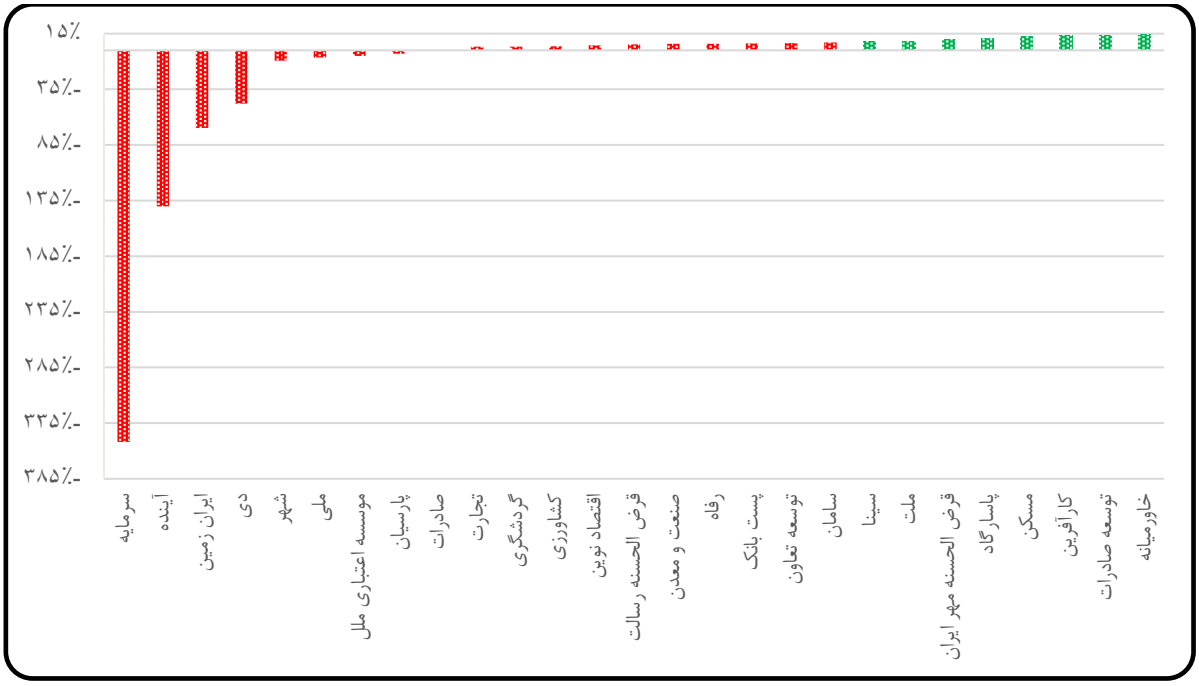

مأخذ: همان.

ازآنجاکه حساب سرمایه منفی شده است دیگر تحلیل‌ها و شاخص‌های رایج نظیر محاسبه نسبت سرمایه به دارایی یا ضریب اهرمی فاقد موضوعیت می‌شود؛ اما شاید مقایسه وضعیت نسبت سرمایه به دارایی بانک‌ها با برخی از کشورهای منتخب، مفید باشد. تفاوت معنادار و فاحش این نسبت با برخی کشورهای منطقه و در حال توسعه جای تأمل و اقدام مقتضی دارد.

شکل ۱۶. نمودار نسبت سرمایه به دارایی در کشورهای منتخب در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ (درصد)

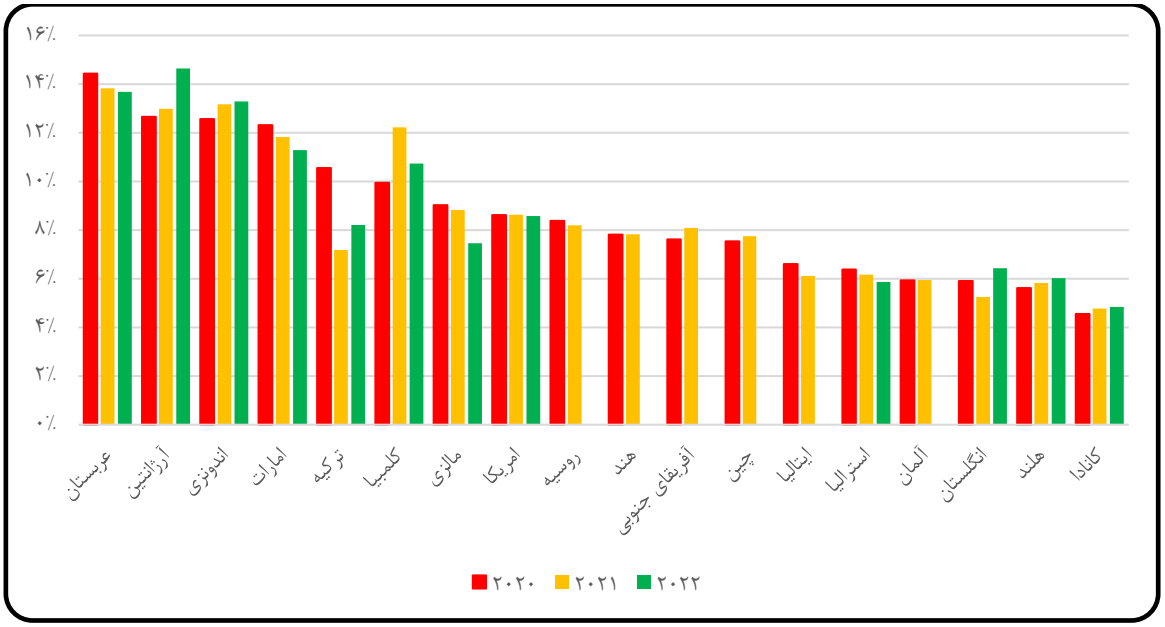

مأخذ: بانک جهانی.

۳-۶. ریسک اعتباری و کیفیت دارایی‌ها

تسهیلات اعطایی یا به‌عبارتی بدهی دریافت‌کنندگان تسهیلات، مهم‌ترین دارایی بانک‌ها قلمداد می‌شود بنابراین بررسی این سرفصل، مهم‌ترین شاخص در ارزیابی کیفیت دارایی‌های بانک‌ها به‌شمار می‌رود. مدیریت ریسک اعتباری به‌معنای کنترل مخاطره (ریسک) نکول ازسوی دریافت‌کنندگان تسهیلات است که با شاخص نسبت مطالبات غیرجاری گزارش می‌شود. بانک مرکزی گزارش تفصیلی از وضعیت کیفیت دارایی‌های بانک‌ها منتشر نمی‌کند و تنها داده‌ای که به‌صورت عمومی درخصوص وضعیت نسبت مطالبات غیرجاری (NPL) بانک‌ها منتشر می‌شود، سرفصلی است که در گزارش «نماگرهای اقتصادی» بانک مرکزی درباره آمار مربوط به متغیرهای پولی و اعتباری و ذیل سرفصل «نسبت تسهیلات غیرجاری به کل تسهیلات (ریالی و ارزی)» گزارش می‌شود. سرفصل مذکور نشان می‌دهد نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی در اسفند سال ۱۴۰۱، به ۶.۹ درصد رسیده است که شاهد رشد ۱۳.۱ درصدی این نسبت در مقایسه با اسفند سال ۱۴۰۰ هستیم.

شکل ۱۷ نمودار نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی را نشان می‌دهد. هرچند این نسبت در ابتدای سال ۱۴۰۱ شاهد افزایش ۲.۳ واحد درصدی به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ بوده، اما درمجموع شبکه بانکی، این نسبت در سال ۱۴۰۱ روندی نزولی داشته است و از ۸.۴ درصد در فصل اول سال ۱۴۰۱ به ۶.۹ درصد در ماه اسفند کاهش یافته است. نکته قابل توجه اینکه این نسبت در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت ماه مشابه سال ۱۴۰۰ به میزان ۱۳.۱ درصد افزایش داشته است که نشانگر افزایش میزان مطالبات غیرجاری درمجموع شبکه بانکی است.

شکل ۱۷. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی (درصد)

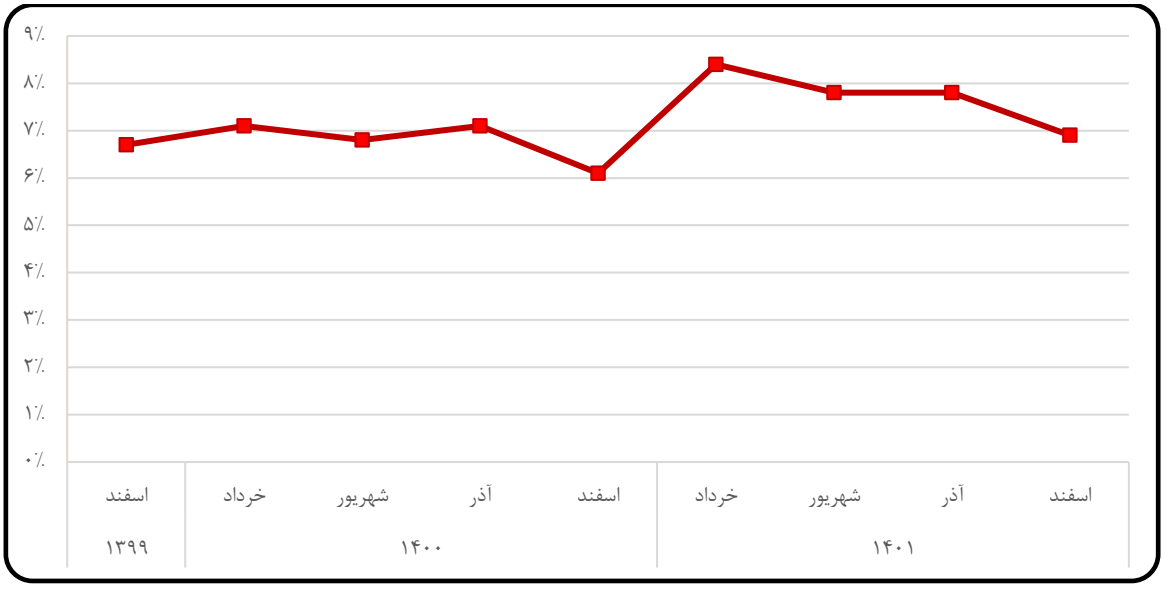

مأخذ: نماگرهای اقتصادی، متغیرهای پولی و اعتباری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شکل ۱۸ سهم بانک‌های غیردولتی و دولتی در مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی را نشان می‌دهد. بانک‌های غیردولتی بیشترین سهم را در مانده تسهیلات به خود اختصاص داده‌اند به‌نحوی‌که بیش از ۶۰ درصد کل مانده تسهیلات شبکه بانکی مربوط به این بانک‌هاست. در اسفند سال ۱۳۹۹، ۶۸ درصد از مانده تسهیلات برای بانک‌های غیردولتی بوده است که این مقدار در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۶۵ درصد کاهش یافته و در اسفند سال ۱۴۰۱ نیز به ۶۶ درصد افزایش یافته است. ازسوی‌دیگر سهم بانک‌های تجاری دولتی از ۱۵ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۲۱ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ افزایش داشته و در اسفند سال ۱۴۰۱ به ۱۹ درصد کاهش یافته است. سهم بانک‌های تخصصی دولتی نیز از ۱۶ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۱۴ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ کاهش داشته و در اسفند سال ۱۴۰۱ نیز در سطح ۱۴ درصد باقی مانده است. میانگین سهم مانده تسهیلات در چهار فصل سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نیز در شکل ۱۸ نشان داده شده است. میانگین سهم بانک‌های تجاری دولتی از ۱۸ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۲۰ درصد در سال ۱۴۰۱ افزایش یافته و برای بانک‌های غیردولتی از ۶۸ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۶۵ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته و برای بانک‌های تخصصی دولتی نیز در ۱۴ درصد ثابت بوده است.

شکل ۱۸. نمودار سهم مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های غیردولتی، تخصصی دولتی و تجاری دولتی در کل شبکه بانکی (درصد)

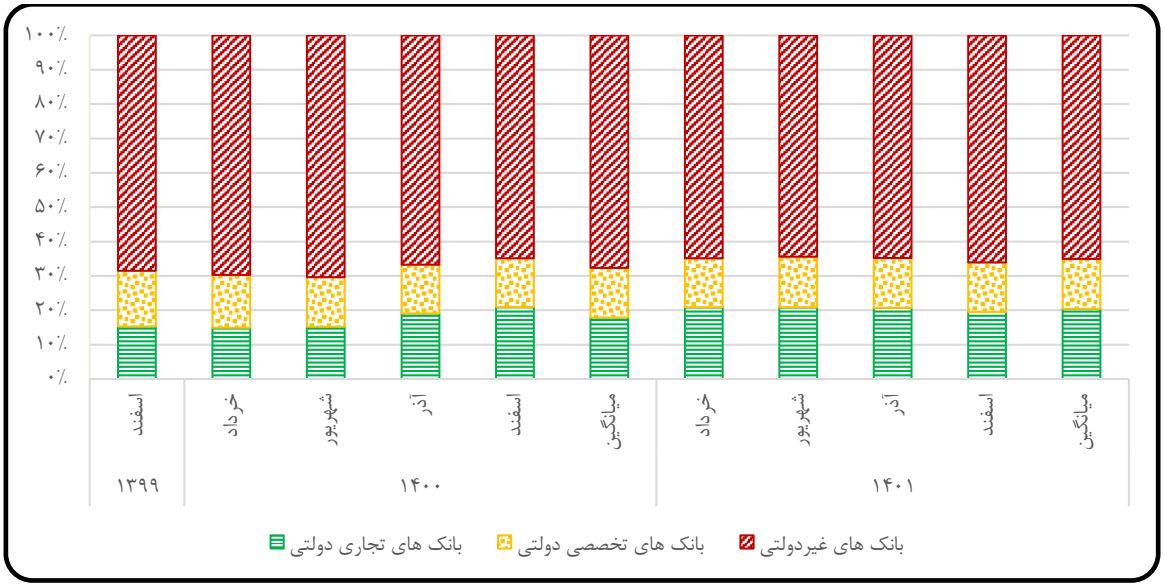

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

به‌منظور بررسی دقیق‌تر مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های غیردولتی، لازم است تا آمار مربوط به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی خصوصی و خصوصی شده طبق اصل (۴۴) قانون اساسی را تفکیک کنیم. در سال ۱۴۰۰ از حدود ۲۲۹۶۰ هزار میلیارد ریال مانده تسهیلات اعطایی، حدود ۱۶۶۹۴ هزار میلیارد ریال مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های خصوصی شده (اصل ۴۴) است؛ یعنی حدود ۷۲ درصد از مانده تسهیلات به بانک‌های خصوصی شده مربوط بوده و تنها ۲۸ درصد به سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی غیردولتی بوده است. در سال ۱۴۰۱، از حدود ۳۳۲۶۲.۵ هزار میلیارد ریال مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های غیردولتی، حدود ۲۱۷۴۴ هزار میلیارد ریال مانده تسهیلات اعطایی بانک‌های خصوصی شده (اصل ۴۴) است؛ یعنی حدود ۶۵ درصد از مانده تسهیلات به بانک‌های خصوصی شده مربوط بوده که نسبت به سال ۱۴۰۰ سهم آن حدود ۷ درصد کاهش یافته است؛ به‌بیان‌دیگر صرفاً ۳۵ درصد از مانده تسهیلات اعطایی به سایر بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی غیردولتی مربوط بوده که البته سهم آن حدوداً ۷ درصد افزایش یافته است.

شکل ۱۹ نمودار رشد سالیانه مانده تسهیلات اعطایی را در فصل‌های مختلف سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نشان می‌دهد. رشد مانده تسهیلات شبکه بانکی از ۴۸.۶۴ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۴۷.۹۹ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ و ۴۲.۱۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. بیشترین تغییر را در دوره مورد بررسی بانک‌های تجاری دولتی داشته‌اند که رشد سالیانه مانده تسهیلات آنها از ۳۵.۶۱ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۱۰۲.۹۶ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ و ۳۱.۶۹ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. همچنین نرخ رشد مانده تسهیلات بانک‌های تخصصی دولتی از ۲۰.۸۱ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۲۹.۱۲ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ و ۴۵.۲۲ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. ازسوی‌دیگر نرخ رشد مانده تسهیلات برای بانک‌های غیردولتی از ۶۰.۸۷ درصد در اسفند سال ۱۳۹۹ به ۴۰.۱۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ و ۴۴.۸۷ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. مقایسه میانگین رشد مانده تسهیلات

اعطایی در چهار فصل سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که میانگین رشد مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی از ۵۰ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۲ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است. میانگین این داده برای بانک‌های تجاری دولتی از ۶۵ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۷۰ درصد در سال ۱۴۰۱ افزایش، برای بانک‌های تخصصی دولتی از ۲۲ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۲ درصد در سال ۱۴۰۱ افزایش و برای بانک‌های غیردولتی نیز از ۵۵ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۳۶ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

شکل ۱۹. نمودار رشد مانده تسهیلات اعطایی (درصد)

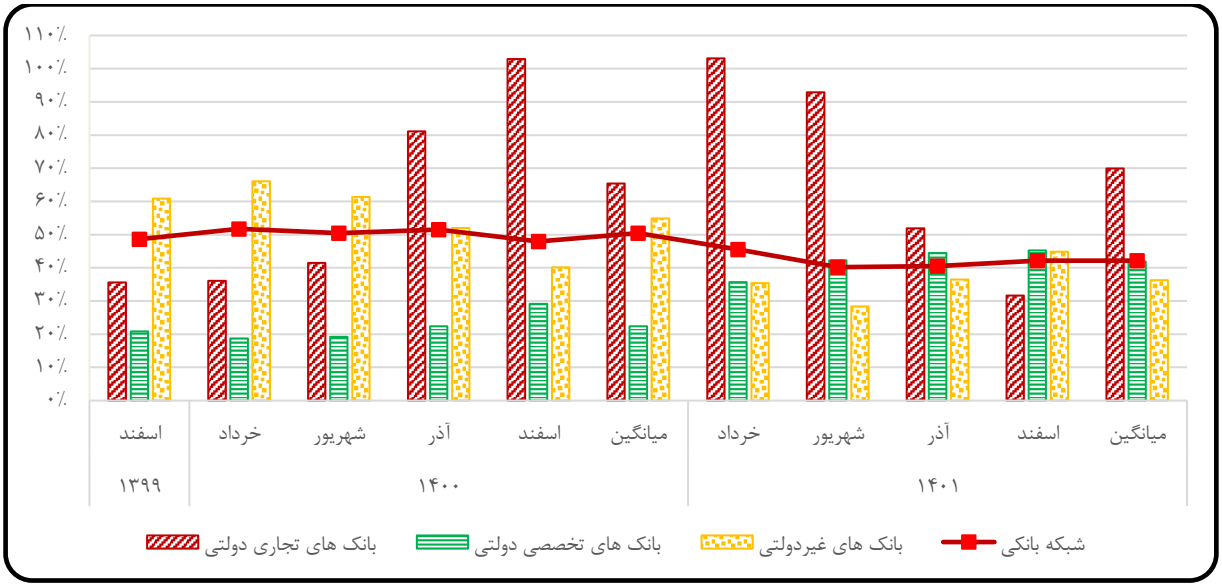

مأخذ: همان.

نکته ضروری در اینجا این است که عموم بانک‌ها به‌دلیل اینکه باید متناسب با مطالبات غیرجاری، اقدام به ذخیره‌گیری کرده و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول شناسایی کنند، انگیزه زیادی برای عدم افشای مطالبات غیرجاری دارند. ازاین‌رو روش‌های گوناگونی بدین‌منظور به‌کار گرفته می‌شود، ازجمله تسویه مطالبات غیرجاری با اعطای تسهیلات جدید، امهال یا بیش ارزش‌گذاری دارایی‌ها و ... . با توجه به همه‌گیر شدن این روش‌ها در شبکه بانکی که مهم‌ترین دلیل آن ضعف جدی نظارت بانک مرکزی و اشکال‌های اساسی در نظام حسابرسی بانک‌ها و سامانه‌ای نبودن طبقه‌بندی دارایی‌هاست، میزان واقعی مطالبات غیرجاری بسیار بیشتر از ارقامی است که در جدول مستخرج از خوداظهاری بانک‌ها توسط بانک مرکزی، گزارش شده است:

جدول ۱۰. نسبت تسهیلات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی[1]

	نسبت تسهیلات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی (٪)					نرخ رشد نسبت به ماه مشابه سال قبل (٪)				
	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۰	خرداد ۱۴۰۱	شهریور ۱۴۰۱	آذر ۱۴۰۱	اسفند ۱۴۰۱
شبکه بانکی	۶.۱	۸.۴	۷.۸	۷.۸	۶.۹	-۹.۰	۳۷.۷	۲۷.۹	۲۷.۹	۱۳.۱

مأخذ: نماگرهای اقتصادی، متغیرهای پولی و اعتباری، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

رشد نسبت مطالبات غیرجاری به کل تسهیلات ریالی و ارزی شبکه بانکی در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به میزان ۱۳.۱ درصد بوده که به نسبت رشد اسفند سال ۱۴۰۰ به میزان ۲۲.۱ واحد درصد افزایش یافته است. اگرچه بانک مرکزی اطلاعات و جزئیات بیشتری درباره ریسک اعتباری بانک‌ها منتشر نمی‌کند اما از سامانه کدال و صورت‌های مالی بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱، می‌توان وضعیت متغیر مذکور را با جزئیات بیشتری درخصوص بانک‌های بورسی بررسی کرد. نکته قابل توجه اینکه، اقلام مطالباتی بانک از اشخاص غیردولتی علاوه بر مانده بدهی بخش غیردولتی شامل سایر دریافتنی‌ها نیز می‌شود که کارکردی شبیه به تسهیلات داشته و بعضاً برای فرار از طبقه‌بندی صحیح دارایی‌ها، شناسایی مطالبات معوق آن و گریز از ذخیره‌گیری صحیح (به‌جای طبقه تسهیلات) در این بخش ثبت می‌شود. شکل ۲۰ نمودار نسبت مطالبات غیرجاری را برای بانک‌های مختلف دولتی و غیردولتی نشان می‌دهد. بانک‌های سرمایه، دی، صنعت و معدن، پارسیان و ایران‌زمین بالاترین نسبت مطالبات غیرجاری را در میان بانک‌های بررسی شده دارند به‌نحوی‌که بالاتر از میانگین قرار می‌گیرند.

شکل ۲۰. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

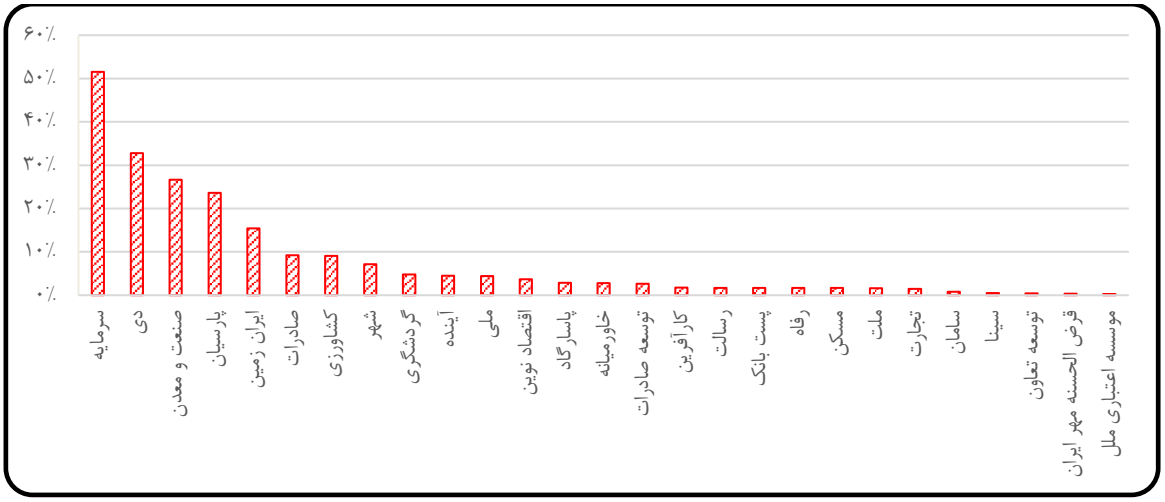

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

۱. گزارش نماگرهای اقتصادی صرفاً نسبت تسهیلات غیرجاری به کل تسهیلات برای شبکه بانکی را گزارش کرده است و اطلاعات مانده تسهیلات غیرجاری و همچنین اطلاعات به تفکیک بانک‌های تجاری دولتی، بانک‌های تخصصی دولتی و بانک‌های غیردولتی ارائه نشده است.

ریسک اعتباری سرفصل‌های مختلف مطالبات غیرجاری یکسان نیست. مطالبات سررسید گذشته (تا ۶ ماه تأخیر)، معوق (تا ۱۸ ماه تأخیر) و مشکوک‌الوصول (از ۱۸ ماه تا ۱۰ سال تأخیر) سه طبقه مطالبات غیرجاری هستند که طبعاً با افزایش ماه‌های تأخیر بازپرداخت اقساط ریسک اعتباری بالاتری دارند. تفکیک سهم مانده سرفصل‌های مختلف از مانده مطالبات غیرجاری در شکل زیر نشان داده شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود سبد مطالبات غیرجاری بانک‌های سرمایه، صنعت و معدن، اقتصاد نوین، آینده و ایران‌زمین به‌ترتیب پرریسک‌تر از سایر بانک‌هاست.

شکل ۲۱. نمودار سهم سرفصل‌های مختلف مطالبات غیرجاری در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

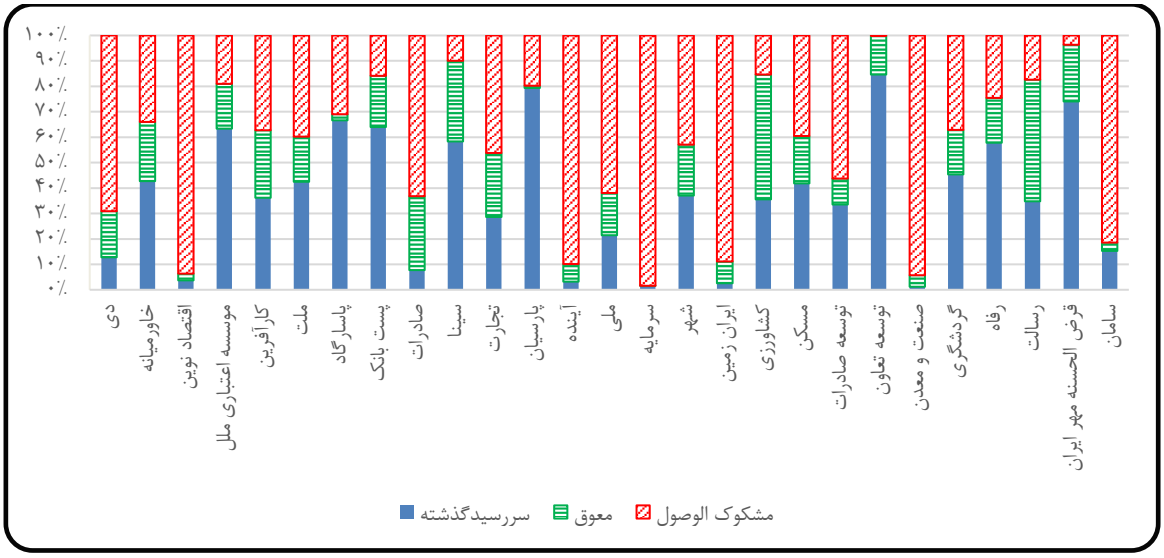

مأخذ: همان.

بانک‌ها به‌منظور پوشش ریسک اعتباری علاوه بر اینکه باید از کفایت سرمایه برخوردار باشند، باید مطابق با توصیه کمیته بال، به طبقه‌بندی صحیح دارایی‌ها اقدام کرده و براساس آن، ذخیره‌گیری کنند. ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به‌معنای هزینه‌ای است که بانک به‌منظور پوشش زیان احتمالی ناشی از سوخت شدن تسهیلات، کنار می‌گذارد تا زیان مذکور را در طول زمان، هموارسازی و توزیع کند. شکل ۲۲ نمودار نسبت مانده ذخایر دو طبقه از مطالبات غیرجاری بانک‌ها شامل مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول را نشان می‌دهد. طبیعی است که بالاتر بودن این نسبت‌ها نکته‌ای مثبت ارزیابی می‌شود و به این معناست که در صورت سوخت شدن مطالبات مربوطه، بانک متحمل زیان جدید کمتری در یک دوره می‌شود.

عملکرد بانک‌ها درخصوص ذخیره‌گیری در شکل ۲۲ نمودار قابل مشاهده است. با اینکه مطالبات مشکوک‌الوصول، پرریسک‌ترین دارایی بانک‌ها بوده و احتمال بازگرداندن آنها بسیار کم است و بانک‌ها باید این شکاف را در ترازنامه خود به‌دلیل ذخیره‌گیری پوشش داده و جبران کنند، بااین‌حال، بانک‌های خاورمیانه و صنعت و معدن کمتر از ۲۰ درصد از این دارایی‌های صوری و پرریسک مطالبات مشکوک‌الوصول را پوشش داده‌اند.

شکل ۲۲. نمودار نسبت ذخیره مطالبات به مانده[1] در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

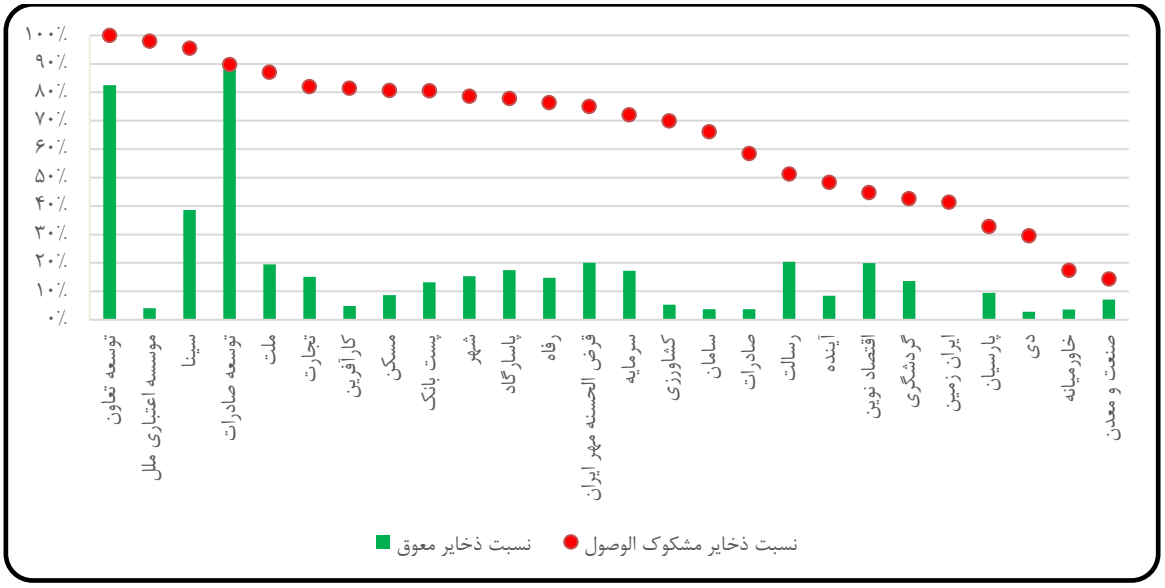

مأخذ: همان.

نکته حائز اهمیت دیگر آن است که به‌دلیل اهمیت ذخیره‌گیری در سلامت بانک‌ها، مقام ناظر در کشورها درخصوص این مقوله، بسیار حساس است و با ابزارهای نظارتی و تشویقی که در اختیار دارد سعی می‌کند بانک‌ها را به‌سوی «راست‌گویی» در افشای طبقات مطالبات و همچنین ذخیره‌گیری متناسب با احتمال نکول، ترغیب و در صورت لزوم مجبور کنند. بانک مرکزی نیز در برخی از موارد از ابزارهای تشویقی و تنبیهی در اختیار خود نظیر صدور مجوز برگزاری مجمع که جنبه تنبیهی دارد یا تعریف بخشی از ذخایر عمومی مطالبات مشکوک‌الوصول به‌عنوان سرمایه لایه دو نظارتی که جنبه تشویقی دارد و ...، در این راستا استفاده کرده است. بااین‌حال، عدم پذیرش تمامی هزینه اختصاصی مطالبات مشکوک‌الوصول به‌عنوان هزینه قابل قبول مالیاتی ازسوی سازمان امور مالیاتی، در عمل بانک‌های منضبط که ذخیره‌گیری را مطابق دستورالعمل بانک مرکزی انجام می‌دهند را تنبیه می‌کند؛ چراکه بانک‌های منضبط علاوه بر اینکه باید هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول شناسایی کنند، مالیات نیز خواهند پرداخت درحالی‌که بانک‌های غیرمنضبط تنها مالیات می‌پردازند و سود کمتری از دست می‌دهند؛ شایسته است با اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم یا آیین‌نامه مربوطه این مانع برطرف شود.[2]

۱. نسبت مجموع ذخایر عمومی و اختصاصی به مانده خالص تسهیلات قبل از کسر ذخایر در دو سرفصل مشکوک‌الوصول و معوق.
۲. بحث تفصیلی در گزارش «بررسی لایحه بودجه سال ۱۳۹۹ کل کشور؛ ۵۱. مالیات‌ستانی از ذخایر مطالبات مشکوک‌الوصول بانک‌ها» به شماره مسلسل ۱۶۸۵۲ تبیین شده است.

شکل ۲۳. نمودار نسبت مطالبات غیرجاری ایران و کشورهای منتخب در سال‌های ۲۰۲۲-۲۰۲۰ (درصد)

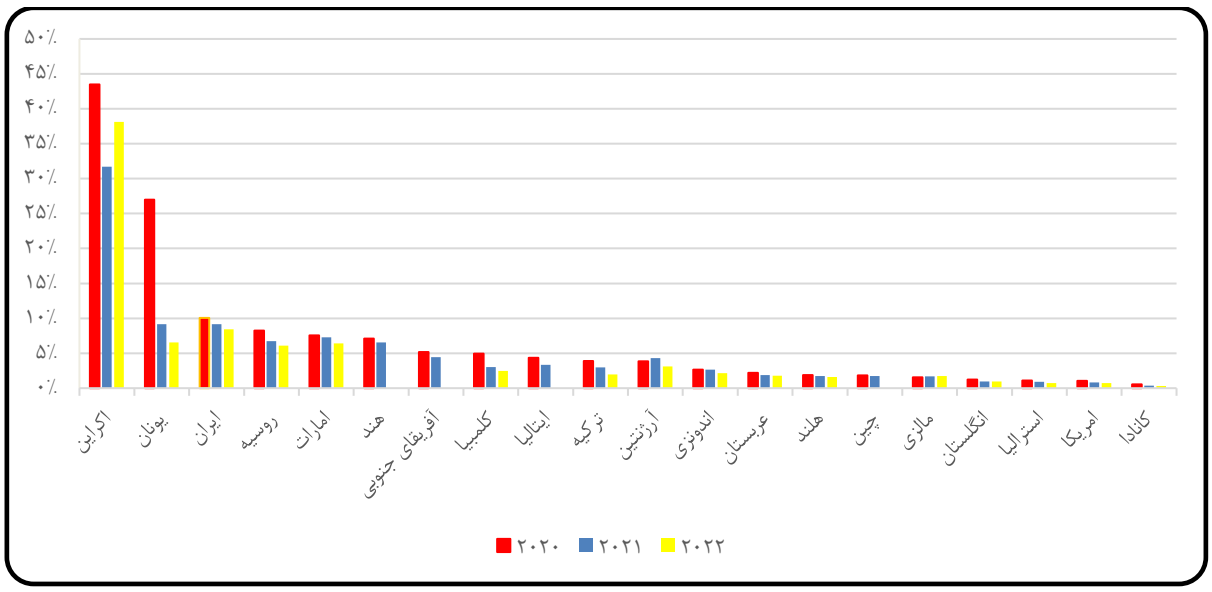

مأخذ: بانک جهانی و بانک مرکزی ایران.

تفاوت معنادار نسبت مطالبات غیرجاری در ایران (شکل ۲۳) و برخی از کشورهای توسعه‌یافته و درحال‌توسعه نیازمند توضیح است. مرکز پژوهش‌های مجلس در سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۵ طی سه گزارش، دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها را به‌تفصیل توضیح داده است.[۱]

۴-۶. مطالبات از دولت

از سال ۱۳۹۹ با تصویب عملیات بازار باز توسط بانک مرکزی به‌عنوان یکی از ابزارهای سیاست پولی و فعال شدن این ابزار در نظام پولی و اقتصادی کشور، مطالبات بانک‌ها از دولت را می‌توان به دو گروه مطالبات مبتنی‌بر اوراق و غیر از آن تقسیم کرد. ازآنجاکه اوراق دولتی نقدشوندگی بالایی دارند، جزء دارایی‌های با کیفیت و کم ریسک شبکه بانکی محسوب می‌شوند، اما دسته دوم به‌جهت آنکه نقدشوندگی بسیار پایینی دارد **(و در بسیاری موارد، فرع مطالبات چندین برابر اصل آن شده است)**، باید این مطالبات را در طبقه دارایی‌های منجمد شبکه بانکی دسته‌بندی کرد. ارقام مربوط به مطالبات بانک‌ها که در گزارش گزیده آمارهای اقتصادی بانک مرکزی ذکر شده است شامل اوراق مشارکت دولتی مربوط به عملیات بازار باز نیز می‌شود.

شکل ۲۴ سهم بانک‌ها را به تفکیک تجاری دولتی، تخصصی دولتی و غیردولتی در مطالبات شبکه بانکی از دولت نشان می‌دهد. بانک‌های تجاری دولتی در اسفند سال ۱۴۰۱ با ۳۴۸۶.۸ هزار میلیارد ریال بزرگ‌ترین طلبکاران از دولت در شبکه بانکی هستند به‌نحوی‌که با رشد چشمگیر ۱۴۸ درصدی به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ توانسته‌اند سهم خود را در

۱. به گزارش‌های «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها؛ ۱. وثایق و تضمینات» به شماره مسلسل ۱۳۷۹۷، «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها؛ ۲. ماده (۳۴) اصلاحی قانون ثبت» به شماره مسلسل ۱۴۲۸۹ و «دلایل وصول نشدن مطالبات غیرجاری بانک‌ها؛ ۳. مسئله ذی‌نفع واحد» به شماره مسلسل ۱۴۹۳۳ جهت مطالعات بیشتر مراجعه فرمایید.

مطالبات شبکه بانکی از دولت از ۲۹.۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۴۴.۰ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ افزایش دهند. همچنین سهم بانک‌های غیردولتی در اسفند سال ۱۴۰۱ از مطالبات شبکه بانکی از دولت ۴۳.۰ درصد و سهم بانک‌های تخصصی دولتی نیز ۱۳.۱ درصد است. نکته قابل‌توجه اینکه در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ سهم بانک‌های غیردولتی ۱۰ واحد درصد کاهش داشته است و در مقابل سهم بانک‌های تجاری دولتی ۱۴.۵ واحد درصد افزایش یافته است. نرخ رشد مطالبات از دولت درمجموع شبکه بانکی در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال قبل مقدار ۶۶ درصد بوده است. در این میان بانک‌های تجاری دولتی با ۱۴۸ درصد بیشترین رشد را در مطالبات از دولت داشته و پس از آن نیز بانک‌های غیردولتی و بانک‌های تخصصی دولتی نیز به‌ترتیب رشد ۳۵ و ۲۴ درصد را در این مدت تجربه کرده‌اند. مقایسه میانگین چهار فصل سهم بانک‌ها در مطالبات از دولت نشان می‌دهد که میانگین سهم بانک‌های تجاری دولتی از ۲۸ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۳۵ درصد در سال ۱۴۰۱ افزایش، میانگین سهم بانک‌های تخصصی دولتی از ۱۷ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۱۶ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش و میانگین سهم بانک‌های غیردولتی از ۵۵ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۹ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

شکل ۲۴. نمودار سهم بانک‌ها در مطالبات از دولت (درصد)

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

به‌منظور بررسی دقیق‌تر مانده مطالبات بانک‌های غیردولتی از دولت، لازم است آمار مربوط به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی خصوصی و خصوصی شده طبق اصل (۴۴) قانون اساسی تفکیک شود. در سال ۱۴۰۱ طبق صورت‌های مالی گزارش شده در سایت کدال، مانده تسهیلات اعطایی و مطالبات از اشخاص دولتی بانک ملت به‌تنهایی حدود ۳۸۸.۳ همت است این درحالی است که طبق گزارش بانک مرکزی در گزیده آمارهای اقتصادی بخش پولی و بانکی، بدهی بخش دولتی (مجموع بدهی دولت و بدهی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی) بانک‌های غیردولتی ۳۴۰.۹ همت است.

به‌عبارتی، مطالباتی که بانک ملت از دولت و بخش دولتی داشته به‌تنهایی از کل بدهی دولت به بانک‌های غیردولتی که بانک مرکزی در گزیده آمارها گزارش کرده است بیشتر است که جای تأمل و تردید دارد.

جدول ۱۱. مانده بدهی بخش دولتی بانک‌های خصوصی شده (هزار میلیارد ریال)

نام بانک	سرفصل	۱۴۰۱	۱۴۰۰
ملت	مطالبات از دولت	۲۰۴	۱۶۰
	مطالبات از اشخاص دولتی	۳۸۸۳	۳۲۶۳
تجارت	مطالبات از دولت	۷۵۱	۶۰۳
	مطالبات از اشخاص دولتی	۱	۰.۰۰۲
صادرات	مطالبات از دولت	۷۰۵	۵۴۸
	مطالبات از اشخاص دولتی	۳۷	۱۶۱
رفاه	مطالبات از دولت	۹۷	۸۳
	مطالبات از اشخاص دولتی	۵۵	۲۹
جمع بانک‌های خصوصی شده (اصل ۴۴)	مطالبات از دولت	۱۷۵۷	۱۳۹۴
	مطالبات از اشخاص دولتی	۳۹۷۶	۳۴۵۳
گزارش بانک مرکزی از بانک‌های غیردولتی	مطالبات از دولت	۳۲۶۴	۲۴۵۱.۱
	مطالبات از اشخاص دولتی	۱۴۴.۹	۷۸.۷

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و صورت‌های مالی منتشر شده در سایت کدال.

همان‌طور که در جدول ۱۱ ملاحظه می‌شود، مانده مطالبات از دولت در سال ۱۴۰۱ مجموع مانده مطالبات از دولت بانک‌های خصوصی شده ۱۷۵۷ هزار میلیارد ریال است که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۲۵ درصد افزایش یافته است. مانده مطالبات از اشخاص دولتی بانک‌های خصوصی شده نیز ۳۹۷۶ هزار میلیارد ریال است که نسبت به سال ۱۴۰۰ حدود ۱۵ درصد افزایش یافته است. درمجموع نیز جمع بدهی بخش دولتی بانک‌های خصوصی شده حدوداً ۱۸ درصد افزایش یافته است.

شکل ۲۵ نمودار نسبت مطالبات از دولت به دارایی‌های شبکه بانکی را به تفکیک بانک‌های تجاری دولتی، تخصصی دولتی و غیردولتی نشان می‌دهد. این نسبت برای کل شبکه بانکی از ۵.۹۱ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۷.۱۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ افزایش یافته است. در این مدت بانک‌های تجاری دولتی بیشترین افزایش را در این نسبت تجربه کرده‌اند به‌نحوی‌که از ۷.۷۸ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۱۳.۳۰ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. این نسبت برای بانک‌های تخصصی دولتی از ۶.۹۰ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۶.۵۷ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ کاهش یافته و برای بانک‌های غیردولتی نیز از ۵ درصد در اسفند سال ۱۴۰۰ به ۴.۹۴ درصد در اسفند سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

شکل ۲۵. نمودار نسبت مطالبات از دولت به دارایی‌های شبکه بانکی (درصد)

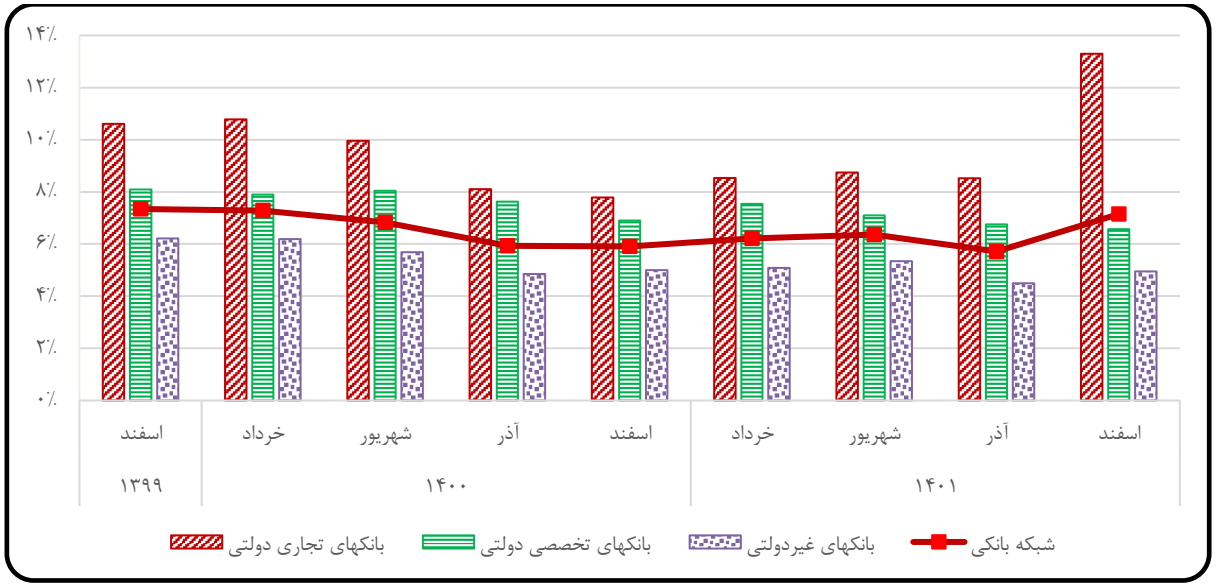

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

البته باید توجه داشت که میزان این مطالبات به‌دلیل اختلاف درخصوص نرخ سود و جریمه آنها همواره محل مناقشه دولت و بانک‌ها بوده و حسابرس بانک‌ها نیز همواره یکی از بندهای شروط صورت‌های مالی را به نرخ سود و جرائم مطالبات دولتی اختصاص داده است. با این توضیحات، سهم مطالبات از دولت در اسفند سال ۱۴۰۱ معادل ۷.۱۵ درصد ترازنامه شبکه بانکی بوده که نسبت به اسفند سال ۱۴۰۰ به مقدار ۱.۲۴ واحد درصد افزایش داشته است. نکته قابل توجه اینکه ازآنجاکه بسیاری از مطالبات بانک‌ها از دولت، حاصل انباشت سال‌ها عدم بازپرداخت مطالبات گذشته است، ذخیره‌گیری عمومی به میزان ۱.۵ درصد بر این مطالبات چندان منطقی نیست. همچنین با طبقه‌بندی نادرست این نوع مطالبات، عمدتاً همه آن را در طبقه جاری لحاظ می‌کنند.

۵-۶. وضعیت سرمایه‌گذاری‌ها

برخلاف تصور رایج، سرمایه‌گذاری بانک‌ها در سهام شرکت‌ها (مشارکت حقوقی) یا سرمایه‌گذاری مستقیم (بدون شراکت) سهم ناچیزی در ترازنامه شبکه بانکی دارد؛ بنابراین بنگاه‌داری یا بنگاه‌سازی را نمی‌توان مشخصه سبد سرمایه‌گذاری بانک‌ها معرفی کرد. بانک مرکزی نیز سرمایه‌گذاری بانک‌ها در شرکت‌های دارای فعالیت در زنجیره بانکی (لیزینگ، صرافی، اعتبارسنجی و مشابه) را تا ۲۰ درصد سرمایه پایه مجاز کرده است و الزام به واگذاری سرمایه‌گذاری‌های غیربانکی کرده است؛ اما نکته قابل‌توجه این است که بانک‌ها معمولاً از طریق شرکت‌های زیرمجموعه خود و به‌صورت غیرمستقیم به سرمایه‌گذاری اقدام می‌کنند؛ نتیجه این امر افزایش ریسک سبد دارایی‌های بانک‌هاست با این تفاوت که الزامات افشا و شفافیت لازم را به‌همراه ندارد. بانک مرکزی جزئیات بیشتری از کم‌وکیف سبد سرمایه‌گذاری بانک‌ها منتشر نمی‌کند اما با استفاده از صورت‌های مالی منتشر شده در سامانه کدال می‌توان درخصوص بانک‌های غیردولتی شواهدی به‌دست آورد.

شکل ۲۶ نمودار که از صورت‌های مالی اسفند سال ۱۴۰۱ منتشر شده بانک‌ها روی سامانه کدال استخراج شده است نشان می‌دهد که نسبت سرمایه‌گذاری در سهام به تسهیلات برای بانک‌های دی و رفاه با اختلاف بسیاری بیش از سایر بانک‌ها و به‌ترتیب ۱۹۹ و ۱۲۴ درصد بوده و نقش قابل‌توجهی در مدل کسب‌وکار این بانک‌ها دارد.

شکل ۲۶. نمودار وضعیت سرمایه‌گذاری بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

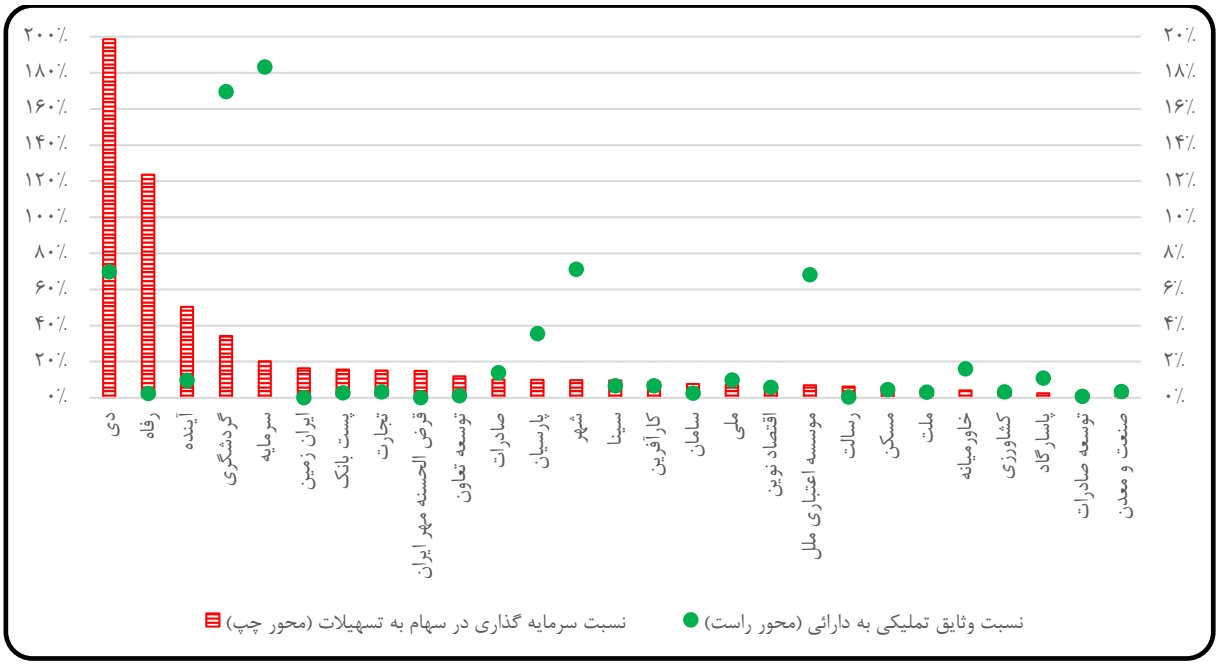

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

ارزش وثایق تملیکی در بانک‌های مورد بررسی در اسفند سال ۱۴۰۱ (۲۷ بانک دولتی و غیردولتی) ۱۰۷۰ هزار میلیارد ریال گزارش شده است. وثایق تملیکی در برخی از بانک‌ها بیش از ۱ درصد دارایی‌های آنها را تشکیل می‌دهد، نسبت مذکور در بانک‌های سرمایه و گردشگری بالاتر از سایر بانک‌ها است. ذکر این نکته نیز ضروری است که ارزش‌گذاری دارایی‌های ثابت ازجمله وثایق تملیکی یکی از کانال‌های تشکیل دارایی‌های موهومی بوده است و بانک‌ها با بیش‌ارزش‌گذاری این دارایی‌ها سعی می‌کنند ناترازی خود را پنهان کنند.

۶-۶. وضعیت باز ارزی

نوسان‌های ارزی، به‌دلیل تغییر در ارزش دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی، اثری حائز اهمیت بر وضعیت بانک‌ها دارد. ازسویی مثبت بودن خالص دارایی‌های خارجی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به میزان ۳۳۰۰.۹ هزار میلیارد ریال در

اسفند سال ۱۴۰۱، به این معنا است که با افزایش نرخ ارز مرجع از ۲۰۰،۰۰۰ ریال[۱] به ۲۵۰،۰۰۰ ریال[۲] که بانک مرکزی ابلاغ کرد، حقوق صاحبان سهام شبکه بانکی در کوتاه‌مدت افزایش می‌یابد (نکته قابل‌توجه اینکه برخی اقلام دارایی‌های ارزی ازجمله مطالبات محدود شده بانک‌های خارجی و سرمایه‌گذاری در سرمایه شعب خارجی قابل تسعیر نیستند). توضیح بیشتر اینکه گاهی ادعا می‌شود افزایش شدید نرخ ارز موجب بهبود ترازنامه بانک‌های با خالص دارایی‌های خارجی مثبت بوده و بانک‌ها خود از این افزایش بهره‌مند و در آن ذی‌نفع هستند. خالص دارایی - بدهی ارزی مثبت نیز به‌عنوان شاهدی بر این ادعا مطرح می‌شود، اما واقعیت این است که مکانیزم‌های تأثیر نوسان‌های ارزی بر ترازنامه بانک‌ها را نمی‌توان تنها به خالص دارایی - بدهی ارزی خلاصه کرد. به‌عنوان نمونه به چند تأثیر منفی افزایش نرخ ارز بر سودآوری شبکه بانکی و ترازنامه بانک‌ها اشاره می‌شود:

افزایش نرخ ارز و قیمت کالاهای واسطه‌ای وارداتی، موجب می‌شود بسیاری از پروژه‌هایی که بدان‌ها تسهیلات ایجاد ارزی اختصاص‌یافته، صرفه اقتصادی خود را از دست داده و باعث عدم وصول مطالبات ارزی بانک شود. درحقیقت به این علت که تسهیلات دریافتی شرکت‌ها (خصوصاً تسهیلات صندوق توسعه ملی که با عاملیت بانک‌ها پرداخت می‌شود) به ارز است و تسویه مطالبات نیز با ارز صورت می‌گیرد، هزینه مالی ریالی بنگاه چند برابر می‌شود و درصورتی‌که کشش قیمتی محصول یا مداخلات قیمتی، اجازه افزایش قیمت محصول را به‌اندازه کافی ندهد، بنگاه با زیان انباشته مواجه شده و عملاً بنگاه ورشکسته می‌شود. این امر باعث می‌شود تسهیلات ارزی بازپرداخت نشود و هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول بانک افزایش یابد. البته در بسیاری از موارد هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول مربوط به مطالبات ارزی را به‌درستی بانک‌ها شناسایی و ثبت نمی‌کنند. به‌صورت کلی نیز، نوسان‌ها و بی‌ثباتی عدم بازپرداخت مطالبات بانک را برای مشتریان بانک جذاب‌تر می‌کند چراکه می‌توان با عدم بازپرداخت تسهیلات، از فرصت‌های سرمایه‌گذاری در بازارهای غیرمولد بهره‌مند شد. به‌عنوان نمونه دیگر، بانک‌ها با گشایش اعتبارات اسنادی و ضمانت‌نامه‌ها خود را متعهد به تسویه ارزی با دارندگان اعتبارات اسنادی ساخته‌اند، درحالی‌که مبلغ پیش‌پرداخت با نرخ‌هایی پایین‌تر از نرخ امروز ارز دریافت شده و افزایش نرخ ارز در شرایط جدید، تعهدات آنها را افزایش و انگیزه ایفای تعهدات متقاضی LC را کاهش خواهد داد.

بنابراین تحلیل تأثیر نرخ ارز بر وضعیت بانک‌ها نیازمند بررسی همه‌جانبه مکانیزم‌های مستقیم و غیرمستقیم تأثیر آن بر ترازنامه بانک‌ها است و تنها با یک متغیر نباید قضاوت کرد. شکل ۲۷ وضعیت خالص دارایی‌های خارجی بانک‌ها را به تفکیک بانک‌های دولتی و غیردولتی نشان می‌دهد که روندی صعودی را در سال ۱۴۰۱ طی کرده است. خالص دارایی‌های خارجی شبکه بانکی در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ به مقدار ۲۰ درصد رشد را تجربه کرده است. نکته قابل‌توجه اینکه عمده این افزایش در خالص دارایی‌های خارجی شبکه بانکی به‌دلیل رشد بسیار در خالص دارایی‌های خارجی بانک‌های غیردولتی رخ داده است.

---

۱. بخشنامه شماره ۰۰/۳۷۶۹۸۳ مورخ ۱۴۰۰/۱۲/۲۴، ابلاغ نرخ تسعیر اقلام پولی دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در گزارشگری مالی پایان سال مالی ۱۴۰۰.

۲. بخشنامه شماره ۰۱/۳۱۹۶۱۶ مورخ ۱۴۰۱/۱۲/۲۵، ابلاغ نرخ تسعیر اقلام پولی دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در گزارشگری مالی پایان سال مالی ۱۴۰۱.

شکل ۲۷. نمودار خالص دارایی‌های خارجی شبکه بانکی (هزار میلیارد ریال)

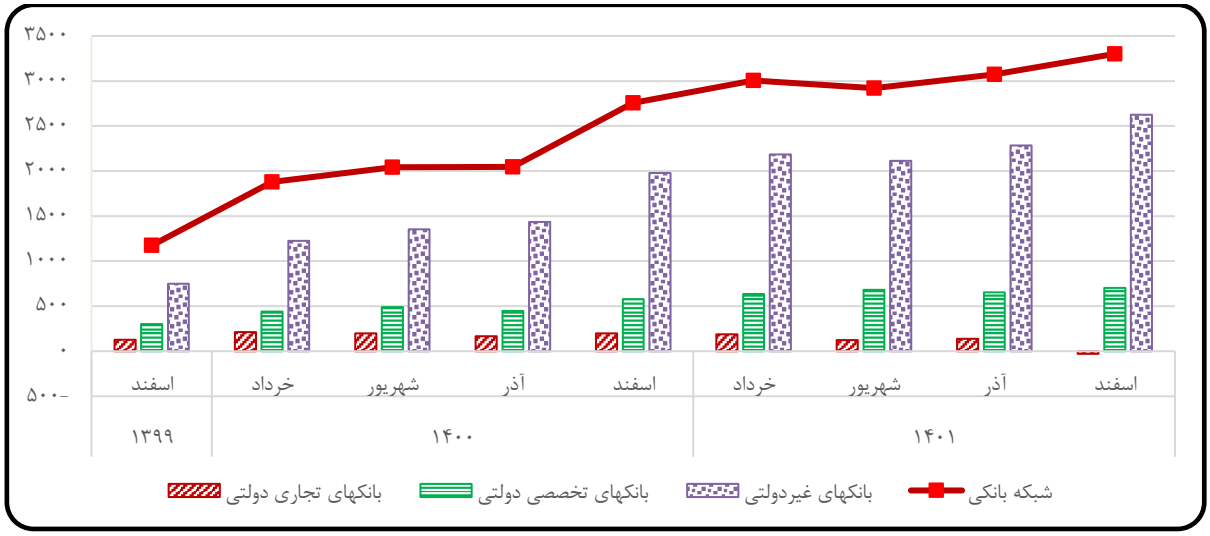

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شکل ۲۸ روند تغییرات دارایی‌های خارجی بانک‌ها را به تفکیک بانک‌های دولتی و غیردولتی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود در فصل انتهایی سال ۱۴۰۱ به نسبت فصل قبل آن، رشد بسیاری در دارایی‌های خارجی شبکه بانکی رخ داده است که عمده مقدار آن ناشی از رشد دارایی‌های خارجی بانک‌های غیردولتی است.

شکل ۲۸. نمودار دارایی‌های خارجی شبکه بانکی (هزار میلیارد ریال)

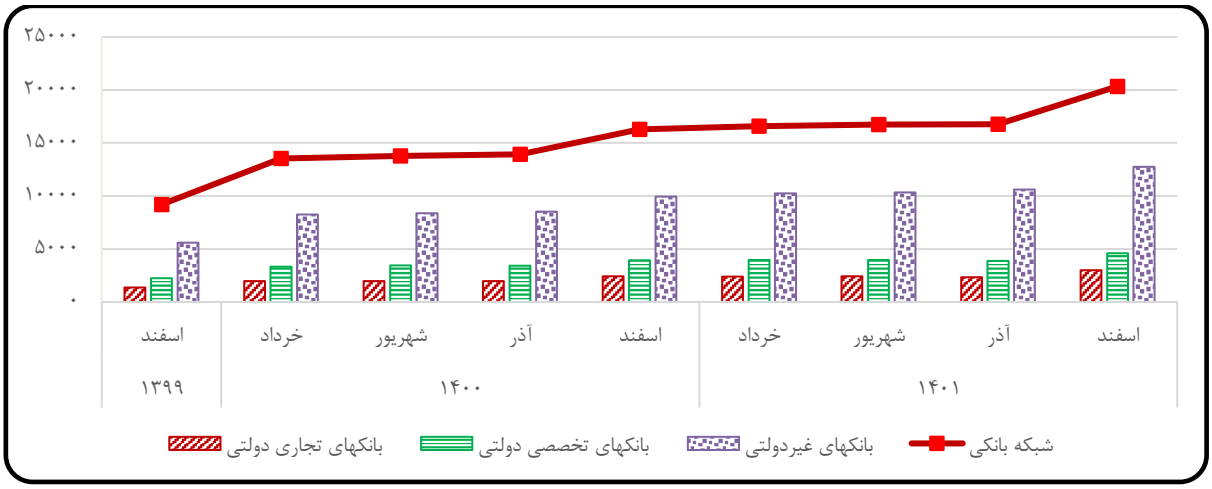

مأخذ: همان.

شکل ۲۹ نسبت دارایی‌های خارجی شبکه بانکی را به‌کل دارایی‌ها نشان می‌دهد. ملاحظه می‌شود که این نسبت برای بانک‌های تخصصی دولتی در سال ۱۴۰۱ کمتر از ۳۰٪ بوده و روندی نزولی را از ابتدای سال ۱۴۰۰ تا انتهای سال ۱۴۰۱ طی کرده است. تغییر نرخ ارز بیشترین اثرگذاری را بر دارایی‌های بانک‌های تخصصی دولتی دارد چراکه مقدار بالاتری را به نسبت بانک‌های تجاری دولتی و بانک‌های غیردولتی در نسبت دارایی‌های خارجی به کل دارایی‌ها به خود اختصاص داده است.

همچنین این نسبت برای بانک‌های دولتی و غیردولتی در طول سال ۱۴۰۰ روند کاهشی را طی کرده است. نکته قابل‌توجه اینکه زمانی که نرخ ارز نوسان بسیار کمی دارد، داشتن بدهی ارزی برای بانک‌ها جذابیت داشته و به‌تبع میزان دارایی ارزی خود را کاهش می‌دهند. این امر در کاهش دارایی ارزی بانک‌ها در برخی فصول سال ۱۴۰۱ مؤثر بوده است.

شکل ۲۹. نمودار نسبت دارایی‌های خارجی شبکه بانکی به کل دارایی‌ها (درصد)

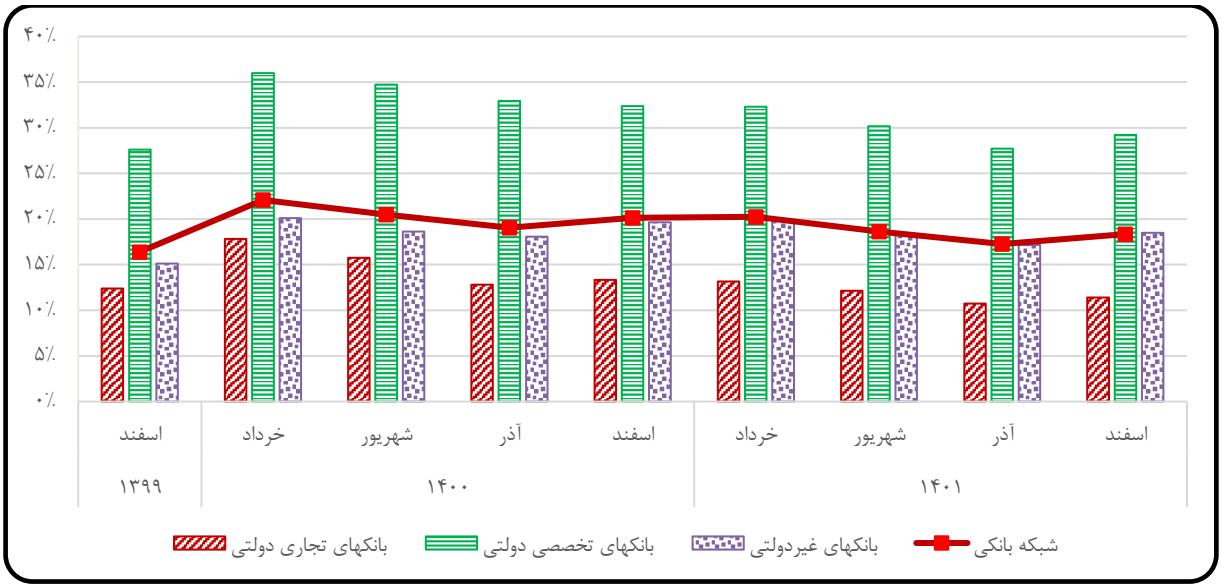

مأخذ: همان.

۷-۶. سودآوری

بازدهی عملیات بانکی و وجود جریان درآمدی بانک‌ها (به‌ویژه جریان درآمدی نقدی) از منظر احتیاطی و سلامت نظام بانکی نیز حائز اهمیت است؛ زیرا زیان‌دهی بانک‌ها ازسویی به از بین رفتن سرمایه بانک‌ها منجر خواهد شد و پیامدهای منفی بر رفتار بانک‌ها دارد و ازسوی‌دیگر خود نشانه‌ای از عدم کیفیت دارایی‌های آنهاست. هیچ داده‌ای یا گزارشی درخصوص سودآوری بانک‌ها و مدل کسب‌وکار آنها بانک مرکزی منتشر نکرده و تنها منبعی که می‌توان مورد استفاده قرار داد، صورت‌های مالی بانک‌هایی است که در سامانه کدال منتشر شده است. باید توجه داشت که به‌دلیل شکل‌گیری چرخه معیوب سود موهوم و انباشت دارایی موهوم، کیفیت ترازنامه شبکه بانکی از ۱۰ سال گذشته تاکنون و به‌صورت تدریجی به‌شدت رو به تضعیف بوده است.

پیش از تحلیل وضعیت سود و زیان بانک‌ها براساس داده‌های صورت‌های مالی انتشار یافته در سامانه کدال، ذکر این نکته ضروری است که حجم دارایی بانک‌هایی که صورت مالی آنها بر سامانه کدال انتشار یافته در اسفند سال ۱۴۰۱، حدود ۷۵.۶ درصد دارایی‌های کل شبکه بانکی است. این بانک‌ها شامل ۲۷ بانک دولتی و غیردولتی و مؤسسه اعتباری غیربانکی (شامل دی، خاورمیانه، اقتصاد نوین، مؤسسه اعتباری ملل، کارآفرین، ملت، پاسارگاد، پست‌بانک، صادرات،

سینا، تجارت، پارسیان، آینده، ملی، سرمایه، شهر، ایران‌زمین، کشاورزی، مسکن، توسعه صادرات، توسعه تعاون، صنعت و معدن، گردشگری، رفاه، رسالت، قرض‌الحسنه مهر ایران، سامان) می‌شود.

جدول ۱۲ کانال‌های ایجاد درآمد بانک‌ها در سال ۱۴۰۱ را نشان می‌دهد. سرفصل درآمد تسهیلات اعطایی، سپرده‌گذاری و اوراق بدهی بیشترین درآمد را برای بانک‌های مورد بررسی داشته است. در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ این سرفصل درآمدی رشد ۴۱.۹۰ درصدی را به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ تجربه کرده است. ازسوی‌دیگر، سرفصل سود پرداختی به سپرده‌گذاران نیز بیشترین هزینه را برای فعالیت بانک‌های بررسی شده به‌همراه داشته است. این سرفصل هزینه‌ای در اسفند سال ۱۴۰۱ رشد ۳۱.۷۷ درصدی را به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ داشته است که افزایش بسیاری در هزینه‌های بانک‌ها ایجاد کرده است. متأسفانه به‌دلیل عدم افشای میزان هزینه اضافه‌برداشت‌ها در پایان اسفند سال ۱۴۰۱ نمی‌توان خالص سود تأمین مالی را برای بانک‌ها و مؤسسات اعتباری به‌صورت دقیق، محاسبه کرد.

جدول ۱۲. سودآوری خطوط کسب‌وکاری بانک‌های دولتی و غیردولتی در سال ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

خط کسب‌وکار	جزئیات	۱۴۰۱/۱۲/۲۹	۱۴۰۰/۱۲/۲۹	درصد رشد یک‌ساله منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱
تأمین مالی و سپرده‌گذاری	درآمد تسهیلات اعطایی، سپرده‌گذاری و اوراق بدهی[1]	۶،۴۲۴	۴.۵۲۷	۴۱.۹۰
	هزینه سود پرداختی به سپرده‌گذاران	-۵،۱۵۴	-۳.۹۱۱	۳۱.۷۷
	خالص سود تأمین مالی و سپرده‌گذاری	۱،۲۷۰	۶۱۵	۱۰۶.۳۱
درآمد کارمزد		۶۲۹	۲۳۸	۴۴،۸۶

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

نکته مهم این است که رشد یک ساله منتهی به اسفند سال ۱۴۰۱ خالص سود حاصل از تأمین مالی و سپرده‌گذاری بانک‌های بورسی ۱۰۶.۳۱ درصد شده است. این در حالی است که سرفصل هزینه‌ها صرفاً سود پرداختی به سپرده‌گذاران را دربرمی‌گیرد و در مقابل سرفصل درآمدها علاوه بر درآمد تسهیلات اعطایی شامل درآمد سپرده‌گذاری و اوراق بدهی نیز می‌شود. این رقم در برخی از بانک‌ها مثل آینده، ایران‌زمین، پارسیان، دی، رفاه، سرمایه، گردشگری و مؤسسه اعتباری ملل منفی شده است. سرفصل درآمد کارمزد نیز سهم بسیار کمی از جریان درآمدی بانک‌ها را تشکیل می‌دهد و اساساً یک خط فرعی کسب‌وکار بانک‌ها قلمداد می‌شود که در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ نسبت به اسفند سال ۱۴۰۰ به مقدار ۴۴.۸۶ درصد رشد داشته است.

کیفیت پایین دارایی‌ها علاوه بر اینکه موجب کاهش درآمدزایی بانک‌ها می‌شود، بر هزینه‌های آنها نیز مؤثر است؛ با غیرجاری شدن تسهیلات، بانک ملزم به ذخیره‌گیری است لذا هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول آن افزایش می‌یابد. توقف جریان وجوه نقد نیز بانک را به اضافه‌برداشت از بانک مرکزی و افزایش هزینه مالی مجبور می‌کند. جدول ۱۳ نشان

۱. سرفصل درآمد تسهیلات اعطایی و سپرده‌گذاری و اوراق بدهی شامل درآمد تسهیلات اعطایی و درآمد سپرده‌گذاری در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی و درآمد سرمایه‌گذاری در اوراق بدهی می‌شود.

می‌دهد هزینه بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ از محل‌های هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول و هزینه مالی معادل ۸۵۵ هزار میلیارد ریال بوده است که در مقایسه با زمان مشابه در سال ۱۴۰۰ که ۵۸۸ هزار میلیارد ریال بوده، سرفصل هزینه‌ای مطالبات مشکوک‌الوصول و همچنین هزینه مالی برای بانک‌ها افزایش داشته است. هزینه مالی با ۶۵.۴۵ درصد افزایش، بیشترین افزایش را در میان هزینه‌های بانک‌ها در این دوره داشته است. درمجموع هزینه بانک‌های مورد بررسی در سرفصل‌های ذکر شده در اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال قبل مقدار ۴۸.۵۴ درصد رشد را تجربه کرده است.

جدول ۱۳. ترکیب هزینه‌های بانک‌های دولتی و غیردولتی در سال ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

جزئیات	۱۴۰۱/۱۲/۲۹	۱۴۰۰/۱۲/۲۹	نرخ رشد ۱۲ ماه منتهی به اسفند ۱۴۰۱
هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول	۴۲۷	۳۲۹	٪۲۹.۶۶
هزینه کارمزد	۱۶۳	۱۲۷	٪۲۸.۹۶
هزینه مالی	۴۲۸	۲۵۹	٪۶۵.۴۵
هزینه اداری و عمومی	۱.۸۶۰	۱.۲۲۳	٪۵۲.۰۸
جمع هزینه‌ها	۲.۸۷۸	۱.۹۳۸	٪۴۸.۵۴

مأخذ: همان.

۲۷ بانک و مؤسسه اعتباری غیربانکی مورد مطالعه در ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۱ درمجموع به‌طور متوسط ماهی ۴۳۰ هزار میلیارد ریال سود سپرده پرداخت کرده‌اند و این هزینه بیشترین سهم را در هزینه‌های بانک‌ها دارد. شکل ۳۰ نمودار ترکیب سایر هزینه‌های بانک‌ها را نشان می‌دهد. نکته قابل توجه اینکه در میان سایر هزینه‌های بانک‌ها، هزینه اداری و عمومی با ۶۴ درصد بیشترین هزینه را بر فعالیت بانک‌ها درمجموع تحمیل کرده است.

شکل ۳۰. نمودار ترکیب هزینه‌های بانک‌ها (غیر از هزینه سود سپرده) در اسفند سال ۱۴۰۱

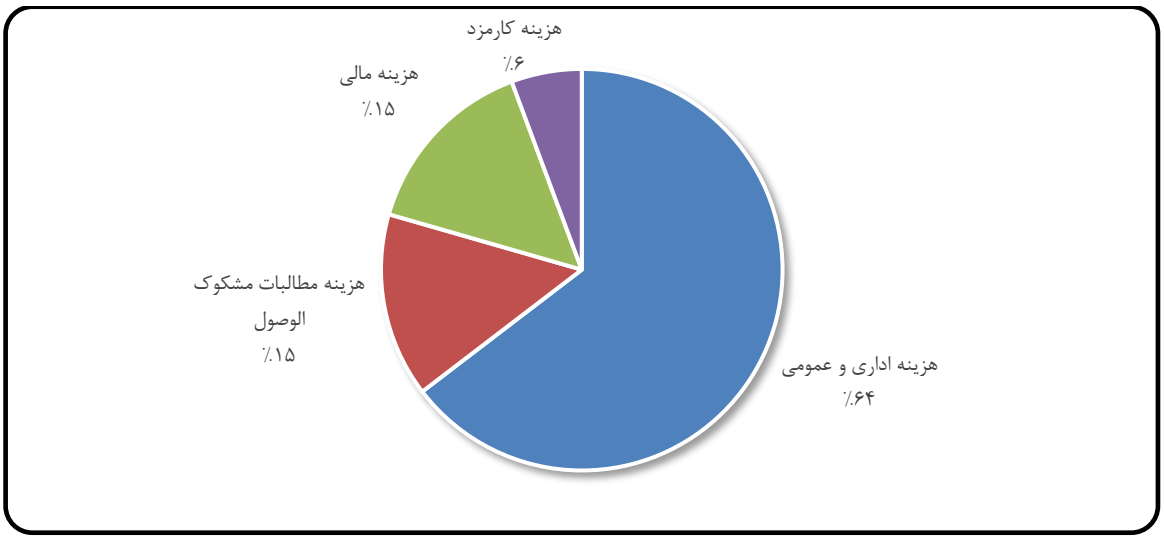

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

تحلیل وضعیت کلان (سرجمع)[1] سودآوری، نکات مهمی از وضعیت شبکه بانکی نشان می‌دهد که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

همان‌گونه که در جدول ۱۲ ملاحظه می‌شود، عملیات تأمین مالی و سپرده‌گذاری بانک‌های مورد بررسی با هزینه قابل‌توجهی همراه بوده است. به‌نظر می‌رسد که اگر هزینه اضافه‌برداشت و خط اعتباری از بانک مرکزی به هزینه سرفصل تأمین مالی و سپرده‌گذاری اضافه شود خالص سود عملیات تأمین مالی و سپرده‌گذاری به میزان چشمگیری کاهش می‌یابد.[2] در سرفصل عملیات تأمین مالی صرفاً هزینه قابل‌توجه سود سپرده‌گذاران وجود دارد به‌نحوی‌که در ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۱، مقدار ۵۱۵۴ هزار میلیارد ریال به سپرده‌گذاران سود پرداخت شده است. خالص سود تأمین مالی و سپرده‌گذاری بانک‌های مورد بررسی تا اسفند سال ۱۴۰۱ نیز ۱۲۷۰ هزار میلیارد ریال است که در این صورت هزینه اضافه‌برداشت و خط اعتباری در نظر گرفته نشده است. این بخش از زاویه بانکداری بدون ربا و قرائت رایج از بانکداری اسلامی نیز قابل بررسی است، هبه سهامدار به سپرده‌گذار زمانی معنا دارد که سهام‌دار سرمایه‌ای برایش باقی مانده باشد و آن را به سپرده‌گذار هبه کند اما در بخش بعد مشخص می‌شود که بانک‌هایی که حساب سرمایه منفی دارند، بیشتر هبه کرده‌اند که البته از جیب بانک مرکزی و درواقع مردم بوده است.

کیفیت پایین دارایی‌های بانک‌ها در سال‌های گذشته موجب درآمدزایی اندک و افزایش هزینه مالی و مطالبات مشکوک‌الوصول آنها شده است. این مسئله در ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۱ تشدید شده و افزایش هزینه مطالبات مشکوک‌الوصول و هزینه مالی را در ۱۲ ماهه سال ۱۴۰۱ به نسبت سال ۱۴۰۰ شاهد هستیم.

پس از تحلیل سرجمع، می‌توان براساس داده‌ها وضعیت هریک از بانک‌ها را نیز مقایسه کرد، زیرا وضعیت همه بانک‌ها مشابه نیست. شکل ۳۱ نمودار خالص درآمد بانک‌ها را از محل تأمین مالی و سپرده‌گذاری نشان می‌دهد. بانک‌های آینده، ایران‌زمین، پارسیان، دی، رفاه، سرمایه، گردشگری و مؤسسه اعتباری ملل از محل تأمین مالی و سپرده‌گذاری متحمل زیان شده‌اند و مابقی از اعطای تسهیلات و سپرده‌گذاری و اوراق بدهی درآمد مثبتی داشته‌اند. نکته قابل‌توجه اینکه بانک‌های ملت و آینده به‌ترتیب بیشترین سود و زیان را با اختلاف از سایر بانک‌ها محقق کرده‌اند.

1. Aggregate

۲. با استفاده از اطلاعات مربوط به بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی که در گزارش نماگرهای اقتصادی بانک مرکزی (بخش متغیرهای پولی و اعتباری) ارائه می‌شود و در نظر گرفتن متوسط نرخ ۳۴ درصد برای نرخ اضافه برداشت از بانک مرکزی، میزان هزینه اضافه برداشت از بانک مرکزی توسط بانک‌ها در سال ۱۴۰۱، ۸۹۸ هزار میلیارد ریال تخمین زده می‌شود. بنابراین با احتساب هزینه اضافه‌برداشت بانک‌ها، خالص سود تأمین مالی و سپرده‌گذاری بانک‌ها ۳۷۲ هزار میلیارد ریال برآورد می‌شود.

شکل ۳۱. نمودار خالص درآمد حاصل از تأمین مالی و سپرده‌گذاری به تفکیک بانک‌ها در اسفند سال ۱۴۰۱ (هزار میلیارد ریال)

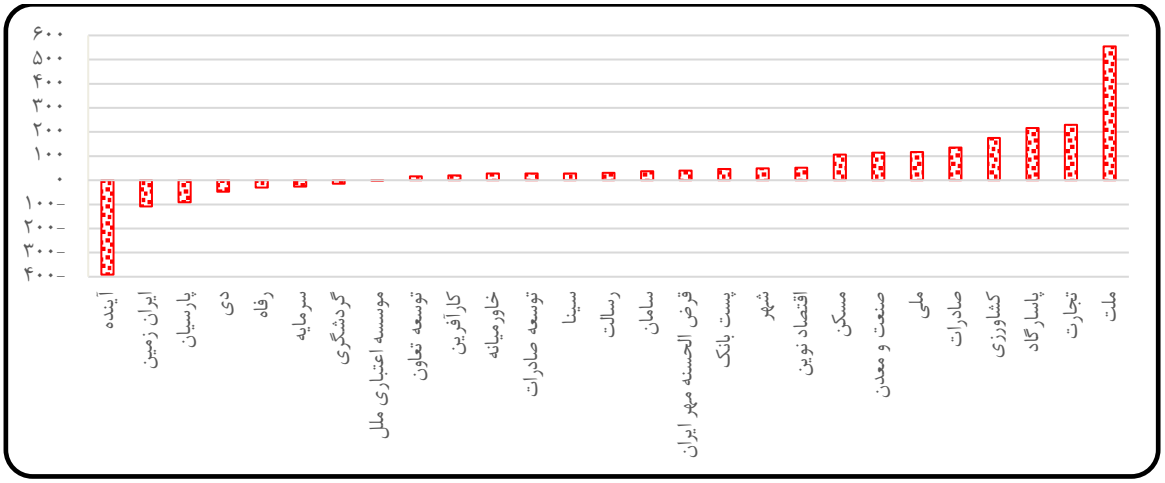

مأخذ: همان.

برای بهبود چرخه سودآوری بانک باید کانون‌های هزینه‌ای بانک‌ها را شناخت و رشد آنها را متوقف کرد. یکی از مهم‌ترین کانون‌های ایجاد هزینه کیفیت پایین دارایی بانک‌ها است. شاهدی که نشان می‌دهد کیفیت پایین دارایی‌های بانک‌ها موجب افزایش هزینه‌های بانک‌ها شده است (این امر با وجود چرخه معیوب سود موهوم و انباشت دارایی موهوم نهایتاً خود را در قالب حقوق صاحبان سهام بسیار کم و حتی منفی نشان داده است)، سهم هزینه‌های مالی و مشکوک‌الوصول از جمع هزینه‌های بانک‌ها (به‌جز سود سپرده‌ها) است که در شکل ۳۲ نمودار می‌توان مشاهده کرد، به‌صورت متوسط ۳۵ درصد هزینه‌های بانک‌های مورد بررسی (غیر از سود سپرده‌ها) بابت کیفیت پایین دارایی‌ها بوده است. در این میان بانک‌های صنعت و معدن، سرمایه، توسعه صادرات، آینده، گردشگری و شهر نسبتی بالاتر از ۵۰ درصد را داشته و شرایط نسبتاً بدتری داشته‌اند. البته باید توجه داشت که هزینه مالی لزوماً به‌معنای پایین بودن کیفیت دارایی و عدم بازدهی آن نیست همانند موردی که بانک به استقراض مناسب از بازار بین‌بانکی اقدام می‌کند.

شکل ۳۲. نمودار سهم مجموع هزینه مالی و مشکوک‌الوصول از جمع هزینه‌ها تا پایان اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

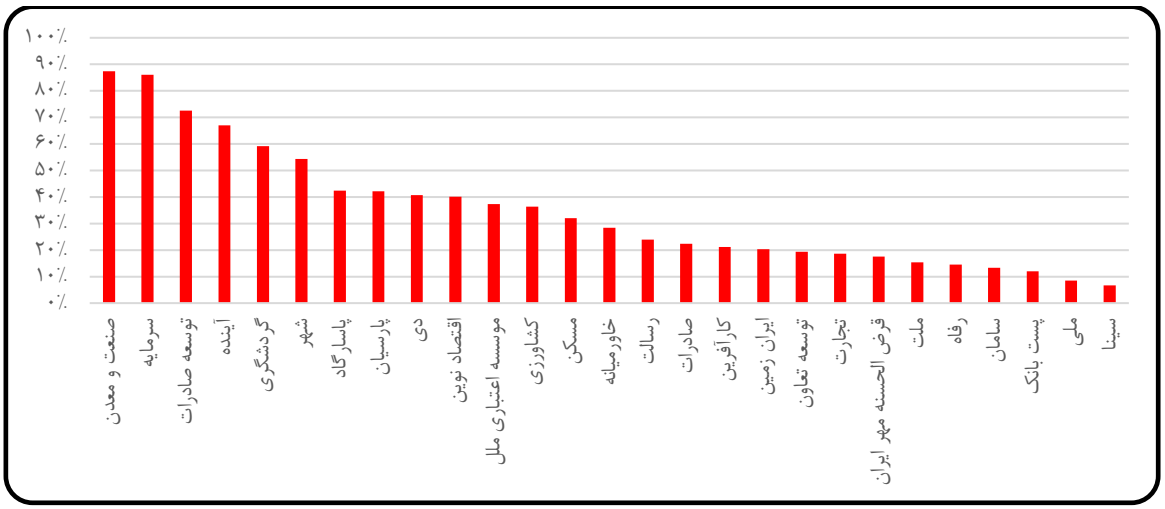

مأخذ: همان.

۷. عملکرد بانک‌ها در تأمین مالی اقتصاد

مهم‌ترین رسالت اقتصادی بانک‌ها، تأمین مالی خانوار و بنگاه است و تمامی محورهای دیگر این گزارش ازجمله سلامت بانکی، وضعیت نرخ‌ها و شفافیت، مقدمه‌ای است که تخصیص بهینه و عادلانه منابع مالی بانک‌ها را به‌صورت پایدار زمینه‌سازی می‌کند. متأسفانه داده‌های بسیار محدود و بی‌کیفیت در این زمینه منتشر می‌شود که تحلیل عملکرد بانک‌ها را بسیار دشوار می‌سازد. بااین‌همه سعی می‌شود به میزان دسترسی به داده‌های موجود ابعادی از وضعیت تأمین مالی بانک‌ها آشکار شود.

شکل ۳۳ مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها را نشان می‌دهد که در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ به نسبت اسفند سال ۱۴۰۰ معادل ۱۴۹۲۴ هزار میلیارد ریال و ۴۲.۱۵ درصد افزایش یافته است. این مقدار در مقایسه با دوره مشابه در سال ۱۴۰۰ به میزان ۵.۸۴ واحد درصد کمتر افزایش داشته است (در سال ۱۴۰۰ این رقم ۱۱۴۸۲.۱ هزار میلیارد ریال و ۴۷.۹۹ درصد بوده است). نکته قابل‌توجه اینکه انجام دستورالعمل کنترل مقداری ترازنامه بانک‌ها بر این امر مؤثر بوده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بانک‌های غیردولتی با اختلاف قابل‌توجهی از بانک‌های دولتی بخش زیادی از مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی را به خود اختصاص داده‌اند.

شکل ۳۳. نمودار مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی (هزار میلیارد ریال)

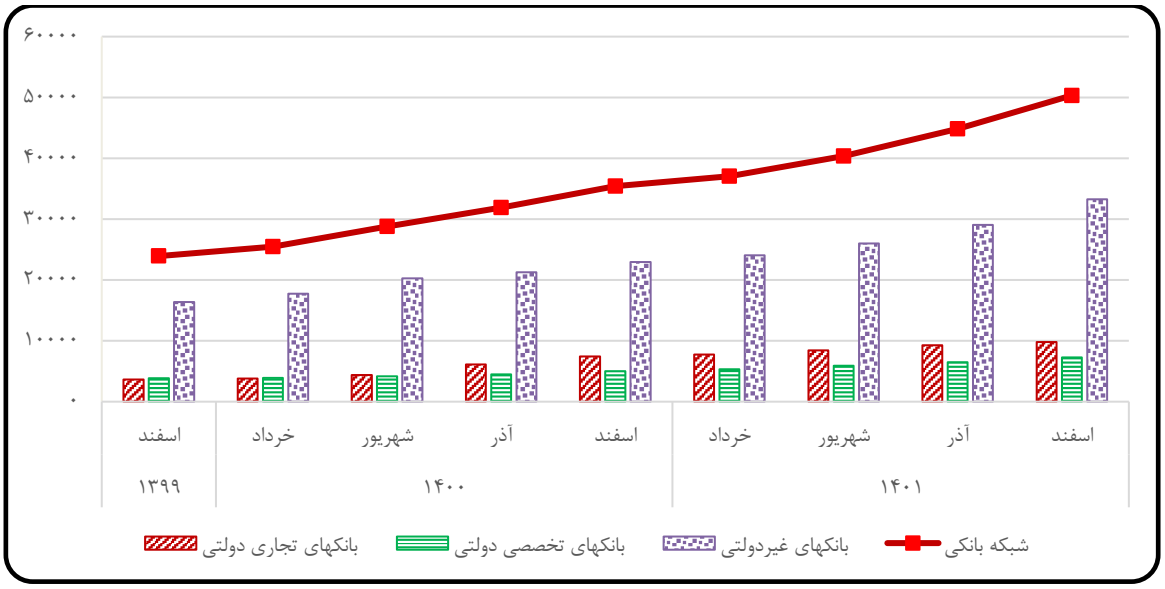

مأخذ: گزیده آمارهای اقتصادی، بخش پولی و بانکی، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

شکل ۳۴ که بیانگر نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی در سال ۱۴۰۱ است، نشان می‌دهد نرخ رشد مانده تسهیلات شبکه بانکی در سه ماهه ابتدایی سال ۱۴۰۱ روندی نزولی داشته و به ۴۵.۵۸ درصد رسیده است. در سال ۱۴۰۱ این نرخ روند کاهشی خود را ادامه داده و در انتهای اسفند به ۴۲.۱۵ درصد کاهش یافته است. نکته قابل‌توجه اینکه نرخ رشد مانده

تسهیلات بانک‌های تجاری دولتی در سال ۱۴۰۱ (برخلاف سال ۱۴۰۰) به‌شدت کاهش داشته به‌نحوی‌که از ۱۰۲.۹۶ درصد در انتهای اسفند سال ۱۴۰۰ به ۳۱.۶۹ درصد در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. ازسوی‌دیگر نرخ رشد مانده تسهیلات بانک‌های غیردولتی روندی افزایشی داشته و از ۴۰.۱۵ درصد در انتهای سال ۱۴۰۰ به ۴۴.۸۷ درصد در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. همچنین نرخ رشد مانده تسهیلات بانک‌های تخصصی دولتی نیز روندی افزایشی داشته و از ۲۹.۱۲ درصد در انتهای سال ۱۴۰۰ به ۴۵.۲۲ درصد در انتهای اسفند سال ۱۴۰۱ رسیده است. میانگین رشد مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی در چهار فصل سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ نشان می‌دهد که از ۵۰ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۲ درصد در سال ۱۴۰۱ کاهش یافته است.

شکل ۳۴. نمودار نرخ رشد مانده تسهیلات اعطایی شبکه بانکی (درصد)

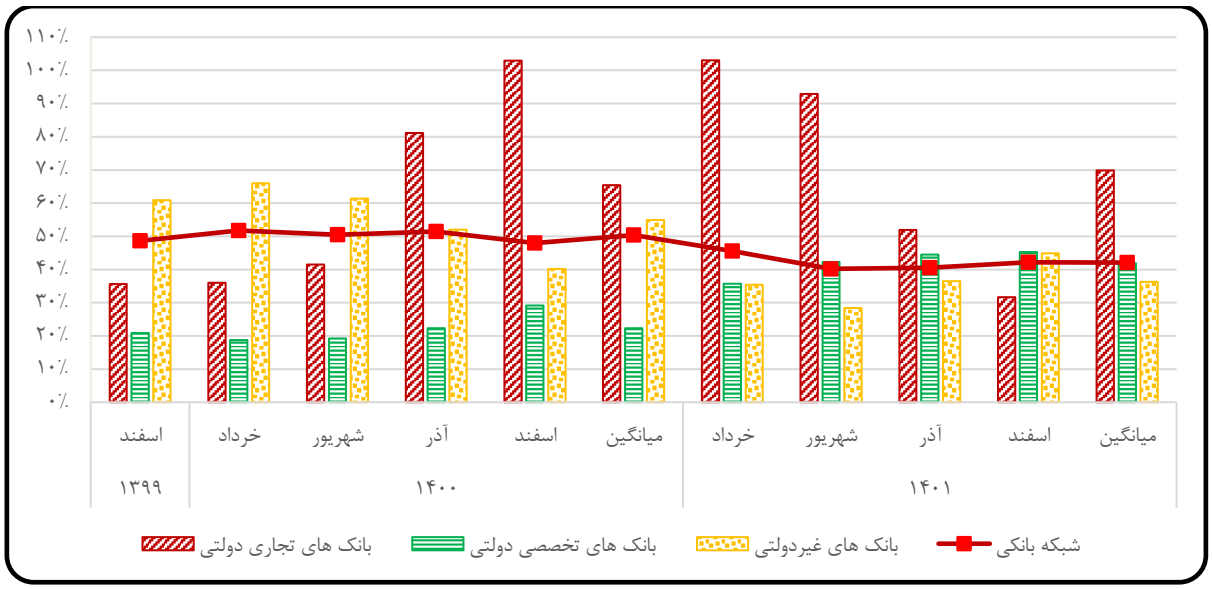

مأخذ: همان.

گزارش‌ها و اطلاعات بیشتری درخصوص تخصیص اعتبار بانک‌ها ازسوی بانک مرکزی منتشر نمی‌شود. اساساً نظارت بر تخصیص اعتبار[1] و انتشار گزارش‌های منظم در دستور کار بانک مرکزی نبوده است. تأسیس سامانه سمات می‌تواند شروع خوبی برای بانک مرکزی باشد، تا ضمن دسترسی اطلاعات به‌روز از وضعیت تسهیلات و تعهدات بانک‌ها بتواند بر وضعیت تخصیص آنها نظارت کند و سپس گزارش‌های منظم منتشر نماید. بانک‌های مرکزی بسیاری از کشورها گزارش‌ها و نظرسنجی‌های منظم تهیه و در دسترس عموم قرار می‌دهند که به‌عنوان نمونه می‌توان به فدرال رزرو[2] اشاره کرد.

مراجعه به صورت‌های مالی بانک‌های بورسی می‌تواند الگوی اعطای تسهیلات بانک‌ها را تا حدودی مشخص کند. یکی از مواردی که می‌تواند به‌عنوان معیاری برای بهینگی و عادلانه بودن تخصیص اعتبار باشد، میزان تسهیلات اعطایی به

1. Credit Allocation
2. https://www.federalreserve.gov/data.htm

اشخاص مرتبط و شرکت‌های زیرمجموعه است. این نوع تسهیلات‌دهی مغایر با معیار بهینگی تخصیص منابع است زیرا بانک در فرایند تأمین مالی باید در قامت یک ارزیاب مالی حرفه‌ای و مستقل ظاهر شود تا درنهایت پروژه‌هایی با بیشترین بازدهی برای اقتصاد انتخاب شوند. زمانی که بانک‌ها به تأمین مالی شرکت‌های خود می‌پردازند دیگر از جایگاه یک ارزیاب مالی مستقل خارج شده و اتفاقاً رقابت بین شرکت‌ها را تخریب می‌کند. اعطای تسهیلات به اشخاص مرتبط ناعادلانه است چون بانک قدرت انحصاری خلق پول را دارد و بنگاه‌های دیگر در دست‌یابی به خدمات تسهیلات، فرصت برابری ندارند.

شکل ۳۵ نسبت مانده تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط به مانده تسهیلات اعطایی و مطالبات را برای بانک‌های دولتی و غیردولتی (از ۲۷ بانک مورد بررسی بانک ایران‌زمین داده‌های حسابرسی نشده منتشر شده روی سایت این بانک مقداری بیش از ۱۰۰ درصد (۲۶۳ درصد) را نشان می‌دهد که با توجه به فاصله بسیار زیاد با سایر بانک‌ها در شکل ۳۵ لحاظ نشده است) نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود بانک‌های مؤسسه اعتباری ملل و آینده با اختلاف، بیشترین مقدار را از آن خود کرده‌اند. مؤسسه اعتباری ملل و آینده بیش از ۶۰ درصد از مانده تسهیلات‌شان مربوط به تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط خود است. این نسبت برای اکثر بانک‌ها کمتر از ۵ درصد بوده و در کل بانک‌های مورد بررسی نیز ۴.۶۸ درصد است.

شکل ۳۵. نمودار نسبت مانده تسهیلات و تعهدات اشخاص مرتبط به مانده کل تسهیلات در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

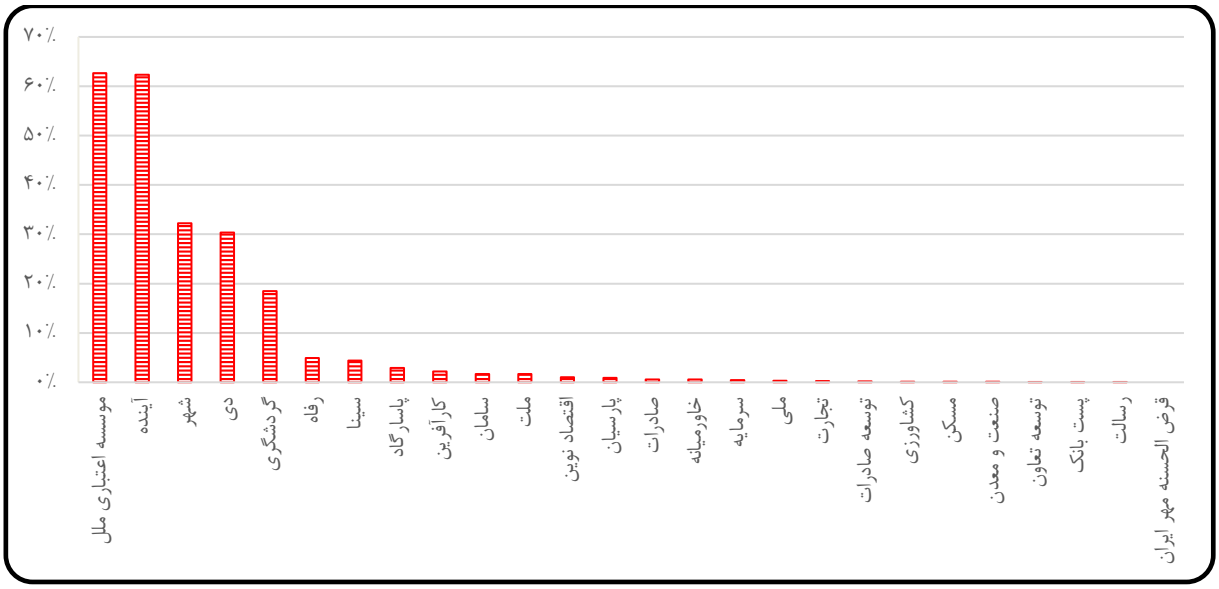

مأخذ: صورت‌های مالی سامانه کدال.

شکل ۳۶ نسبت مانده تسهیلات کلان به مانده تسهیلات اعطایی و مطالبات را برای بانک‌های دولتی و غیردولتی نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود نسبت تسهیلات کلان (آمار منتشر شده در سایت بانک مرکزی) به مانده تسهیلات اعطایی و مطالبات (صورت مالی سامانه کدال) در بانک توسعه صادرات، عددی بالاتر از ۱۰۰ درصد (حدود

۱۲۲ درصد) را نشان می‌دهد که نشان از گزارشگری اشتباه دارد. بانک‌های گردشگری، پاسارگاد، ایران‌زمین و خاورمیانه با اختلاف بیشترین مقدار (بالای ۹۰ درصد) را از آن خود کرده‌اند. این نسبت در بانک‌های اقتصاد نوین، صنعت و معدن، آینده و سرمایه نیز بالای ۸۰ درصد را نشان می‌دهد. بانک‌های فوق‌الذکر با ریسک تمرکز بالایی مواجه‌اند به‌گونه‌ای که این ریسک می‌تواند به‌تنهایی مشکلات بسیاری را در عرصه ریسک اعتباری برای بانک‌ها به‌وجود آورد.

شکل ۳۶. نمودار نسبت مانده تسهیلات کلان به مانده کل تسهیلات (تسهیلات اعطایی و مطالبات) در اسفند سال ۱۴۰۱ (درصد)

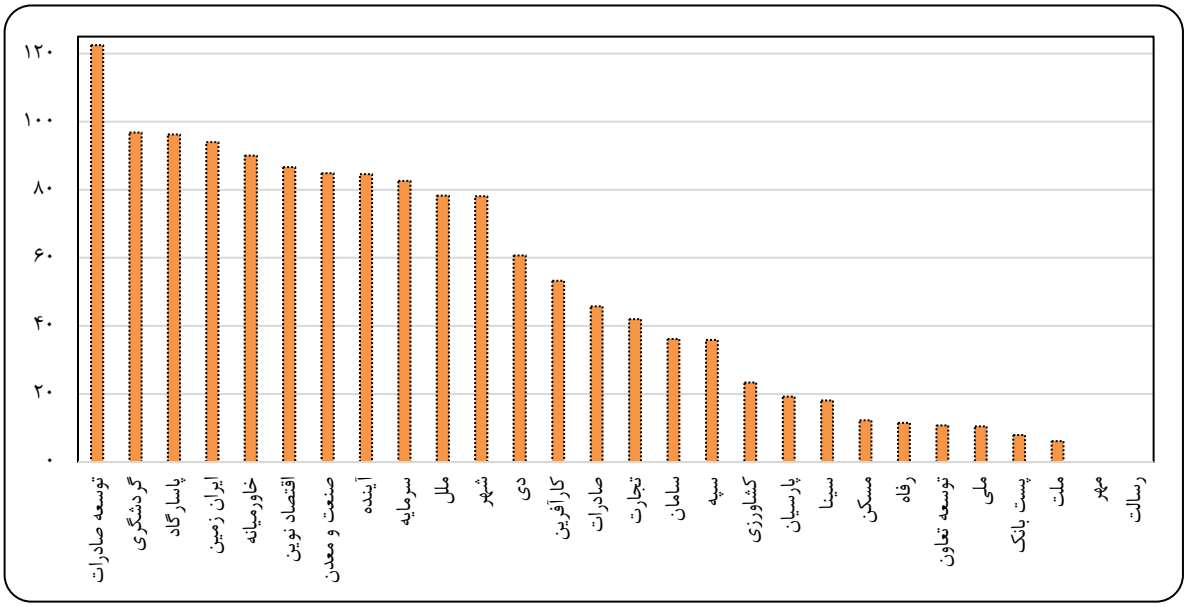

مأخذ: سایت بانک مرکزی و صورت‌های مالی سامانه کدال.

همچنین عملکرد تسهیلات تکلیفی در سال‌های گذشته در جدول قابل مشاهده است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود در سال‌های گذشته عملکرد تسهیلات اعطایی شبکه بانکی از مصوبات قانون کمتر بوده است.

جدول ۱۴. عملکرد تسهیلات تکلیفی (هزار میلیارد تومان)

سرفصل تسهیلات	سال ۱۳۹۹		سال ۱۴۰۰		سال ۱۴۰۱	
	مصوب	عملکرد	مصوب	عملکرد	مصوب	عملکرد
جمع تسهیلات قرض‌الحسنه	۶۴	۵۱	۱۲۵	۹۶	۳۵۱	۱۹۴
جمع کل تسهیلات قرض‌الحسنه بدون قانون جهش مسکن	۳۱	۱۵	۵۴	۲۷	۱۵۱	۳۷
قانون جهش مسکن (مسکن شهری، روستایی، ودیعه مسکن و حوادث غیرمترقبه)	۰	۰	۳۶۰	۰	۴۵۸	۸۷
جمع کل تکالیف با قانون جهش مسکن	۹۶	۶۶	۵۳۹	۱۲۳	۹۶۰	۳۱۸

مأخذ: گزارش‌های منتشر شده در سایت بانک مرکزی.

گفتنی است طبق گزارش‌های بانک مرکزی، از ۱۳۱.۴ همت مبلغ مصوب در سرفصل تسهیلات ازدواج ۱۲۴ همت پرداخت شده و از ۷۲ همت تکلیف تسهیلات فرزندآوری، تنها ۲۴ همت از آن پرداخت شده است. همچنین ۲۹ همت تسهیلات مربوط به خرید تضمینی گندم، ۴۳ همت تأمین دارو و ۱۳ همت بابت وام ودیعه مسکن پرداخت شده است. از کل تسهیلات پرداختی شبکه بانکی، ۸۴.۶ درصد آن به صاحبان کسب‌وکار و ۱۵.۴ درصد به مصرف‌کننده نهایی تعلق داشته است.

ازآنجاکه بانک مرکزی دسترسی برخط و دقیق به جزئیات تسهیلات اعطایی بانک‌ها ندارد، به‌نظر می‌رسد نسبت‌های فوق که مبتنی‌بر خوداظهاری بانک‌ها است دارای کم برآوردی باشد. تخصیص منابع بانک‌ها به شرکت‌ها و افراد وابسته درصورتی‌که با نظارت دقیق و مداوم و در چارچوب برنامه مدون مرتبط با رشد و توسعه اقتصاد همراه نباشد، به انحراف اقتصاد از بهینگی و عدالت فرصت‌ها در تخصیص منجر شده و زمینه‌ساز وجود رانت‌های مخرب و فسادزا خواهد بود.

۸. مهم‌ترین وقایع مؤثر بر نظام بانکی در سال ۱۴۰۱

جدول ۱۵. اقدام‌های بانک مرکزی در سال ۱۴۰۱

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
تنظیم‌گری تراکنش‌ها و حکمرانی ریال	ابلاغ «ضوابط اجرایی دستورالعمل حدود و چگونگی ارائه غیرحضوری خدمات پایه به ارباب‌رجوع در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی»	۱۴۰۱/۰۲/۳۱
	ابلاغ «دستورالعمل الزامات اجرایی تعیین سطح فعالیت اشخاص حقیقی فاقد شغل و اشخاص حقوقی غیرفعال»: حد مجاز فعالیت مورد انتظار بانک مرکزی برای شخص حقیقی فاقد شغل یا شخص حقوقی غیرفعال: «بازنشسته: ۲۰ میلیارد ریال»، «مستمری‌بگیر: ۱۰ میلیارد ریال»، «بیکار: ۵ میلیارد ریال»، «غیرفعال مالیاتی: ۵ میلیارد ریال»	۱۴۰۱/۰۳/۰۴
	تأکید بر ممنوعیت افتتاح هرگونه حساب سپرده بانکی به‌صورت گروهی	۱۴۰۱/۰۴/۲۲
	افزایش سقف انتقال وجه به‌صورت حضوری و غیرحضوری برای حساب‌های تجاری: سقف انتقال وجه روزانه برای دارندگان حساب‌های تجاری به‌صورت غیرحضوری از ۱ میلیارد ریال به ۵ میلیارد ریال افزایش یافت؛ برای برداشت و انتقال وجه در ماه به‌صورت غیرحضوری به ۳۰ میلیارد ریال رسید.	۱۴۰۱/۰۶/۲۱
	افزایش سقف تراکنش کارگزاری‌های بورس از ۵۰۰ میلیون ریال به ۵ میلیارد ریال	۱۴۰۱/۰۷/۱۷
قانون جدید چک	امکان انجام فرایندهای مربوط به چک‌های جدید با پیامک به سرشماره ۴۰۴۰۷۰۱۷۰۱	۱۴۰۱/۰۱/۲۵
	تجهیز چک‌های تضمین شده به شناسه صیادی ۱۶ رقمی	۱۴۰۱/۰۳/۰۵
	آغاز مسدودسازی وجوه حساب صادرکنندگان چک‌های برگشتی به‌اندازه کسری مبلغ چک در حساب‌های بانکی	۱۴۰۱/۰۳/۰۷
	امکان استعلام مبالغ مسدود شده حساب‌ها بابت چک برگشتی	۱۴۰۱/۰۳/۰۸
	اتصال خودپردازهای تمامی بانک‌های پرمشتری به سامانه صیاد	۱۴۰۱/۰۳/۱۰
	ابلاغ «نحوه مواجهه بانک‌ها با چک‌های ثبت نشده در سامانه صیاد»	۱۴۰۱/۰۵/۱۱
	رونمایی از «سامانه محچک» (مسدودی حساب‌های چک‌های برگشتی) با قابلیت به‌کارگیری استعلام، مسدودسازی و رفع مسدود آنلاین حساب‌های بانکی	۱۴۰۱/۰۶/۰۱
	امکان استعلام وضعیت اعتباری چک صیادی از طریق پیامک	۱۴۰۱/۰۹/۰۹
	رونمایی از «سامانه چکاد» (چک امن دیجیتال)	۱۴۰۱/۰۸/۲۱

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
سیاست پولی	برگزاری حراج عملیات بازار باز شامل ۵۳ مرحله حراج توافق بازخرید	در طول سال ۱۴۰۱
	برگزاری ۴۳ مورد حراج اوراق مالی اسلامی دولتی در سال ۱۴۰۱	در طول سال ۱۴۰۱
	ابلاغ جزء «۳» بند «د» تبصره «۱۶» ماده‌واحده قانون بودجه سال ۱۴۰۱: اعطای اعتبار جدید به بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی بدون دریافت وثیقه در قالب خط اعتباری یا اضافه‌برداشت، توسط بانک مرکزی ممنوع است.	۱۴۰۱/۰۱/۲۳
	ابلاغ شرایط انتشار اوراق گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام: سقف انتشار اوراق مزبور در سال ۱۴۰۱، حداکثر به میزان ۱۰۰ درصد سپرده‌های بلندمدت پایان اسفند سال ۱۴۰۰ آن بانک / مؤسسه اعتباری است؛ نرخ سود اسمی علی‌الحساب: ۱۸ درصد سالیانه؛ نرخ سود بازخرید قبل از سررسید در بازار پول، ۱۰ درصد سالیانه؛ مدت اوراق حداکثر ۱ ساله. ابلاغ شرایط جدید انتشار اوراق گواهی سپرده مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام با حفظ امکان انتشار اوراق با شرایط قبل: نرخ سود اسمی علی‌الحساب ۲۳ درصد سالیانه. اعلام اتمام مهلت انتشار اوراق گواهی سپرده با نرخ ۲۳ درصد در تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۲۸	۱۴۰۱/۰۱/۲۳ ۱۴۰۱/۱۰/۰۳ ۱۴۰۱/۱۰/۲۸
	ابلاغ «شیوه‌نامه اخذ وثیقه از مؤسسات اعتباری در قبال اضافه‌برداشت و واگذاری و فروش وثایق دریافتی»	۱۴۰۱/۰۶/۱۹
	ابلاغ «ضوابط اجرایی ناظر بر رسیدگی به درخواست انتشار اوراق مالی اسلامی توسط مؤسسات اعتباری»	۱۴۰۱/۱۰/۰۷
تأمین مالی و زیرساخت‌های آن	ابلاغ بند «الف» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱: مجوز اعطای تسهیلات به دانشگاه‌ها، مؤسسات آموزشی و پژوهشی و پارک‌های علم و فناوری تا سقف عملکرد درآمد اختصاصی سال ۱۴۰۰ جهت تکمیل طرح‌های تملک دارایی‌های سرمایه‌ای با اولویت ساخت، خرید و تکمیل خوابگاه‌های متأهلین	۱۴۰۱/۰۱/۱۰
	ابلاغ بند «الف» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ و جزء «۱» ذیل آن:	۱۴۰۱/۰۱/۱۰

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج برای هریک از زوج‌های با تاریخ ازدواج بعد از ۱۳۹۷/۰۱/۰۱ مبلغ ۱ میلیارد و ۲۰۰ میلیون ریال و با دوره بازپرداخت ۱۰ ساله؛ تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج برای زوج‌های زیر ۲۵ سال و زوجه‌های زیر ۲۳ سال مبلغ ۱ میلیارد و ۵۰۰ میلیون ریال؛ طبق ماده (۵۰) قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران این افراد مشمول تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج به میزان ۲ برابر افراد عادی می‌شوند؛ بانک مرکزی مکلف است از محل ۱۰۰ درصد مانده سپرده‌های قرض‌الحسنه و ۵۰ درصد سپرده‌های قرض‌الحسنه شبکه بانکی تسهیلات موضوع این بند را تأمین کند.	
	افزایش سقف و دوره بازپرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی توسط بانک‌های قرض‌الحسنه مهر ایران و رسالت: سقف تسهیلات قرض‌الحسنه به اشخاص حقیقی به مبلغ ۲ میلیارد ریال و حداکثر دوره بازپرداخت ۶۰ ماهه افزایش یافت؛ سقف تسهیلات اشتغالزایی برای کسب‌وکارهای خرد و کوچک اعطایی به اشخاص حقوقی، به مبلغ ۵ میلیارد ریال و حداکثر دوره بازپرداخت ۸۴ ماهه افزایش یافت.	۱۴۰۱/۰۱/۱۴
	ابلاغ جزء «۷» بند «د» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسهیلات خرید یا ساخت مسکن آزادگان، جانبازان و خانواده شهدا: دولت و بانک مرکزی مکلفند تسهیلات لازم برای تحقق هدف قانون مبنی‌بر تأمین مسکن تعداد ۷۰ هزار نفر مشمولان ماده (۳) مکرر قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران را تأمین کنند؛ سهم هرکدام از بانک‌ها به شرح ذیل است: بانک مسکن تعداد ۱۵ هزار نفر، بانک صادرات ۱۲ هزار نفر، بانک ملت ۱۲ هزار نفر، بانک تجارت ۱۱ هزار نفر، بانک ملی ۹ هزار نفر، بانک سپه ۷ هزار نفر و بانک رفاه ۴ هزار نفر.	۱۴۰۱/۰۱/۱۵
	ابلاغ بند «الف» تبصره «۱۱» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تکمیل واحدهای مسکن مهر، طرح‌های احیای بافت‌های فرسوده و سایر موارد پیش‌بینی شده در قانون جهش مسکن مصوب ۱۴۰۰/۰۵/۱۷: وزارت راه و شهرسازی مکلف است تا سقف ۵ هزار میلیارد ریال از زمین‌های متعلق به شرکت مادر تخصصی عمران شهرهای جدید، سازمان ملی زمین و مسکن ایران و شرکت بازآفرینی شهری ایران را در رهن بانک‌های عامل و صندوق‌های تأمین مالی درآورده و متناسب با آن تسهیلات مربوطه را اخذ نماید.	۱۴۰۱/۰۱/۱۵
	ابلاغ جزءهای «۸» و «۹» بند «د» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسهیلات مسکن رزمندگان:	۱۴۰۱/۰۱/۱۶

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	دولت و بانک مرکزی مکلف به اعطای تسهیلات لازم برای تأمین مسکن ۵۰ هزار نفر از رزمندگان دارای حداقل ۶ ماه سابقه حضور در جبهه و آزادگان دارای حداقل سه ماه اسارت، می‌باشند؛ سهم هرکدام از بانک‌ها به شرح ذیل است: بانک مسکن تعداد ۱۰ هزار نفر، بانک صادرات ۸ هزار نفر، بانک ملت ۸ هزار نفر، بانک تجارت ۷ هزار نفر، بانک ملی ۷ هزار نفر، بانک سپه ۶ هزار نفر و بانک رفاه ۴ هزار نفر.	
	ابلاغ بند «ز» تبصره «۴» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسریع در طرح تملک دارایی‌های سرمایه‌ای: سقف هر طرح ۵ هزار میلیارد ریال؛ کفایت وجود مجوز ماده (۲۳) و (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و (۱) برای توجیه‌پذیری برخورداری از تسهیلات بانکی و عدم وجود حق بررسی مجدد طرح توسط بانک عامل؛ تضمین بازپرداخت اصل و سود این تسهیلات توسط سازمان برنامه و بودجه؛ سهم هرکدام از بانک‌ها به شرح ذیل است (ارقام به میلیارد ریال): ملی تعداد ۴۰ هزار، صادرات ۴۰ هزار، سپه ۴۰ هزار، تجارت ۴۰ هزار، ملت ۴۰ هزار، رفاه ۴۰ هزار، مسکن ۴۰ هزار، کشاورزی ۲۰ هزار، توسعه تعاون ۲۰ هزار، شرکت دولتی پست‌بانک ۲۰ هزار، صنعت و معدن ۲۰ هزار، توسعه صادرات ۲۰ هزار، کارآفرین ۷ هزار و ۴۰۰، اقتصاد نوین ۱۵ هزار، سامان ۱۰ هزار، دی ۵ هزار، شهر ۱۵ هزار، سرمایه ۰.۱، پارسیان ۱۵ هزار، خاورمیانه ۵ هزار، ایران‌زمین ۵ هزار، آینده ۱۵ هزار، پاسارگاد ۱۵ هزار، سینا ۷ هزار و ۵۰۰ و گردشگری ۵ هزار. درمجموع ۵۰۰ هزار میلیارد ریال.	۱۴۰۱/۰۱/۲۳
	تغییر برخی شرایط و ضوابط حساب صندوق پس‌انداز مسکن جوانان (بانک مسکن): افزایش حداقل مبلغ سپرده‌گذاری از ۲ میلیون ریال به ۴ میلیون ریال؛ افزایش سقف تسهیلات از ۱۰.۰۰۰، ۸.۵۰۰ و ۷.۰۰۰ میلیون ریال برای سال ۱۴۰۰ به مبالغ ۲۰.۰۰۰، ۱۷.۰۰۰ و ۱۴.۰۰۰ میلیون ریال در سال ۱۴۰۱ به‌ترتیب برای تهران، مراکز استان‌ها و شهرهای بالای ۲۰۰ هزار نفر جمعیت و سایر مناطق شهری.	۱۴۰۱/۰۱/۲۳
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل اجرایی تسهیلات و تعهدات سندیکایی»	۱۴۰۱/۰۱/۲۴
	ابلاغ جزء «۲» بند «الف» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسهیلات قرض‌الحسنه فرزندآوری: برای فرزندانی که از سال ۱۴۰۰ به‌بعد به دنیا آمده‌اند تسهیلات قرض‌الحسنه فرزندآوری به‌صورت زیر پرداخت می‌شود: به‌ازای فرزند اول ۲۰۰ میلیون ریال؛	۱۴۰۱/۰۱/۳۱

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	به‌ازای فرزند دوم ۴۰۰ میلیون ریال؛ به‌ازای فرزند سوم ۶۰۰ میلیون ریال؛ به‌ازای فرزند چهارم ۸۰۰ میلیون ریال؛ به‌ازای فرزند پنجم به‌بعد ۱.۰۰۰ میلیون ریال.	
	ابلاغ جزء «۳» بند «الف» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسهیلات قرض‌الحسنه ودیعه یا ساخت یا خرید مسکن: بانک مرکزی مکلف است از محل ۱۰۰ درصد مانده سپرده‌های قرض‌الحسنه و ۵۰ درصد سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری شبکه بانکی، تسهیلات موضوع این بند را با اولویت نخست از طریق بانک‌های عامل تأمین کند؛ برای خانواده‌های فاقد مسکن که در سال ۱۳۹۹ به‌بعد صاحب فرزند سوم شده یا می‌شوند، تسهیلات به میزان ۲ میلیارد ریال با بازپرداخت حداکثر ۲۰ ساله؛ سهمیه بانک‌های مسکن، تجارت، صادرات، کشاورزی، توسعه تعاون و شرکت دولتی پست‌بانک هرکدام به مبلغ ۱.۵۰۰ میلیارد ریال است.	۱۴۰۱/۰۱/۳۱
	ابلاغ جزء «۴» بند «الف» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص تسهیلات قرض‌الحسنه جهیزیه کالای ایرانی به بانک‌های عامل شامل سپه، ملی، پارسیان، کارآفرین و سینا: بانک مرکزی مکلف است از محل ۱۰۰ درصد مانده سپرده‌های قرض‌الحسنه و ۵۰ درصد سپرده‌های قرض‌الحسنه جاری شبکه بانکی، تسهیلات موضوع این بند را با اولویت نخست از طریق بانک‌های عامل تأمین کند؛ مبلغ ۳۰ هزار میلیارد ریال از منابع این بند برای تأمین جهیزیه کالای ایران با معرفی ستاد اجرایی فرمان امام (ره) اختصاص می‌یابد؛ سهمیه هر بانک ۶ هزار میلیارد ریال است.	۱۴۰۱/۰۲/۰۱
	ابلاغ «دستورالعمل اجرایی اعطای تسهیلات خرد»: حداکثر مجموع اصل تسهیلات ریالی خرد قابل پرداخت در سطح تمامی مؤسسات اعتباری مبلغ ۲ میلیارد ریال است؛ تسهیل فرایند وثیقه‌گذاری.	۱۴۰۱/۰۲/۰۴
	ابلاغ احکام و تکالیف مرتبط با شبکه بانکی کشور مقرر در قانون بودجه سال ۱۴۰۱: بند «د» ذیل تبصره «۴» قانون بودجه: اجازه مشارکت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری در پروژه‌های زیربنایی و طرح‌های تملک دارایی سرمایه‌ای؛	۱۴۰۱/۰۳/۰۱

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	بند «ی» ذیل تبصره «۱۰» قانون بودجه: الزام بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به واریز ۲ درصد درآمد حاصل از هزینه‌های دریافتی بابت تراکنش‌ها در نظام بانکداری الکترونیکی جهت حمایت از طرح تقویت پلیس فتا.	
	افزایش سقف فردی تسهیلات کمک‌ودیعه مسکن از محل منابع موضوع ماده (۴) قانون جهش تولید مسکن: لغو بند «۱» صورت‌جلسه مورخ ۱۴۰۱/۰۲/۰۶ شورای پول و اعتبار در این خصوص؛ اعلام سقف اعطای تسهیلات کمک‌ودیعه مسکن در مبالغ ۱.۰۰۰، ۷۰۰ و ۴۰۰ میلیون ریال به‌ترتیب در تهران، مراکز استان‌ها و شهرهای بالای ۲۰۰ هزار نفر جمعیت و سایر شهرها با دوره بازپرداخت حداکثر پنج سال؛ سهمیه هر بانک بابت تسهیلات کمک‌ودیعه مسکن بدین شرح است (ارقام به میلیارد ریال): بانک مسکن ۷۰ هزار، بانک ملی ۳۵ هزار، بانک سپه ۲۴ هزار، پست‌بانک ۲ هزار و ۶۰۰، صادرات ۴۷ هزار، تجارت ۴۶ هزار، ملت ۴۷ هزار، رفاه ۲۱ هزار و ۵۰۰، کارآفرین ۱۳ هزار، سامان ۱۳ هزار، اقتصاد نوین ۱۵ هزار و ۷۰۰، پارسیان ۷ هزار و ۲۰۰، پاسارگاد ۲۸ هزار، سینا ۴ هزار و ۶۰۰، آینده ۱۳ هزار، شهر ۳ هزار و ۷۰۰، گردشگری ۱ هزار و ۳۰۰، ایران‌زمین ۱ هزار، خاورمیانه ۴ هزار و ۳۰۰ و مؤسسه اعتباری ملل ۲ هزار و ۱۰۰. درمجموع شبکه بانکی سقف ۴۰۰ هزار میلیارد ریال در سال ۱۴۰۱ است.	۱۴۰۱/۰۳/۱۰
	ابلاغ بند «ب» ماده (۴) قانون جهش تولید دانش‌بنیان و بند «ب» ماده (۱۶) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر: مجوز پذیرش صندوق نوآوری و شکوفایی و صندوق‌های غیردولتی پژوهش و فناوری؛ سرمایه‌گذاری مشترک بانک‌ها و مؤسسات اعتباری با صندوق نوآوری و شکوفایی از شمول بند «ب» ماده (۱۶) قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر مستثنا شده و بانک‌ها و صندوق نوآوری مکلف هستند حداکثر پس از ۷ سال از تاریخ آغاز سرمایه‌گذاری، نسبت به خروج از سرمایه‌گذاری اقدام کنند.	۱۴۰۱/۰۳/۳۰
	ابلاغ مصوبه کمیسیون مقررات و نظارت مؤسسات اعتباری بانک مرکزی درخصوص ماهیت و کاربرد «مرابحه نقدی»: قرارداد مرابحه نقدی صرفاً برای گشایش اعتبار اسنادی داخلی ریالی مورد استفاده قرار گیرد.	۱۴۰۱/۰۳/۳۰
	ابلاغ شیوه‌نامه اجرایی تأمین مالی کشاورزی قراردادی (در راستای تأمین مالی زنجیره تولید)	۱۴۰۱/۰۴/۰۸
	ابلاغ بندهای اعطای تسهیلات قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت به بانک‌های مسکن، کشاورزی، صادرات، تجارت، توسعه تعاون و شرکت دولتی پست‌بانک: سهمیه هر بانک جهت اعطای تسهیلات مبلغ ۱.۰۲۰ میلیارد ریال و مدت بازپرداخت حداکثر ۱۰ سال است؛	۱۴۰۱/۰۴/۱۲

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	خانواده‌هایی که از سال ۱۳۹۹ به‌بعد صاحب فرزند می‌شوند برای ۲ فرزند هر خانواده مبلغ ۱.۳۰۰ میلیون ریال و برای ۱ فرزند هر خانواده مبلغ ۱.۱۰۰ میلیون ریال و خانوارهای دو نفره (بدون فرزند) هر خانواده مبلغ ۷۰۰ میلیون ریال.	
	ابلاغ ضوابط پرداخت تسهیلات مسکن روستایی سال ۱۴۰۱ به بانک‌های عامل: سهم بانک‌های مرتبط بابت اعطای تسهیلات مذکور در سال ۱۴۰۱ (در قالب بخشی از سهمیه بانکی آن بانک بابت قانون جهش تولید مسکن)، چنین تعیین می‌شود: صادرات (۳۰،۰۰۰ واحد)، ملت (۳۰،۰۰۰ واحد)، مسکن (۳۰،۰۰۰ واحد)، تجارت (۳۰،۰۰۰ واحد)، ملی (۲۷،۰۰۰ واحد)، سپه (۲۰،۰۰۰ واحد)، رفاه (۲۰،۰۰۰ واحد)، کشاورزی (۱۰،۰۰۰ واحد)، پست‌بانک (۳،۰۰۰ واحد)؛ سقف فردی تسهیلات این طرح مبلغ ۲ میلیارد ریال برای دوره مشارکت مدنی و فروش اقساطی (درمجموع به مدت ۲۰ سال) تعیین شده است؛ سود سهم متقاضی برای تسهیلات مسکن روستایی ۵ درصد است.	۱۴۰۱/۰۶/۱۵
	تمدید مهلت اجرای مصوبه شورای پول و اعتبار درخصوص تعیین تکلیف بدهی غیرجاری واحدهای تولیدی تا پایان شهریور سال ۱۴۰۲	۱۴۰۱/۰۸/۰۲
	ابلاغ مصوبه شورای پول و اعتبار درخصوص «نرخ‌های سود تسهیلات و سود علی‌الحساب انواع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار» سقف نرخ سود علی‌الحساب سالیانه سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار: «کوتاه‌مدت عادی: ۵ درصد»، «کوتاه‌مدت ویژه ۳ ماهه: ۱۲ درصد»، «کوتاه‌مدت ویژه ۶ ماهه: ۱۷ درصد»، «بلندمدت با سررسید ۱ سال: ۲۰.۵ درصد»، «بلندمدت با سررسید ۲ سال: ۲۱.۵ درصد»، «بلندمدت با سررسید ۳ سال: ۲۲.۵ درصد». نرخ سود تسهیلات عقود غیرمشارکتی حداکثر ۲۳ درصد و نرخ سود مورد انتظار عقود مشارکتی معادل ۲۳ درصد تعیین می‌شود.	۱۴۰۱/۱۱/۱۰
	اعلام آمار پرداخت تسهیلات ازدواج، فرزند و ودیعه مسکن از ابتدای سال ۱۴۰۱ تا ۱۴ اسفند سال ۱۴۰۱: پرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه ازدواج به ۸۸۲ هزار نفر به مبلغ ۱۲۱ همت؛ پرداخت تسهیلات قرض‌الحسنه فرزندآوری به ۷۹۰ هزار نفر به مبلغ ۳۲ همت؛ پرداخت تسهیلات ودیعه مسکن به ۲۱۷ هزار ۵۷۷ نفر به مبلغ ۱۲ همت.	۱۴۰۱/۱۲/۱۵
	اعلام آمار پرداخت تسهیلات به شرکت‌های دانش‌بنیان: طی یازده ماهه ۱۴۰۱، به ۱۹۶۴ شرکت دانش‌بنیان در قالب ۵۴۷ ۱۵ فقره تسهیلات معادل ۱۴۲۱.۹ هزار میلیارد ریال پرداخت شد که نسبت به یازده ماهه ۱۴۰۰ معادل ۱۴۸.۸ درصد افزایش داشته است.	۱۴۰۱/۱۲/۲۸

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
سلامت نظام بانکی، نظارت و تنظیم‌گری احتیاطی	ابلاغ مصوبه کمیسیون مقررات و نظارت مؤسسات اعتباری بانک مرکزی درخصوص نحوه تحصیل سهام خزانه توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی	۱۴۰۱/۰۱/۱۷
	ابلاغ ویرایش ششم صورت‌های مالی (نمونه) مؤسسات اعتباری	۱۴۰۱/۰۱/۲۱
	ابلاغ نحوه اعطای گواهینامه‌های حرفه‌ای بانکداری برای داوطلبان تصدی سمت‌های مدیریتی در مؤسسات اعتباری	۱۴۰۱/۰۱/۲۵
	ابلاغ «دستورالعمل نحوه اعمال ضمانت اجراهای مقتضی برای حصول اطمینان از رعایت آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۴) الحاقی قانون مبارزه با پولشویی در مؤسسات اعتباری و مؤسسات پولی غیربانکی»	۱۴۰۱/۰۱/۲۷
	انتشار فهرست بدهکاران بزرگ بانک‌های دولتی و خصوصی	۱۴۰۱/۰۱/۳۱
	ابلاغ «دستورالعمل نحوه تشکیل و ساماندهی واحد مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم در بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی»	۱۴۰۱/۰۲/۲۰
	شناسایی و مسدودی تراکنش‌های بانکی غیرمعمول و برکناری مدیران بانکی متخلف	۱۴۰۱/۰۲/۲۱
	ابلاغ مصوبات «کمیته تدوین سرفصل حساب‌ها» درخصوص عناوین سرفصل، کد و تعریف حساب‌های دفتر کل: ایجاد گروه جدید «دارایی‌های غیرجاری نگهداری شده برای فروش»؛ اصلاح سرفصل حساب‌های مرتبط با اوراق گام و ارائه آنها در «ابزارهای تأمین مالی زنجیره تولید»؛ تعریف حساب «حساب صکوک منتشره»؛ ایجاد حساب «بدهکاران بابت اوراق مشارکت / صکوک پرداخت‌شده ارزی»؛ تعریف حساب «پیش‌دریافت مشتریان بابت اعتبارات اسنادی و بروات مدت‌دار».	۱۴۰۱/۰۴/۱۱
	تأکید بر لزوم اخذ گواهینامه‌های حرفه‌ای بانکداری برای داوطلبان تصدی سمت‌های مدیریتی در مؤسسات اعتباری	۱۴۰۱/۰۵/۱۲
	ابلاغ «ضوابط اجرایی تأسیس، فعالیت و نظارت بر شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات پرداخت»	۱۴۰۱/۰۵/۲۴
	ابلاغ مصوبه هیئت عامل بانک مرکزی درخصوص «ضوابط ناظر بر کنترل مقداری دارایی‌های شبکه بانکی کشور» ابلاغ مصوبه هیئت عامل بانک مرکزی درخصوص اصلاحیه «ضوابط ناظر بر کنترل مقداری دارایی‌های شبکه بانکی کشور»	۱۴۰۱/۰۵/۲۴ ۱۴۰۱/۰۸/۱۷ ۱۴۰۱/۱۰/۲۱

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	ابلاغ مصوبه هیئت عامل بانک مرکزی درخصوص «ضوابط ناظر بر کنترل مقداری ترازنامه شبکه بانکی کشور»: جایگزین و مشتمل بر «ضوابط ناظر بر کنترل مقداری دارایی‌های شبکه بانکی کشور». الزام بانک‌ها به رعایت حد رشد ماهیانه ترازنامه (بانک‌های تجاری ۲ درصد در ماه و بانک‌های توسعه‌ای ۲.۵ درصد در ماه)	
	تصویب ضوابط ناظر بر تأسیس و فعالیت صندوق‌های قرض‌الحسنه	۱۴۰۱/۰۶/۰۹
	ابلاغ «دستورالعمل نحوه ثبت الکترونیکی قراردادهای تسهیلات بانکی»	۱۴۰۱/۰۶/۱۹
	ابلاغ «ضوابط اجرایی تأیید صلاحیت حرفه‌ای و عزل مسئولان واحد مبارزه با پولشویی مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران»	۱۴۰۱/۰۶/۲۱
	معرفی بانک‌های متخلف در زمینه نرخ سود سپرده به هیئت انتظامی بانک‌ها: تخلف حداقل ۶ بانک و مؤسسه اعتباری از نرخ‌های تعیین‌شده.	۱۴۰۱/۰۷/۰۴
	ابلاغ دستورالعمل اجرایی تأسیس، فعالیت، نظارت و انحلال صندوق‌های قرض‌الحسنه تک‌شعبه‌ای	۱۴۰۱/۰۸/۰۲
	تأکید بر لزوم اخذ تأییدیه‌های لازم (تأییدیه بانک مرکزی) پیش از ایجاد هرگونه تعهد به اعطای تسهیلات و یا مشارکت حقوقی جدید از طرقی نظیر انعقاد تفاهم‌نامه	۱۴۰۱/۰۸/۰۳
	انتشار پیش‌نویس سند ریال دیجیتال بانک مرکزی	۱۴۰۱/۰۸/۰۸
	ابلاغ مصوبات «کمیته تدوین سرفصل حساب‌ها» درخصوص عناوین سرفصل، کد و تعریف حساب‌های دفتر کل: ایجاد حساب‌ها مرتبط با «گواهی سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار، ویژه سرمایه‌گذاری خاص»؛ تغییر و جامعیت بخشیدن به تعاریف سرفصل حساب‌های مرتبط با «سود دریافتنی»؛ ایجاد سرفصل حساب «سود سهام دریافتنی سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار» و حذف آن از تعریف سرفصل حساب «مطالبات از شرکت‌های فرعی و وابسته»؛ ایجاد سرفصل حساب «ودایع و پیش‌پرداخت‌های غیرسرمایه‌ای»؛ تغییر عنوان و تعریف سرفصل حساب «سپرده‌های دریافتی بابت کارت‌های اعتباری»؛ ایجاد سرفصل حساب «ریال دیجیتال»؛	۱۴۰۱/۰۸/۰۹
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل نحوه محاسبه ذخیره مطالبات مؤسسات اعتباری»	۱۴۰۱/۰۹/۲۳
	اعلام اعمال اقدامات تنبیهی برای بانک‌های متخلف از نرخ سود مصوب شامل: تعطیلی یا غیرفعال کردن شناسه اختصاصی شعب متخلف؛ مدنظر قرار دادن تخلفات مذکور به‌عنوان تخلفات حائز اهمیت در تصمیم‌گیری برای صدور تأییدیه صلاحیت مدیران بانک‌ها و مؤسسات اعتباری؛	۱۴۰۱/۱۰/۱۳ ۱۴۰۱/۱۰/۱۸ ۱۴۰۱/۱۰/۱۹

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	بازنگری در حدود رشد مجاز مقرر در ضوابط ناظر بر کنترل مقداری ترازنامه؛ بازنگری در تعداد شعبه و باجه؛ مدنظر قرار دادن تخلفات موصوف در بررسی‌های مربوط به صدور مجوزهای موردنیاز بانک و مؤسسه اعتباری ازجمله مجوزهای برگزاری مجامع، افزایش سرمایه، ارائه خدمات ارزی و ...؛ عزل رؤسای شعب که در رعایت ضوابط نرخ‌های سود مرتکب تخلف شده‌اند ازسوی بانک و مؤسسه اعتباری. اعلام آغاز عزل رؤسای شعب متخلف و اقدام‌های تنبیهی برای سایر شعب از تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۱۸ اعلام آغاز تعطیلی شعب متخلف در عدم رعایت نرخ سود سپرده‌ها از تاریخ ۱۴۰۱/۱۰/۱۹	
	ابلاغ «ضوابط اجرایی ماده (۷۷) و تبصره «۳» ماده (۸۰) آیین‌نامه اجرایی ماده (۱۴) الحاقی قانون مبارزه با پولشویی»	۱۴۰۱/۱۱/۰۲
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل نحوه واگذاری اموال مازاد مؤسسات اعتباری»: این دستورالعمل متضمن امکان مسترد نمودن املاک مسکونی به مالکان قبلی آنها بدون برگزاری مزایده در قالب اقاله و تحت شرایط مشخص است.	۱۴۰۱/۱۱/۱۳
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل نحوه احراز و لغو تأییدیه صلاحیت حرفه‌ای مدیران مؤسسات اعتباری»	۱۴۰۱/۱۱/۱۹
	ابلاغ اصلاحیه «اساسنامه نمونه بانک‌های تجاری غیردولتی» و «اساسنامه نمونه مؤسسات اعتباری غیربانکی»	۱۴۰۱/۱۱/۲۰
	ابلاغ مصوبه کمیته تدوین سرفصل حساب‌ها درخصوص «ایجاد دو سرفصل حساب در دفتر کل سرزمین اصلی و شعب خارج از کشور»: ایجاد سرفصل حساب «گواهی سپرده سرمایه‌گذاری مدت‌دار ویژه سرمایه‌گذاری عام»؛ ایجاد سرفصل حساب «ودایع و پیش‌پرداخت‌های غیرسرمایه‌ای برای شعب خارج از کشور».	۱۴۰۱/۱۲/۰۸
کنترل انتظارات تورمی و ثبات بازار ارز	معافیت مالیاتی ورود هر میزان ارز به کشور	۱۴۰۱/۰۱/۰۷
	فرصت سه ماهه به دارندگان ارز بالاتر از ۱۰ هزار یورو و معادل آن جهت فروش به صرافی‌ها	۱۴۰۱/۰۲/۱۰
	مکلف شدن بانک‌های سپرده‌پذیر به عودت سپرده‌های ارزی با همان نوع ارز سپرده‌گذاری شده به‌همراه سود سپرده ارزی به مشتری	۱۴۰۱/۰۲/۱۰
	ممنوعیت واردات کالا به کشور بدون ثبت سفارش و تعیین منشأ ارز	۱۴۰۱/۰۲/۲۴
	بازنگری، اصلاح و تکمیل «مجموعه مقررات ارزی» و انتشار آن در قالب ۷ بخش شامل: واردات کالا و خدمات؛	۱۴۰۱/۰۵/۲۵

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	حمل‌ونقل، بیمه و بازرسی کالاهای وارداتی؛ خدمات ارزی و سایر مبادلات ارزی بین‌المللی؛ تسهیلات ارزی و ضمانت‌نامه‌های ارزی؛ دستورالعمل تأمین مابه‌التفاوت ریالی نرخ ارز پرداخت‌های تعهدات ارزی؛ عملیات ارزی شعب و واحدهای بانک‌های مناطق آزاد تجاری-صنعتی و ویژه اقتصادی و شعب و واحدهای بانک‌های ایرانی خارج از کشور؛ نحوه رسیدگی به تعهدات ارزی ناشی از واردات کالا و خدمت.	
	تأمین ۲۶ میلیارد دلار ارز برای واردات به‌صورت حواله از ابتدای سال تا مرداد ماه	۱۴۰۱/۰۶/۲۳
	الزام انتشار نرخ‌های خرید و فروش ارز توسط صرافی‌ها در وبگاه بازار متشکل ارز ایران	۱۴۰۱/۰۷/۱۱
	تسهیل خرید و فروش ارز به‌صورت اسکناس: به‌منظور مدیریت بازار ارز ازاین‌پس خرید و فروش ارز به‌صورت اسکناس سایر ارزها به‌جز دلار و یورو واجد شرایط مهلت زمانی نیست.	۱۴۰۱/۰۷/۱۲
	الزام صرافی‌های عضو بازار متشکل ارزی به عرضه ارز از طریق سامانه برخط بازار متشکل ارزی	۱۴۰۱/۰۸/۱۴
	ابلاغ ترتیبات تأمین تقاضای ارز به‌صورت اسکناس به بانک‌های ملی، تجارت، ملت و صادرات: فروش ارز (اسکناس) به متقاضیان، حداکثر به مبلغ ۲۰۰۰ یورو یا معادل آن به دلار و به نرخ اعلامی توسط اداره صادرات این بانک خواهد بود؛ فروش ارز صرفاً به اشخاص حقیقی بالای ۱۸ سال امکان‌پذیر است؛ فروش ارز (اسکناس) به متقاضیان، حداکثر به مبلغ ۲۰۰۰ یورو یا معادل آن به دلار و به نرخ اعلامی توسط اداره صادرات این بانک خواهد بود؛ فروش ارز از تاریخ ۱۴۰۱/۰۸/۱۵ تا اطلاع ثانوی با ارائه کارت ملی متقاضی امکان‌پذیر است.	۱۴۰۱/۰۸/۱۵
	عرضه اولیه اوراق گواهی سکه بانک مرکزی در بورس کالای ایران	۱۴۰۱/۰۸/۱۷
	اعلام جزئیات و ضوابط اجرایی انتشار «اوراق گواهی ارزی بانک مرکزی» به بانک عامل (بانک ملی): اوراق با نام، صرفاً و اصالتاً قابل خرید توسط اشخاص حقیقی ایرانی بالاتر از ۱۸ سال و تاریخ انتشار و سررسید آن به‌ترتیب ۱۴۰۱/۸/۲۵ و ۱۴۰۱/۱۱/۲۵ خواهد بود؛ حداقل و حداکثر میزان خرید اوراق توسط هر شخص حقیقی به‌ترتیب معادل ریالی ۱۰۰۰ و ۴۰۰۰ دلار است.	۱۴۰۱/۰۸/۲۵
	افزایش سقف فروش ارز به دارندگان کارت بازرگانی از ۲ هزار یورو به ۶ هزار یورو	۱۴۰۱/۰۹/۰۷

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	ابلاغ مجوز فروش ارز به‌صورت اسکناس به بازرگانان (اشخاص حقیقی) تا سقف ۶ هزار یورو در شعب منتخب ارزی بانک‌های ملی، سپه، تجارت، ملت و صادرات	۱۴۰۱/۰۹/۱۲
	امضای تفاهم‌نامه انطباق سیاست‌های ارزی و تجاری کشور بین بانک مرکزی و وزارت صمت	۱۴۰۱/۰۹/۲۱
	ابلاغ بخشنامه بانک مرکزی برای مدیریت بازار ارز و جلوگیری از ایجاد درخواست‌های غیرواقعی تخصیص ارز: بانک‌ها و مؤسسات اعتباری موظفند در زمان ایجاد یا تمدید گواهی ثبت آماری به میزان تعیین‌شده نسبت به مسدودسازی معادل ریالی مبلغ ارزی در حساب‌های متقاضی نزد بانک‌ها به‌عنوان سپرده تخصیص ارز اقدام کنند.	۱۴۰۱/۱۰/۲۴
	اعلام مجاز بودن خرید و فروش ارز توسط صرافی‌ها به‌صورت اسکناس به اشخاص حقیقی و حقوقی تا سقف ۵ هزار یورو از تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۰۴	۱۴۰۱/۱۱/۰۲
	اعلام ورود بانک مرکزی به نرخ‌سازی در بازار آزاد ارز توسط رئیس کل بانک مرکزی	۱۴۰۱/۱۱/۰۳
	اعلام مجاز بودن صرافی‌ها نسبت به فروش ارز به‌صورت اسکناس با نرخ منتشر شده تحت عنوان «آخرین نرخ صرافی‌ها» در سایت مدیریت بازار متشکل معاملات ارز ایران	۱۴۰۱/۱۱/۰۴
	اعلام عرضه ارز در شعب منتخب بانک‌های ملی، سپه، ملت، تجارت و صادرات (علاوه بر صرافی‌ها) به‌صورت اسکناس در سرفصل تأمین نیازهای ضروری تا سقف ۵ هزار یورو از تاریخ ۱۴۰۱/۱۱/۰۸	۱۴۰۱/۱۱/۰۶
	تسهیل شرایط واردات طلا به کشور: حذف محدودیت استفاده از منابع ارزی خود واردکننده برای واردات طلا و فراهم شدن امکان استفاده از منابع ارزی حاصل از صادرات خود، صادرات دیگران، و ارز دیگران نیز برای واردات طلا	۱۴۰۱/۱۱/۰۹
	موافقت شورای پول و اعتبار با ارتقای «بازار متشکل ارزی» به «مرکز مبادله ارز و طلای ایران»	۱۴۰۱/۱۱/۱۳
	آغاز فعالیت مرکز مبادله ارز و طلای ایران از تاریخ ۱۴۰۱/۱۲/۰۲	۱۴۰۱/۱۲/۰۲
	اعلام فهرست سرفصل‌های ۶۳ گانه مصارف ارزی خدماتی در مرکز مبادله ارز و طلای ایران	۱۴۰۱/۱۲/۰۴
	ابلاغ مجاز بودن فروش ارز به‌صورت اسکناس **در سرفصل تأمین نیازهای ضروری به نرخ اعلامی در پایگاه شرکت صرافی ملی ایران تحت عنوان «نرخ فروش اسکناس»** (**پیرو ابلاغیه مورخ** ۱۴۰۱/۱۱/۰۶ درخصوص تأمین تقاضای ارز به‌صورت اسکناس در سرفصل تأمین نیازهای ضروری)	۱۴۰۱/۱۲/۲۴
	ابلاغ نرخ تسعیر اقلام پولی دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی در گزارشگری مالی منتهی به اسفند ۱۴۰۱:	۱۴۰۱/۱۲/۲۵

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	نرخ تسعیر ارز برای هر یورو معادل ۲۶۵.۰۰۰ ریال و برای هر دلار آمریکا ۲۵۰.۰۰۰ ریال	
	تخصیص ارز به اقلام دارویی و کالاهای اساسی: ۱ میلیارد دلار به اقلام دارویی تخصیص‌یافته در فروردین سال ۱۴۰۱؛ تأمین ۶.۵ میلیارد دلار ارز نیمایی برای واردات اقلام دارویی، کالاهای اساسی و مواد اولیه از دی ماه سال ۱۴۰۱.	۱۴۰۱/۰۱/۳۰ ۱۴۰۱/۱۱/۲۶
مصوبات شورای فقهی	انتشار اوراق خرید دین مبتنی‌بر مطالبات بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی از بخش دولتی (عدم تعارض با شرع و مجاز)	۱۴۰۱/۰۱/۱۷
	انتشار گواهی سپرده سکه طلا (عدم تعارض با شرع و مجاز)	۱۴۰۱/۰۳/۲۵
	معاملات فردایی ارز و سکه (عدم مشروعیت)	۱۴۰۱/۰۶/۰۹
	ابلاغ «ضوابط ناظر بر نظارت و تطبیق شرعی در مؤسسات اعتباری»	۱۴۰۱/۰۶/۱۶
	تصویب استفاده از روش «واگذاری به‌صورت نقد و اجاره مجدد دارایی‌های تسهیلات‌گیرنده» به‌عنوان یک مدل عملیاتی جدید کاربرد عقد اجاره در شبکه بانکی	۱۴۰۱/۰۸/۱۸
	اصلاح شیوه محاسبه کارمزد قرض‌الحسنه (معادل مزد کار واقعی بانک) و تصویب ساماندهی سپرده‌های امتیازی **در قالب** دو الگوی «وام قرض‌الحسنه امتیازی با میانگین‌گیری» و «وام قرض‌الحسنه امتیازی بدون میانگین‌گیری (فوری)»	۱۴۰۱/۱۱/۰۸
سایر	بازنگری و بهبود دستورالعمل گواهی اعتبار مولد (گام). تغییرات شامل موارد زیر است: تعریف بنگاه متقاضی؛ افزایش سررسید گام از حداقل ۱ تا ۱۲ ماه؛ اختیاری شدن امکان نگهداری یا انتقال اوراق از زمان صدور تا سررسید در شبکه بانکی یا بازار سرمایه؛ اصلاح سقف اعتباری بنگاه متعهد؛ افزایش انعطاف‌پذیری اوراق در تأمین مالی زنجیره‌ها.	۱۴۰۱/۰۱/۲۳
	ابلاغ بند «۴» یکهزار و سیصدوسی‌ودومین صورت‌جلسه مورخ ۱۴۰۱/۰۱/۱۶ شورای پول و اعتبار درخصوص ضوابط ناظر بر «انتقال سپرده‌های سرمایه‌گذاری بلندمدت به پدر، مادر، همسر و فرزندان»	۱۴۰۱/۰۱/۲۹
	ابلاغ جزء «۴» بند «د» تبصره «۱۶» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ درخصوص بخشودگی جریمه‌های تسهیلات اعطایی به زلزله‌زدگان و سیل‌زدگان مناطق محروم و روستاها و شهرهای زیر ۱۵۰ هزار نفر جمعیت	۱۴۰۱/۰۲/۱۸

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار»: الحاق تبصره به شرح ذیل به ماده (۲): تملک سهام واحدهای سرمایه‌گذاری نهادهای مالی توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی که به تشخیص بانک مرکزی در اجرای تکالیف قانونی، واگذاری اموال مازاد، مولدسازی دارایی‌ها و تنوع‌بخشی به ابزارهای تجهیز منابع در بازار پول انجام می‌شود، مجاز خواهد بود. الحاق تبصره به شرح ذیل به ماده (۲): آن دسته از مؤسسات اعتباری که با توجه به وضعیت سرمایه خود، رعایت حدود مقرر در این دستورالعمل توسط آنها امکان‌پذیر نمی‌باشد لیکن به تشخیص بانک مرکزی، تملک سهام و واحدهای سرمایه‌گذاری نهادهای مالی موضوع تبصره «۳» توسط آنها در ایجاد صندوق‌های سرمایه‌گذاری با درآمد ثابت مختص اوراق دولتی، واگذاری اموال مازاد و مولدسازی دارایی‌ها ضروری بوده و از این طریق ناترازی آنها کاهش‌یافته، به مدت سه سال از تاریخ تملک سهام و واحدهای سرمایه‌گذاری موضوع تبصره «۳»، از رعایت حدود مقرر در این دستورالعمل مستثنا می‌باشند.	۱۴۰۱/۰۴/۰۱ ۱۴۰۱/۰۹/۲۳
	رونمایی از سندباکس (محیط آزمون تنظیم‌گری) بانک مرکزی	۱۴۰۱/۰۴/۰۱
	ابلاغ اصلاحیه «دستورالعمل ناظر بر ضمانت‌نامه‌های بانکی (ریالی)»	۱۴۰۱/۰۵/۰۲
	اتصال تمامی کارت‌خوان‌ها و درگاه‌های پرداخت اینترنتی به پرونده مالیاتی	۱۴۰۱/۰۵/۲۰
	رونمایی از سامانه‌های «تسهیلات قرض‌الحسنه فرزند» و «پرداخت لحظه‌ای پل»	۱۴۰۱/۰۶/۰۲
	رونمایی از سامانه «تا با (تسویه اوراق بهادار الکترونیکی)»	۱۴۰۱/۰۶/۰۷
	ابلاغ «دستورالعمل ناظر بر حساب سپرده تجاری و خدمات بانکی مرتبط با آن»	۱۴۰۱/۰۶/۱۴
	آغاز انتشار رمزارز بانک مرکزی در مرحله پیش‌آزمایشی در بانک‌های ملی و ملت	۱۴۰۱/۰۶/۲۳
	ابلاغ دستورالعمل استفاده از ابزارهای اعتباری (مانند اوراق گام) در معاملات بورس‌های کالایی	۱۴۰۱/۰۶/۳۰
	تصویب ضوابط ناظر بر تملک واحدهای سرمایه‌گذاری «صندوق سرمایه‌گذاری با درآمد ثابت مختص اوراق دولتی»، «صندوق سرمایه‌گذاری املاک و مستغلات» و «صندوق سرمایه‌گذاری زمین و ساختمان» توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی: به‌موجب ضوابط مذکور، بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی می‌توانند در اجرای تکالیف قانونی، واگذاری اموال مازاد، مولدسازی دارایی‌ها و تنوع‌بخشی به ابزارهای تجهیز منابع در بازار پول، با اخذ مجوز از بانک مرکزی و با رعایت قوانین و مقررات موضوعه نسبت به راه‌اندازی صندوق‌های سرمایه‌گذاری با درآمد ثابت مختص اوراق دولتی، املاک و مستغلات و زمین و ساختمان اقدام نمایند.	۱۴۰۱/۰۹/۰۶

طبقه‌بندی اقدام‌ها	عنوان	تاریخ
	ابلاغ مصوبه هیئت عامل بانک مرکزی درخصوص «ضوابط ناظر بر تملک واحدهای سرمایه‌گذاری «صندوق سرمایه‌گذاری با درآمد ثابت مختص اوراق دولتی»، «صندوق سرمایه‌گذاری املاک و مستغلات» و «صندوق سرمایه‌گذاری زمین و ساختمان» توسط بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیربانکی» موضوع تبصره «۳» ماده (۲) «دستورالعمل سرمایه‌گذاری در اوراق بهادار»	۱۴۰۱/۰۹/۲۳
	تصویب شرایط واگذاری املاک تملیکی توسط بانک‌ها به صاحبان آنها در قالب اقاله در شورای پول و اعتبار	۱۴۰۱/۱۱/۱۲
	اعلام عملیاتی شدن طرح تفکیک حساب‌های تجاری و غیرتجاری	۱۴۰۱/۱۲/۲۴

مأخذ: سایت بانک مرکزی.

۹. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

مرور وضعیت متغیرهای پولی کشور شامل پایه پولی و نقدینگی و اجزای آن حاکی از این واقعیت مهم است که مهم‌ترین مسئله اقتصاد کلان در سال‌های آتی ماندگاری تورم در سطوح بسیار بالاتر از متوسط بلندمدت آن (۲۵ درصد) است و دستور کار اصلی و با اولویت حاکمیت باید مهار تورم از طریق کاهش رشد نقدینگی باشد. واکاوی وضعیت شبکه بانکی در محورهای مختلف نیز نشان داد اهم مخاطرات کشور در حوزه بانکی به شرح زیر است:

۱. وجود برخی بانک‌های شدیداً ناسالم با مختصات زیر:

- ✓ حساب سرمایه به‌شدت منفی و زیان انباشته بسیار بالا،
- ✓ نسبت مطالبات غیرجاری بالا،
- ✓ وابستگی شدید جریان وجوه نقد به بازار بین‌بانکی و بانک مرکزی (اضافه‌برداشت)،
- ✓ تداوم چرخه زیان‌دهی طی سال ۱۴۰۱.

۲. تأمین مالی اشخاص وابسته به بانک‌ها که به تنگنای اعتباری و اختلال در نظام رقابتی بخش حقیقی اقتصاد منجر می‌شود.

۳. بدهی غیرنقدشونده دولت به بانک‌های خصوصی شده و دولتی.

نکته قابل‌توجه درخصوص ارتباط وضعیت بانک‌ها با بی‌ثباتی اقتصاد کلان کشور این است که وجود بانک‌های ناتراز عملاً ماندگاری رشد نقدینگی در سطحی بالاتر از میزان متوسط را به اقتصاد کشور تحمیل می‌کند و روشن است که رشد نقدینگی بالاتر در بلندمدت به تورم بالاتری منتهی خواهد شد. بنابراین بخشی از راهکار و حل مسئله کنترل تورم، حل‌وفصل بانک‌های شدیداً ناسالم و چاره‌اندیشی ناترازی بانک‌هاست.

منابع و مآخذ

۱. سایت بانک مرکزی، https://cbi.ir .

۲. صورت‌های مالی سامانه کدال، https://codal.ir

۳. سایت مرکز آمار، https://amar.org.ir .

۴. سایت فرابورس، https://ifb.ir

۵. سایت بانک جهانی، https://www.worldbank.org/en/home .

گزیده سیاستی

وجود بانک‌های ناتراز عملاً ماندگاری رشد نقدینگی در سطحی بالاتر از میزان متوسط را به اقتصاد کشور تحمیل می‌کند و در این صورت رشد نقدینگی بالاتر در بلندمدت به تورم بالاتری منتهی خواهد شد. بنابراین بخشی از راهکار و حل مسئله کنترل تورم، حل‌وفصل بانک‌های شدیداً ناسالم و چاره‌اندیشی ناترازی بانک‌هاست.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۵۸۵۵-۱۵۸۷۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وب‌سایت: rc.majles.ir